

Kulttuuriperintöpotentiaalin selvitys rannikon laguunien ja jokisuistojen alueella sekä seitsemällä pilottikohteella – LIFE-IP Biodiversea -hanke

Eveliina Salo ja Maija Huttunen
Nordic Maritime Group

Eveliina Salo ja Maija Huttunen
Nordic Maritime Group Oy
info@nordicmaritime.fi
www.nordicmaritimegroup.fi

Kansikuva: Rantavedestä löytynyt puuhylky Kirkkonummen edustalla.
Kuva: Helena Lunden.

© Metsähallitus, Vantaa, 2025

ISSN-L 1235-6549
ISSN (verkkojulkaisu) 1799-537X
ISBN 978-952-377-133-8 (pdf)

Tämä raportti on tuotettu EU:n LIFE-rahoituksen tuella
LIFE-IP Biodiversea -hankkeessa. Esitys ei välttämättä vastaa
Euroopan unionin mielipidettä. CINEA ja Euroopan komissio
eivät ole vastuussa siitä, miten siinä olevaa tietoa käytetään.

Eveliina Salo ja Maija Huttunen

**Kulttuuriperintöpotentiaalin selvitys rannikon
laguunien ja jokisuistojen alueella sekä
seitsemällä pilottikohteella
– LIFE-IP Biodiversea -hanke**

**METSÄHALLITUS
FORSTSTYRELSEN
MEHCIRÁÐÐEHUS**

Kuvailulehti

Julkaisija	Metsähallitus	Julkaisu-aika	5.3.2025
Luottamuksellisuus	Julkinen	Asianumero	MH 1575/2025
Tekijä(t)	Eveliina Salo ja Maija Huttunen, Nordic Maritime Group Oy		
Julkaisun nimi	Kulttuuriperintöpotentiaalin selvitys rannikon laguunien ja jokisuistojen alueella sekä seitsemällä pilottikohteella – LIFE-IP Biodiversea -hanke		

Tiivistelmä

Tämä raportti on tuotettu osana Metsähallituksen Luontopalvelujen vetämää LIFE-IP Biodiversea -hanketta (A 9.3.). Raportin tavoitteena oli selvittää mahdollisia kulttuuriperintöesiintymiä kahdella luontodirektiivin mereisellä luontotyyppillä, joilla toteutetaan meriluonnon kunnostus- ja ennallistamistoita Biodiversea-hankkeessa. Tarve parantaa merellisten elinympäristöjen tilaa aktiivisella ennallistamisella kasvaa jatkuvasti. Tietoisuus näiden ennallistettavien elinympäristöjen sisältämästä kulttuuriperinnön määrästä, laadusta ja suojelutarpeista on kuitenkin rajallista. Raportin tavoitteena on esittää toimenpiteet Suomen rannikolla ja merialueilla sijaitsevien kunnostuskohteiden kulttuuriperintöarvojen huomioimiseksi ja turvaamiseksi sekä toimia ohjeena kunnostuskohteen suunnittelijalle. Raportti pyrkii erottamaan eri tutkimusalueiden kulttuuriperintöarvoja huomioiden luontotyyppien erityispiirteet merialueittain. Raportin on laatinut Metsähallitukselle meriarkeologiseen tutkimukseen erikoistunut konsulttiyritys Nordic Maritime Group Oy.

Raportin ensimmäinen osa sisältää analyysin jokisuistojen ja rannikon laguunien nykyisistä kulttuuriperintöarvoista sekä yleisen ohjeistuksen siitä, miten kulttuuriperintöarvoja tulisi huomioida näitä alueita ennallistettaessa. Tutkimuksessa Suomi on jaettu maantieteellisesti kolmeen Manner-Suomen rannikon alueeseen: Pohjanlahti (ja maankohoamisrannikko), Saaristomeri ja Suomenlahti, joissa kussakin käsitellään alueelle tyypillisten ja potentiaalisten kulttuuriperintöarvojen sijoittumista luontodirektiivin luontotyypeille jokisuistot ja rannikon laguunit. Tietoa mahdollisista ja tyypillisistä kulttuuriperintöarvoista kerättiin 57 jokisuistosta ja 7198 rannikon laguunista. Analyysissä käytettiin VELMU-tietokannan tietoja luontotyyppien esiintymistä ja eri tietokannoista saatuja tietoja tunnetuista arkeologisista havainnoista.

Raportin toisessa osassa arvioidaan kulttuuriperintöpotentiaalia kohdekohtaisesti seitsemällä meriluonnon ennallistamiskohteella, joista yksi kuuluu jokisuistoihin ja kuusi rannikon laguuneihin. Nämä kohteet on tunnistettu mahdollisiksi ennallistamisalueille Biodiversea-hankkeessa. Kulttuuriperintöpotentiaalin arviointi perustui olemassa olevaan tietoon, kuten historialliset karttoihiin, arkistolähteisiin ja kirjallisuuteen. Suosituksia toimenpiteistä, joilla huomioidaan mahdolliset kulttuuriperintökohteet ennallistamissuunnittelussa, annettiin myös kullekin pilottialueelle.

Raportin ensimmäisessä osassa tutkituista 57 jokisuistoalueesta 78 %:lla alueista oli kirjattuja havaintoja kulttuuriperintökohteista (yhteensä 194 kohdetta), joista 13 % sijaitsi vedessä. Tutkituista rannikon laguuneista löytyi yhteensä 528 kulttuuriperintökohdetta. Noin kymmenesosassa näistä alueista oli havaintoja kulttuuriperinnöstä vesiympäristössä. Pääasiassa molemmissa luontodirektiivin luontotyypeissä löydetty kohteet liittyivät vanhoihin asutuksiin ja puolustukseen, kalastukseen ja metsästyksen liittyviin rakenteisiin sekä merenkulkuun, kuten haaksirikkoihin. Yleisesti ottaen alueilla oli eroja: maankohomaisen vuoksi vanhempia jäänteitä on kirjattu Pohjanlahden alueella vähemmän verrattuna muihin kahteen merialueeseen.

Kulttuuriperinnön arviointi Biodiversea-hankkeen mahdollisissa ennallistamiskohteissa paljasti, että erityisesti Loviisan Ahvenkoskenlahdella on suuri potentiaali uusille kulttuuriperintöhavainnoille. Myös Pyhämaan Hauinlahdella on mielenkiintoinen historia, ja siellä on todennäköistä löytää lisää kalastukseen liittyviä esineitä. Yleisesti kohteista oli saatavilla vain niukasti kulttuuriperintöä koskevia tietoja, joten raportin laatijoiden ei ollut mahdollista asettaa kohteita paremmuusjärjestykseen niiden kulttuuriperintöpotentiaalin perusteella. Paikkansapitävää tietoa saadaan vain tutkimalla maaperää ja vesistön pohjaa. Luonnon ennallistamishankkeiden tuloksena voidaan tehdä tärkeitä arkeologisia löytöjä erityisesti kohteilla, joilla on mielenkiintoinen historia.

Avainsanat	kulttuuriperintö, meriluonto, kunnostus, ennallistaminen		
Sarjan nimi ja numero	Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 257		
ISSN-L	1235-6549	ISSN (verkkojulkaisu)	1799-537X
ISBN (pdf)	978-952-377-133-8		
Sivumäärä	90 s.	Kieli	Suomi
Kustantaja	Metsähallitus, Luontopalvelut		

Presentationsblad

Utgivare	Forststyrelsen	Utgivningsdatum	5.3.2025
Sekretessgrad	Offentlig	Diarienummer	MH 1575/2025

Författare Eveliina Salo och Maija Huttunen, Nordic Maritime Group Ab

Publikation Utredning av kulturarvspotentialen i kustområdenas laguner och flodmynningar samt vid sju pilotobjekt – LIFE-IP Biodiversea-projekt

Sammandrag

Forststyrelsen har tagit fram denna rapport som en del av LIFE-IP Biodiversea-projektet för att belysa kulturarvets potential i två marina Natura 2000-habitat som är mål för marina restaureringsinsatser. Behovet av att förbättra tillståndet i marina habitat genom aktiva restaureringsåtgärder växer. Samtidigt har vi begränsad kunskap om vilket slags kulturarv som finns i dessa habitat och som bör skyddas. Rapporten har producerats av konsultföretaget Nordic Maritime Group Oy, specialiserat på marinarkeologi i Finland.

Den första delen av rapporten innehåller en analys av kulturarvet i flodmynningar och kustnära laguner samt riktlinjer för hur kulturarv bör beaktas vid planering av restaureringsinsatser i dessa habitat. Analysen är uppdelad på tre områden: Bottniska viken (med landhöjning), Skärgårdshavet och Finska viken. Information om potentiella och typiska kulturarvsvärden samlades in för 57 flodmynningar och 7198 kustnära laguner. Analysen baserades på information om habitat från VELMU-databasen samt data om kända arkeologiska observationer från olika databaser.

Den andra delen av rapporten innehåller en bedömning av den arkeologiska potentialen på sju restaureringsplatser: en flodmynning och sex kustnära laguner. Dessa platser har identifierats som potentiella pilotområden för restaurering inom projektet. Bedömningen av kulturarvets potential baserades på befintlig data, såsom historiska kartor, arkiv och litteraturkällor. För varje pilotplats gavs rekommendationer för hur man bör ta hänsyn till möjliga kulturarvsobjekt vid restaureringsplaneringen.

Bland de 57 flodmynningar som studerades i rapportens första del hade 78 % registrerade observationer av kulturarvsobjekt (sammanlagt 194 objekt), varav 13 % var belägna i vatten. I de studerade kustnära lagunerna hittades totalt 528 kulturarvsobjekt. Cirka en tiondel av platserna hade observationer av kulturarvsobjekt i själva vattenområdet. De främsta fynden i de två habitattyperna relaterade till gamla bosättningar, försvarsanläggningar, fiske- och jaktrelaterade strukturer samt sjöfart, som exempelvis vrak. Sammanlagt fanns det skillnader mellan de studerade områdena: troligtvis på grund av landhöjning registrerades färre äldre lämningar i Bottniska viken jämfört med de andra två havsområdena.

Bedömningen av kulturarvspotentialen i projektets potentiella restaureringsplatser visade att särskilt flodmynningen Ahvenkoskenlahti i Lovisa har en hög potential för fler kulturarvsfynd. Även kustlagunen Hauinlahti i Pyhämaa har en intressant historia med potential för fler fiske-relaterade fynd. Sammanlagt var dock den tillgängliga informationen om kulturarv på platserna begränsad, vilket gjorde det omöjligt för experterna att rangordna platserna baserat på deras kulturarvspotential. Istället rekommenderas arkeologiska inventeringar på platser med intressant historia.

Nyckelord kulturarvet, marina habitat restaurering

Seriens namn och nummer Forststyrelsens naturskyddspublikationer. Serie A 257

ISSN-L	1235-6549	ISSN (online)	1799-537X
ISBN (pdf)	978-952-377-133-8		
Sidantal	90 s.	Språk	Finska
Förlag	Forststyrelsen, Naturtjänster		

Documentation Page

Published by	Metsähallitus	Publication date	5.3.2025
Sekretessgrad	Offentlig	Diarienummer	MH 1575/2025
Author(s)	Eveliina Salo and Maija Huttunen, Nordic Maritime Group Ltd		
Title	Assessment of cultural heritage potential in coastal lagoons and estuaries as well as at seven pilot sites – LIFE-IP Biodiversea project		

Abstract

Parks and Wildlife Finland has acquired this report as a part of LIFE-IP Biodiversea project (A 9.3.) to address the cultural heritage potential of two marine Natura 2000- habitats that are targets for marine restorations. There is a growing need to improve the state of marine habitats via active restoration. Meanwhile we still have limited information on what sort of cultural heritage that is found and should be protected in these habitats. Report was produced by consulting company Nordic Maritime Group Oy specialized on marine archaeology in Finland.

The first part of this report includes an analysis on cultural heritage of estuaries and coastal lagoons as well as a guideline on how cultural heritage should be considered when planning restorations in these habitats. Analyses is separately done for three different areas: Gulf of Bothnia (with land uplift), Archipelago Sea and Gulf of Finland. Information on the potential and typical cultural heritage values were collated for 57 estuaries and for 7198 coastal lagoons, respectively. Analyses included information on the habitats from VELMU-database and data on known archaeological observations from different databases.

The second part of the report includes an assessment of archaeological potential in seven restoration sites, one estuary and six coastal lagoons. These sites have been identified as potential restoration pilot sites in the project. The assessment of the cultural heritage potential was based on existing data such as historical maps, archives and literature sources. Recommendations on the actions to account for possible cultural heritage objects in the restoration planning process were also given for each pilot site.

Among 57 estuaries studied in the first part of the report, 78% of the sites had recorded observations on cultural heritage objects (altogether 194 objects) of which 13% were in the water. In the studied coastal lagoons, altogether 528 cultural heritage objects were found. Approximately one tenth of the sites had some observations on cultural heritage in the water area itself. Mainly, objects found in the two habitat types, were findings related to old settlements and defense, fishing and hunting- related structured and findings related to shipping such as wrecks. Overall, there were differences among studied areas: likely due to land uplift, smaller number of older relicts are recorded from the Gulf of Bothnia area compared to other two sea areas.

The assessment of cultural heritage in the potential restoration sites of the project, revealed that particularly estuary, Ahvenkoskenlahti in Loviisa, has high potential for more findings on cultural heritage. Also, the coastal lagoon Hauinlahti in Pyhämaa has an interesting history with potential for more findings on fishing-related objects. Overall, however, with the scarce data on cultural heritage available from the sites, it was not possible for experts to rank the sites based on their cultural heritage potential. Rather, there is recommendation for conduction of archaeological inventories on sites with interesting history.

Keywords cultural heritage, marine habitats, restoration

Series name and no.	Nature Protection Publications of Metsähallitus. Series A 257		
ISSN-L	1235-6549	ISSN (online)	1799-537X
ISBN (pdf)	978-952-377-133-8		
No. of pages	90 pp.	Language	Finnish
Publishing co.	Metsähallitus, Parks & Wildlife Finland		

Sisällys

1 Johdanto	9
OSA 1	11
2 Toimenpiteet ennallistettavilla alueilla	11
2.1 Jokisuistojen ennallistaminen.....	11
2.2 Laguunien ennallistaminen.....	12
3 Muinaisjäänökset ja merellinen kulttuuriympäristö	13
3.1 Muinaisjäänösten, kulttuuriperintökohteiden ja muiden kohteiden määrittely	13
3.2 Merelliset kulttuuriympäristöt.....	14
3.3 Suomenlahden merellisen kulttuuriperinnön alueellinen yleiskuvaus.....	15
3.4 Saaristomeren merellisen kulttuuriperinnön alueellinen yleiskuvaus.....	17
3.5 Pohjanlahden merellisen kulttuuriperinnön alueellinen yleiskuvaus.....	18
3.6 Alueiden geologinen kuvaus.....	19
4 Rekisterit ja materiaalit ennallistamishankkeiden pohjatiedoksi.....	25
4.1 Kulttuuriympäristön huomioiminen hankkeissa.....	27
5 Rannikon jokisuistojen ja laguunien aineiston käsittely, määrittely ja rajaus	30
6 Rannikon laguunit.....	32
6.1 Suomenlahden laguunien kulttuuriperintöarvot.....	32
6.2 Saaristomeren laguunien kulttuuriperintöarvot.....	34
6.3 Pohjanlahden laguunien kulttuuriperintöarvot.....	36
6.4 Aineiston tulkinta ja alueellinen vertailu	39
6.5 Huomioitavaa laguunien kunnostamisessa	40
7 Jokisuistot.....	42
7.1 Suomenlahden jokisuistojen kulttuuriperintöarvot.....	42
7.2 Saaristomeren jokisuistojen kulttuuriperintöarvot.....	44
7.3 Pohjanlahden jokisuistojen kulttuuriperintöarvot	46
7.4 Aineiston tulkinta ja alueellinen vertailu.....	48
7.5 Huomioitavaa jokisuistojen kunnostamisessa	49
7.6 Laguunien ja jokisuistojen aineistojen vertailua	51

OSA 2	52
8 Pilottikohteiden esiselvitykset	52
8.1 Ahvenkoskenlahti FI0416005	52
8.2 Hauinlahti FI0200072 Uudenkaupungin saaristo.....	59
8.3 Koukkusaari FI0416003.....	66
8.4 Bjenögloppet-Bergöflagan FI1000013 Kätölandet.....	70
8.5 Fingersöflagan FI1000013 Kätölandet.....	75
8.6 Isnäsvisken FI0100078 Pernajanlahtien ja Pernajan saariston merensuojelualue	76
8.7 Nabbfladan FI0100005 Tammisaaren ja Hangon saariston ja Pohjanpitäjänlahden merensuojelualue.....	81
9 Lopuksi.....	86
Lähteet.....	87

1 Johdanto

Metsähallitus selvittää LIFE-IP Biodiversea -hankkeeseen liittyen Suomen rannikon kulttuuriperintöarvojen sijoittumista Natura-luontotyypeille, joita hankkeessa on tarkoitus kunnostaa. Viime aikoina on tunnistettu tarve ennallistaa Itämeren ja sen elinympäristöjä, jotta arvokkaita ekosysteemejä saadaan säilytettyä ja suojeltua. Työ tilattiin meriarkeologiseen tutkimukseen erikoistuneelta Nordic Maritime Group Oy:ltä.

Tutkimus on kirjallinen selvitys, joka sisältää analyysin rannikon jokisuistojen ja laguunien nykyisistä kulttuuriperintöarvoista sekä yleisen ohjeistuksen siitä, miten kulttuuriperintöarvoja tulisi huomioida näitä alueita ennallistettaessa. Tutkimuksessa Suomi on jaettu maantieteellisesti kolmeen Manner-Suomen rannikon alueeseen: Pohjanlahti (ja maankohoamisrannikko), Saaristomeri ja Suomenlahti, joissa kussakin käsitellään alueelle tyypillisten ja potentiaalisten kulttuuriperintöarvojen sijoittumista luontotyypeille jokisuistot ja rannikon laguunit. Jokisuistoja on Velmu-karttapalvelussa raportoidut meriluontotyypit -aineistossa yhteensä 57 kappaletta ja rannikon laguuneja 14 197 kappaletta sisältäen fladat ja kluuvit. Tämä tutkimus koskee kaikkia jokisuistoja sekä 7 198 alueen otosta laguuniaineistosta manner-Suomen rannikolla ja merialueilla.

Lisäksi tutkimuksessa on seitsemän ennallistettavaa pilottikohdetta, joiden kulttuuriperintöpotentiaalia arvioidaan kohdekohtaisesti. Kohteista kuusi on Natura 2000 -luontotyyppiä rannikon laguunit ja yksi on luontotyyppiltään jokisuisto. Raportin toinen osa sisältää seitsemän pilottikohteen esitutkimusaineistot historiallisiin karttoihin, arkistolähteisiin ja kirjallisuuteen perustuen.

Työn tavoitteena on esittää toimenpiteet Suomen rannikolla ja merialueilla sijaitsevien kunnostuskohteiden kulttuuriperintöarvojen huomioimiseksi ja turvaamiseksi sekä toimia

ohjeena kunnostuskohteen suunnittelijalle. Tutkimus tutustuu tunnettujen arkeologisten kulttuuriperintökohteiden dataan ja pyrkii erottamaan eri tutkimusalueiden kulttuuriperintöarvoja huomioiden luontotyyppin erityispiirteet merialueittain. Tutkimuksessa tuodaan esille, mitä kulttuuriperintöön liittyviä asioita tulee huomioida laguunien ja jokisuistojen kunnostamiseen

liittyen ja kuinka laajalle alueelle tarkastelu kunnostustoimenpiteitä suunniteltaessa ja toteutettaessa tulee ulottaa. Tutkimuksessa on myös listattu tällä hetkellä käytettävissä olevaa aineistoa mahdollisten kulttuuriperintöarvojen tarkistamiseksi.

Yksi raportin merkittävimmistä lähteistä on Museoviraston (2019) julkaisu Suomen merellisen kulttuuriperinnön tilannekuvaus. Raportissa kuvataan alueellisesti merellistä kulttuuriperintöä ja arvioidaan olemassa olevan (tutkimus)tiedon määrää ja laatua. Tähän tutkimukseen on lainattu raportista Suomenlahden, Saaristomeren ja Pohjanlahden merellisen kulttuuriperinnön yleiskuvauksia, joissa kuvataan pääpiirteitä eri merellisten alueiden historiasta. Tämä tutkimus perehtyy kuitenkin syvemmälle erityispiirteisiin vesialueisiin fokusoituen laguunien ja jokisuistojen käyttöhistoriaan ja kulttuuriperintöön.

Tutkimustuloksia tulkittaessa on huomioitava, että kaikkea arkeologista kulttuuriperintöä ei ole luonnollisestikaan paikannettu. Suomen merellisen kulttuuriperinnön tilannekuvauksessa (Museovirasto 2019, 44) tilannetta kuvaillaan seuraavasti:

”Suomessa ei ole vielä riittävästi saatavilla järjestelmällisesti kerättyä paikkatietoa sisältävää tietoa merellisestä ja vedenalaisesta kulttuuriympäristöstä ja -perinnöstä. Puutteita on sekä tiedon määrässä ja laadussa että maantieteellisessä ja aiheittaisessa kattavuudessa. Käytettävissä ei ole riittävästi tietoa koh-

teiden sijainneista, laajuudesta, luonteesta, ajoituksesta ja säilyneisyydestä. Puutteelliset tietovarannot vaikeuttavat alueiden ja kohteiden kulttuurihistoriallisen merkittävyyden sekä selvitys- ja suojelutarpeiden arviointia. Lisäksi ne vaikeuttavat alueellisten erityis- ja ominaispiirteiden hahmottamista.”

Samaan aikaan voidaan todeta, miten merkittäviä vesialueet ovat olleet ja ovat edelleen Suomessa kulttuuriperinnön näkökulmasta. Ympäristöministeriön raportissa (Kaituri ym. 2017, 65) todetaan seuraavasti:

Vesitiet ovat olleet merkittäviä kansantalouden, vaurauden ja kulttuurin kehitykselle. Suomi asutettiin vesiteitä pit-

kin ja varhaiset kauppapaikat ja kaupungit perustettiin hyvien vesiyhteyksien varsille. Myöhemmin teollisuus syntyi ja kasvoi siellä, missä oli tarjolla hyvät vesikuljetusyhteydet ja vesivoiman tuottamaa energiaa uusille tuotantotavoille. Merellinen kulttuuriperintö liittyy merialueilla erityisesti saaristo- ja ranta-alueisiin, meren ja maan vuorovaikutukseen sekä saariston elinkeinoihin ja asumiseen. Suomen saaristoasutuksen ja elinkeinojen historian kerrostumia on nähtävissä saaristolaiskylissä ja majakkaympäristöissä. Suomen saaristo- ja rannikkoalueita on lisäksi linnoitettu vuosisatojen aikana ja perintönä on eri ikäisiä linnoitusrakenteita.

OSA 1

2 Toimenpiteet ennallistettavilla alueilla

Merkittävin rannikkovesiä heikentävä tekijä on ravinnekuormitus ja sen aiheuttama vesien rehevöityminen (Arnkil ym. 2024). Rehevöityminen näkyy usein kiihtyneenä ruovikoitumisena sisäsaaristossa, mikä voi aiheuttaa paikallisesti eloperäisen aineksen kertymistä ja liettymistä ja luontaisesti matalilla alueilla veden vaihtuvuuden heikkenemistä, mikä edelleen edistää umpeenkasvua. Paikallisesti rantojen rakentaminen ja ruoppaus voivat kuitenkin olla merkittävämpiä tekijöitä tietyn luontotyypin ja sen lajiston elinympäristöjen häviämisen (Arnkil ym. 2024).

Seuraavissa luvuissa tehdään katsaus jokisuistojen ja laguunien ennallistamistoimenpiteisiin, jotta voidaan arvioida, miten suuri vaikutus niillä on ympäristöön sekä siellä mahdollisesti sijaitseviin muinaisjäänneksiin.

2.1 Jokisuistojen ennallistaminen

Jokia on kautta aikojen valjastettu ihmisten taloudelliseen käyttöön, ja sen vuoksi niitä on suoristettu, ruopattu, padottu ja pengerrytetty. Samalla jokien luontainen jokisuisto ja tulvadynamiikka on usein tuhottu (Arnkil ym. 2024). Monet pioneerilajit elävät ympäristöissä, jotka luottavat esim. jokavuotiseen tulvaan ja sen tuomaan lietteeseen, jokisuistoon syntyvään uuteen deltaelin ympäristöön tai muuten kilpailijoista vapaaseen elinympäristöön, jota aktiivinen ja luonnollinen jokidynamiikka ylläpitää. Lisäksi monet lajit ovat kärsineet siitä, että jokisuisto valjastetaan paremmin veneilyyn sopivaksi poistamalla pieniä ja hitaasti virtaavia sivu-uomia käytöstä, ruoppaamalla pääuoma suoraksi ja virtavii-vaiseksi ja tällä tavoin poistamalla elinympä-

ristöjä niiltä lajeilta, jotka tarvitsevat hitaammin virtaavaa, matalampaa tai suojaisempaa kasvuympäristöä. Suomessa jokien kunnostusruoppaus on yleensä liittynyt tulvasuojeluun eikä niinkään luonnonsuojeluun (Arnkil ym. 2024, 39).

Jokisuistoja kunnostetaan sekä pohjaan kajoavilla että kevyemmällä metodeilla. Ruoppaaminen muuttaa ympäristöä huomattavasti ja voi vaikuttaa merkittävästi myös kulttuuriperintöön. Toisaalta esimerkiksi ruovikoiden hillitsemiseen niittämällä ei liity kovin suurta todennäköisyyttä kulttuuriperintöön kajoamisesta.

Suoristettua jokea voidaan ennallistaa siirtämällä se aiempaan uomaansa (Arnkil ym. 2024, 39). Jokeen palautetaan silloin sen luonnollista mutkaisuutta ja virtausolosuhteita ylläpitäviä akanvirtoja. Jokeen voidaan rakentaa kivikoita ja muita luonnollisia virtausta hidastavia elementtejä (Arnkil ym. 2024, 39).

Pääuoman ja sivu-uomien ruoppaukset ovat tärkeimpiä keinoja jokisuistojen ennallistamisessa (Arnkil ym. 2024, 39–42). Jokisuistojen kosteikot ovat alueita, joita pyritään säilyttämään esimerkiksi niihin johtavia sivu-uomia ruoppaamalla. Ruoppaaminen tapahtuu imuruoppaamalla tai kaivamalla ja ruoppausjätteet läjitetään maalle. Erytynen mahdollisuus imuruoppausmassan käsittelyyn on maalle sijoitettava säkkimäinen geotuubi, johon vettynyt sedimentti pumpataan kuivumaan ja massa voidaan myöhemmin käyttää esimerkiksi viherrakentamisessa. Lisäksi yleisiä toimenpiteitä ovat ruovikoiden aukottaminen ja allikointi (Arnkil ym. 2024, 39–42).

Ruoppamisella voi olla merkittäviä vaikutuksia alueella sijaitsevaan kulttuuriperintöön. Ruoppauksen yhteydessä on syytä kes-

kustella ruoppausyrittäjän kanssa mahdollisesti esille nousevasta kulttuuriperinnöstä. Maalle läjittämisen yhteydessä on huomioitava maalla mahdollisesti sijaitsevat kulttuuri-perintökohteet.

2.2 Laguunien ennallistaminen

Suomen matalilla merialueilla ruoppaukset ovat yleisiä esimerkiksi veneliikennettä varten (Arnkil ym. 2024). Fladojen ja kluuvien suuaukot on usein ruopattu auki ja kynnykset täysin poistettu tai madallettu. Maanko-hoamisen myötä lahden kynnyks on noussut, ja aiemmin kulkukelpoisista reiteistä on tullut liian matalia, mikä estää pääsyn suojattuun lahteen tai satamaan. On myös ajateltu, että suuaukkojen avaaminen on palvelus luonnolle veden vaihtumisen ja kalojen vaeluksen parantamiseksi. Toisaalta rehevöitymisen aiheuttama umpeenkasvu on yleisin ongelma rannikon laguuneissa. Vesiyhteyden pitäminen auki meren ja umpeen kuroutuvan lahden välillä on kalojen vaeluksen varmistamiseksi tärkeää (Arnkil ym. 2024, 43).

Laguunien kunnostuksessa palautetaan alueen luonnollinen kynnyks mereen (Arnkil ym. 2024, 56). Kynnyks rajoittaa veden vaihtumista, mikä erityisesti aikaisin keväällä nostaa lämpötilaa lahtien sisällä, lisää valumaveden viipymää ja alentaa siten suolapitoisuutta. Kynnyks vähentää tuulen ja aaltojen vaikutusta ja tarjoaa lämpimiä ja rauhallisia elinympäristöjä monille lajeille. Kynnyks ja rajallinen vedenvaihto meren ja lahden välillä tekevät fladoista ja kluuveista ainutlaatuisia ja arvokkaita (Arnkil ym. 2024, 56).

Kynnyksen palauttamisen ja vahvistamisen lisäksi voidaan palauttaa keinotekoisia kanavia alkuperäiseen tilaan ja pienentää uomaa (Arnkil ym. 2024, 49–60). Sellaisissa tapauksissa, missä veden kulku on muuttunut esimerkiksi tien rakentamisen seurauksena, voidaan vaellusesteitä poistaa esimerkiksi vaihtamalla tierumpu. Umpeen kuroutuvan lahden suulla toimenpiteenä voi olla umpeutuneen uoman avaaminen (Arnkil ym. 2024, 49–60).

Kunnostuksia tehdään myös laajemman perspektiivin näkökulmasta esimerkiksi valuma-aluekunnostuksen yhteydessä. Tällöin pyritään estämään esimerkiksi kiintoaineksen valuminen vesistöön laajemmalla alueella. Menetelminä käytetään soiden ja kosteikoiden ennallistamista, laskeutusaltaita, pintavalutuskenttiä, eroosiosuojausta ja pohjapadon rakentamista.

Kynnyksen palauttaminen laguunien edustoille ja keinotekoisien kanavien ennallistaminen jo kertaalleen ruopatuilla ja suhteellisen pienialaisilla alueilla on melko pieni riski kulttuuriperinnön osalta. Sen sijaan laajempi vaikutus voi olla valuma-alueiden kunnostamisella, missä olosuhteet muuttuvat laajoilla alueilla. Alueella mahdollisesti kertaalleen jo kuivaan olosuhteeseen päätyneet jäät palautuu jälleen kosteaan ympäristöön, millä voi olla suuria vaikutuksia. Tällainen tutkimus ja analyysi on kuitenkin niin laaja-alainen, että se ei ole mahdollista tämän tutkimuksen puitteissa.

3 Muinaisjäännökset ja merellinen kulttuuriympäristö

Luku sisältää yleisellä tasolla kuvaukset siitä, mitä muinaisjäännökset, kulttuuriperintökohteet ja muut muinaisjäännösrekisteriin määritellyt kohteet ovat ja mikä on niiden suojelustatus. Merellistä kulttuuriympäristöä ja sen monimuotoisia jäänteitä kuvataan luettelomaisesti, jotta saavutetaan yleiskäsitys aihepiiriin laajuudesta ja mahdollisista teemoista, joita tietyn alueen hankesuunnittelussa on hyvä tarkastella. Lisäksi tarkastellaan eri tutkimusalueiden merellisen kulttuuriperinnön alueellisia erityispiirteitä lainaten kuvauksia Museoviraston (2019) Merellisen kulttuuriperinnön tilannekuvaus -raportin tekstistä.

3.1 Muinaisjäännösten, kulttuuriperintökohteiden ja muiden kohteiden määrittely

Museoviranomainen määrittelee muinaisjäännös- ja suojelustatuksen ihmisen toiminnan jälkeensä jättämälle jäänteelle. Muinaisjäännösrekisterin tietoja tutkittaessa voidaan havaita seitsemän eri nimikettä, joilla voi olla erilaisia suojelumääritelmiä. Seuraavassa on lyhyesti esitelty erilaiset määritelmät (Museovirasto 2024a), joita suunnittelija voi kohdata tutkiessaan hankealueella sijaitsevia rekisterikohteita.

Kiinteä muinaisjäännös

Kohde on muinaismuistolain (295/1963) tarkoittama arkeologinen jäännös. Kiinteät muinaisjäännökset ovat rauhoitettuja muistoina Suomen aikaisemmasta asutuksesta ja historiasta. Kiinteän muinaisjäännöksen kaivaminen, peittäminen, muuttaminen, vahingoittaminen, poistaminen ja muu kajoaminen on

kiellettyä ilman lain mukaista lupaa. Myös yli sata vuotta sitten uponneiden alusten hylyt kuuluvat muinaismuistolain rauhoituksen piiriin.

Mahdollinen muinaisjäännös

Kohde on käytettävissä olevien tietojen (esim. arkistolähteet, esiselvitykset tai ilmoitukset) perusteella mahdollisesti kiinteä muinaisjäännös, mutta luotettava määrittely edellyttää lisäselvityksiä tai paikalla käyntiä.

Muu kulttuuriperintökohde

Kohde ei ole muinaismuistolain tarkoittama kiinteä muinaisjäännös, mutta sen säilyttäminen on perusteltua historiallisen merkityksen ja kulttuuriperintöarvojen takia. Muihin arkeologisiin kulttuuriperintökohteisiin sisältyy pääasiassa 1800-luvulle ja 1900-luvun alkuun ajoittuvia jäännöksiä. Kulttuuriperintökohteita voivat olla muun muassa arkeologisin kohteina hyvin säilyneet merkittävimmät käytössä olevat historialliset tiet, toisen maailmansodan aikaiset sotahistorialliset kohteet (esim. Salpalinja) ja alle sata vuotta sitten uponneiden alusten hylät. Kulttuuriperintökohteita ovat myös edelleen asutut ja hyvin säilyneet historiallisen ajan kylänpaikat, jos ne eivät ole muinaismuistolain rauhoittamia. Muita kulttuuriperintökohteita voidaan esittää säilytettäväksi esimerkiksi kaavoituksen yhteydessä.

Löytöpaikka

Yhden tai useamman esineen löytöpaikka. Paikalta ei ole tiedossa kiinteää muinaisjäännöstä tai muuta arkeologista jäännöstä. Tähän ryhmään kuuluvat muinaismuistolain mukaiset irtaimet muinaisesineet.

Luonnonmuodostuma

Kohde on ilmoitettu arkeologisena jäännöksenä, mutta on tarkastuksen tai muun tiedon perusteella todettu luonnon prosessien tuotteeksi. Tavallisimpia ihmisen toimintaan liitettyjä luonnonmuodostumia ovat erilaiset geologiset muodostumat kuten muinaiset rantamuodostumat (pirunpellot) ja luolat.

Poistettu kiinteä muinaisjäännös (ei rauhoitettu)

Kohde on todettu kiinteäksi muinaisjäännökseksi, mutta on sen jälkeen kokonaan tuhoutunut tai tutkittu. Kohde ei ole enää rauhoitettu muinaismuistolain perusteella.

Muu kohde

Kohde ei sisälly mihinkään edellisistä. Tähän ryhmään kuuluvat esimerkiksi viime vuosikymmeniltä peräisin olevat merkinnät tai rakenteet kuten kalliohakkaukset tai hylätyt betonirakenteet. Muihin kohteisiin luetaan myös muinaisjäännöksiä tietoisesti jäljittelevät merkinnät kuten kalliomaalausväärenökset.

3.2 Merelliset kulttuuriympäristöt

Merellinen kulttuuriympäristö käsittää laajan kirjon erilaisia ja eri tarkoitukseen olevia ihmisen toimintaympäristöjä, joista on jäänyt jäänteitä maalle ja veden alle. Suomen merellisen kulttuuriperinnön tilannekuvauksessa merellisiä kulttuuriympäristöjä on luokiteltu niiden käyttötarkoituksen perusteella (Museovirasto 2019, 69). Muinaisjäännöstyypit on sijoitettu seitsemän eri pääteeman alle. Tähän tutkimukseen on sisällytetty vain luettelomaiset esittelyt merellisen kulttuuriperinnön monimuotoisuuden kuvaamiseksi. Tarkemmat muinaisjäännöstyypien esittelyt ovat luettavissa Museoviraston (2019) raportista.

Liikenteen kulttuuriympäristöt

- Historialliset meriväylät
- Veneenvetotaipaleet ja -paikat
- Kanavat
- Hylyt
- Laivaloukut
- Laivojen hautausmaat
- Perinnealukset
- Majakat
- Satamat, luonnonsatamat ja ankkuri-paikat
- Painolastipaikat
- Kalliohakkaukset ja kivikompassit
- Laiturit, aallonmurtajat ja hirsiaukset.

Puolustuksen ja sodankäynnin kulttuuriympäristöt

- Vedenalaiset puolustus- ja estevarustukset
- Meritaistelupaikat
- Muinaislinnat ja linnavuoret
- Keskiaikaiset linnat
- Linnoitukset ja linnoitusympäristöt
- Kiviunit
- Rajamerkit.

Elinkeinojen kulttuuriympäristöt

- Laivanrakennuspaikat
- Tomtning-paikat
- Kalastuspaikat ja kalastusrakenteet
- Hylkeenpyynti ja linnustus.

Ammatin tai muun toiminnan harjoittamisen kulttuuriympäristöt

- Luotsiyhdyskunnat
- Merivartioasemat
- Meripelastusasemat.

Asumisen ja oleskelun kulttuuriympäristöt

- Rannikko- ja saaristokylät
- Historialliset rannikkokaupungit.

Teollisuuden kulttuuriympäristöt

- Louhokset
- Kaivokset
- Ruukit
- Höyrysahat ja rimamöljät.

Kuva 1. Oulussa Varjakansaaren inventoinnin yhteydessä kuvattiin saaren rannan jäänteitä ilmasta. Kuvassa laiturin hirsiarikkuperustukset. Jäänteet liittyvät liikenteen kulttuuriympäristöihin. Kuva: NMG Oy.

Vapaa-ajan, virkistyksen, matkailun ja tarinapaikkojen kulttuuriympäristöt

- Merikylpylät ja kylpylät
- Huvilayhdyskunnat
- Kultti- ja tarinapaikat
- Jatulintarhat.

3.3 Suomenlahden merellisen kulttuuriperinnön alueellinen yleiskuvaus

Tämän luvun tekstin lähteenä on Museoviraston (2019) julkaisu Suomen merellisen kulttuuriperinnön tilannekuvaus, sivut 56–60.

Uudenmaan rikkonaisella saaristovyöhykkeellä merenlahdet ovat matalia ja mereen työntyvät niemet kallioisia. Uudenmaan liiton selvityksessä Uudenmaan kulttuuriympäristöistä 2010-luvun alussa todettiin lähtöaineistot erityisesti rannikko- ja saaristoaluei-

den osalta puutteellisiksi. Tästä huolimatta merellisen kulttuuriympäristön ominaispiirteet ovat tunnistettavissa.

Koko Uudenmaan rannikko alkoi olla suomalaisten asuttamaa myöhäisellä rautakaudella. Ruotsalaisasutusta alkoi levitä rannikolle 1200-luvulta lähtien. Yksi Uudenmaan merellinen ominaispiirre on perinteinen saaristolaisasutus, joka jatkui 1900-luvulle saakka. Saariston asukkaat harjoittivat pienimuotoista maanviljelyä, karjanhoitoa ja kaupankäyntiä sekä näiden ohessa kalastusta, pyyntiä ja veneen- ja laivanrakennusta. Ulompana saaristossa korostui kalastamisen merkitys. Suomenlahden rannikolla kulkee ikivanha laivaväylä, jonka ensimmäinen kirjallinen selostus on tanskalainen ns. itineraario 1200-luvulta tai 1300-luvun alusta. Kuvauksessa mainittuja satamapaikkoja Uudenmaan rannikolla ovat Hankoniemi, Jussarö ja Porkkala, josta reitti jatkui Suomenlahden yli Tallinnaan. Luotsi- ja majakkatoiminta alkoi Uudenmaan rannikol-

la varhain merenkulun turvaamiseksi. Porkkalan Rönnskärin majakka 1800-luvun alusta on yksi Suomen vanhimmista säilyneistä majakoista.

Sotahistoria ja puolustusrakennelmat kuuluvat kiinteästi Uudenmaan merelliseen perintöön. Jo rautakaudella varustettiin linnavuoria puolustautumista varten. Rannikon merkittävin keskiaikainen linna on 1300-luvulla perustettu Raaseporin linna. Suomenlinnan ja Loviisan Svartholman rakentaminen 1700-luvulla aloitti järjestelmällisen puolustusvarustelun. 1850-luvulla Krimin sodan aikana rakennettiin linnoitteita Helsingin sisäsaaristoon ja ensimmäisen maailmansodan aikana linnoitettiin Helsingin ulkoluodot. Uudenmaan keskisestä saaristosta Helsingin edustalla alkoi 1700-luvulta lähtien kehittyä viranomaisaaristo, josta puolustusvarustelu ja luotsilaitoksen toiminta pyyhki talonpoikaiset jäljet lähes kokonaan.

1500–1600-luvuilla alkanut ruukkitoiminta, joka sijoittui jokiympäristöihin rannikon lähelle, sekä 1800-luvulla alkanut huvila- ja kylpylätoiminta näkyvät Uudenmaan merellisessä kulttuurimaisemassa. Inkoon Fagervik on Suomen yhtenäisin ja edustavin esiteollisen ajan ruukkikokonaisuus.

Kymenlaakson rannikolle ovat tunnusomaisia savikkoiset jokilaaksot, pitkät niemet ja syvät lahdet. Saaristo ei ole yhtä karikkoinen kuin Suomen lounais- ja länsiosissa, vaikka jääkauden kuljettamat suuret siirtolohkareet kuuluvat maisemaan niin maan päällä kuin veden alla ympäri rannikkoa. Pernajanlahden pohjoisin osa, Gammelbyviken, on valtakunnallisesti arvokas maisema, jota suojellaan myös luonnon puolesta.

Kymenlaakso on historiallinen rajamaakunta, jonka kulttuuriympäristössä näkyy monin paikoin alueen merkitys Ruotsin ja Venä-

jän välisessä rajankäynnissä. Kymenlaaksolle on leimallista sota- ja linnoitushistoria sekä kalastukseen, merenkulkuun, saaristoasutukseen ja metsäteollisuushistoriaan liittyvä kulttuuriperintö. Itäisen Suomenlahden saaristokylät, elinkeinot ja merenkulku ovat Kymenlaakson rannikolle ja saaristolle tunnusomaisia. Kymijoella on kalarikkaiden lohikoskiensa vuoksi tärkeä sija kaupankäynnissä. Varhaishistoriallisella ajalla asutus keskittyi jokien varsille, joissa sijaitsivat myös suurimmat satamapaikat. Viipuri oli koko alueen keskus ja suurin kaupunki aina 1700-luvun puoliväliin saakka, jolloin Haminan rajakaupungin satama otti Viipurin aseman alueen kauppasatamana. Haminan lähellä sijaitsi jo keskiajalla tärkeä kauppapaikka. Loviisassa Pyhtään Ahvenkosken historiallinen ympäristö ulottuu ajallisesti rautakaudelta ja keskiajalta aina 1900-luvulle saakka.

Nykyisen Kotkan alue oli Ruotsin ja Venäjän taistelujen näyttämönä 1700-luvun lopussa. Alueella käytiin kaksi meritaistelua vuosina 1788 ja 1790, joista jälkimmäinen oli Itämeren historian suurin meritaistelu laivojen ja miesten lukumäärän mukaan mitattuna. Taisteluiden jälkeen vuosina 1790–1809 Venäjä rakensi alueelle Ruotsinsalmen merilinnoituksen, josta muodostui yksi tuon ajan suurimpia asutuskeskittymiä Suomessa.

Haminan Tammion ja Kuorsalon saaristokylät sekä Pyhtään Kaunissaari ovat itäiselle Suomenlahdelle ominaisia kalastusta ja luotsausta harjoittaneiden saaristolaisten ympäristöjä. Virolahti on keskiaikainen, jo 1300-luvulla tunnettu kauppapaikka, jonka alueella toimi huomattavia laivanrakentajia 1500- ja 1600-luvuilla. 1700-luvun lopusta lähtien Virolahden rannikon ja saariston kivilouhimot lisäsivät merkittävästi alueen taloudellista merkitystä ja asukaslukua.

3.4 Saaristomeren merellisen kulttuuriperinnön alueellinen yleiskuvaus

Tämän luvun tekstin lähteenä on Museoviraston (2019) julkaisu Suomen merellisen kulttuuriperinnön tilannekuvaus, sivut 61–65.

Varsinais-Suomen alueella Saaristomeri muodostaa omaleimaisen alueen merelliselle kulttuuriperinnölle. Oman leimansa merelliseen kulttuuriperintöön muodostavat saariston eri vyöhykkeet: sisäsaaristo, välisaaristo ja ulkosaaristo. Vesialueena Saaristomeri on erittäin matala, se on keskimäärin 23 metriä syvä. Saaristomeri on kansallismaisema, johon liittyy voimakas symboliarvo, joka osin muodostuu juuri alueen erityisestä merellisestä kulttuurista. Varsinais-Suomen alueella merelliseen kulttuuriperintöön kytkeytyvät tiiviisti myös valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet, joista Saaristomeren kulttuurimaisemaan lukeutuvat Dragsfjärd, Nauvo ja Korpoo. Airisto-Seilin kulttuurimaisema sisältää Nauvon, Paraisten ja Rymättylän sekä Ruissalon-Hirvensalon kulttuurimaisemat ja Aurajokilaakson kansallis- ja kulttuurimaiseman.

Saaristomeren ja Selkämeren merialueilla sijaitsee Suomen vanhimpia kulttuuriperinnön kohteita. Tiiviit yhteyden Ruotsiin näkyvät selkeästi alueen muinaisjäännöksissä. Saarissa ja rannikoilla sijaitsevat rautakautiset rökkiöt kuvastavat muinaista päällikköyhteiskuntaa sekä myös Suomen alueella vaikuttanutta idänkaupan avautumista. Pronssikautisia ja rautakautisia hautaröykkiöitä löytyy erityisesti saaristosta korkeilta paikoilta, mutta ne eivät ole säännönmukaisesti korkeimmilla lakipaikoilla. Hautapaikoiksi valittiin topografisia erityispaikkoja, joilta on ollut hyvä näkyvyys ympäröivälle merialueelle, väylälle tai ulapalle. Hautapaikka saattaa sijaita myös muinaisen lahden suulla tai pohjukassa siten, että paikalta on nähnyt lahteen tai lahdesta pois purjehtivat alukset. Näköalapaikan ei ole tarvinnut olla korkea.

Ulkosaariston kyläympäristöt muodostuvat keskiajalta periytyvästä pysyvästä merellisten elinkeinojen, kalastuksen ja merenkulun synnyttämästä saaristolaisasutuksesta. Ominaisista kyläasutukselle ovat pienialaiset niityt sekä tiiviit taloryhmät, jotka sijaitsevat kallioiden suojuissa. Asutus keskittyy aina sataman ympärille. Majakka- ja luotsisaaret, kyläasutus sekä saarten ohi kulkeneet merireitit ja laivaväylät liittyvät toisiinsa saumattomasti yhtenäisenä kokonaisuutena. Myös saarilla sijaitsevat kappelit, koulut sekä linnoituslaitteet ja pronssikautiset hautaröykkiöt luovat historiallista jatkumoa. Veden alla eri-ikäiset alusten hylät luovat oman kerroksensa tähän kokonaisuuteen.

Kaupunkien edustalla satamien kehittymisen 1700-luvulta eteenpäin ja toisaalta 1800-luvun huvilakulttuuri tuovat oman lisänsä merelliseen kulttuuriperintöön. Myös useat teollisuuden jäänteet ovat tältä ajalta. Erityisesti kivi- ja kaivosteollisuus ovat jättäneet jälkensä moniin saariin. Historiallisista lähteistä tiedetään alueella olleen vilkasta laivanrakennustoimintaa. Talonpoikaisia varveja eli laivanrakennuspaikkoja on kuitenkin muinaisjäännösrekisterissä toistaiseksi vain yksi, Taivassalon Laivaranta.

Selkämeren eteläosassa Satakunnan alueella merialue on monimuotoinen ja vaihteleva. Merellinen maisema muodostuu rikkoalaisesta saaristosta, kumpuilevasta kallioalueista sekä tasaisista jokiuomista. Suuret joet, kuten Kokemäenjoki ja myös Merikarvianjoki, Kristiskerinjoki, Eurajoki ja Sirppujoki, laskevat Selkämereen ja luovat sen edustalle suo- toalueita, joilla on tärkeitä luontoarvoja. Satakunnan rannikkoseutu, joka koostuu Rauman, Eurajoen, Luvian, Ahlaisten ja Merikarvian saaristoista, on kokonaisuudessaan arvokas kulttuuriympäristö.

Satakunnan rannikon ja merialueiden valtakunnallisesti merkittävät kulttuuriympäristöt liittyvät kalastukseen sekä luotsi- ja majakkatoimintaan. Rannikolla sijaitsee myös useita valtakunnallisesti merkittäviä kyläympäristöjä ja viljelymaisemia, jotka periytyvät

keskiajalta ja ovat maankohoamisen myötä jääneet kauas rannikosta. Erytistä satakuntalaista merellistä kulttuuriperintöä ovat ole-massa olevat höyrysaivat ja jo hävinneet höyrysaivat yhdyskuntineen. Höyrysaivoihin liittyneen Kokemäenjoen uiton jäljellä olevat rakenteet ja rakennukset liittyvät myös tähän kokonaisuuteen.

Luvian ulko- ja sisäsaaristossa on säilynyt valtakunnallisesti arvokasta 1700-luvulta periytyvää kalastajakulttuurista kertovaa rakennuskantaa, jossa kalastajatilojen ja -torppien joukossa on myös myöhempää huvila-asutusta. Merikarvian Kaddin kalastusmajat ovat ulkomerikalastuksen ja hylkeenpyynnin tukikohtia, jotka kuvastavat rannikkoseutujen harvinaiseksi käynnyttä elinkeinomuotoa. Kalastuksen lisäksi rannikolla ja saaristossa rakennettiin laivoja. Esimerkiksi Merikarvian Köörtin kylä on yksi Satakunnan sahatoiminnalla, laivanrakennuksella ja purjehduksella vaurastuneista rantakylästä.

Satakunnan rannikkoseudulla sijaitsee useita kulttuurimaisemia sekä arvokkaita rakennettuja ympäristöjä, jotka kuvastavat erityisesti 1800-luvulla voimakkaasti kasvanutta sahatoimintaa. Ensimmäiset höyrysaivat rakennettiin aina meren tai vesistön rantaan, josta saatiin vesivoimaa sahan pyörittämiseen ja josta sahatavara voitiin lastata suoraan aluksiin.

Saaristo oli erityisesti merellisten elinkeinon aarrea. Kalastukseen, linnustukseen ja hylkeenpyyntiin liittyviä jäännöksiä on edelleen nähtävissä Selkämeren ulkoluodoilla, joilla sijaitsee kivirivejä ja muita kivisiä rakenteita jäännöksinä kalastajien tilapäisistä asumuksista ja verkonkuivaustelineistä. Saarilla sijaitsee myös vanhojen merimerkkien perustuksia ja jäänteitä sekä puolustusvarustuksia etenkin maailmansotien ajalta.

3.5 Pohjanlahden merellisen kulttuuriperinnön alueellinen yleiskuvaus

Tämän luvun tekstin lähteenä on Museoviraston (2019) julkaisu Suomen merellisen kulttuuriperinnön tilannekuvaus, sivut 65–67.

Matala rannikko, rannan edustalla oleva laaja saaristo ja rantalinja, joka on maankohoamisen kautta jatkuvassa liikkeessä ja muutoksessa ovat Pohjanlahden rannikolla ominaisia merelliseen kulttuuriympäristöön vaikuttavia ympäristötekijöitä. Veneen jäännöksiä on löydetty suoalueilta korkealta merenpinnan yläpuolelta ja toisaalta merellistä perintöä löytyy merenpohjastakin. Vanhimmat väylät ja satamapaikat ovat nykyisin kuivalla maalla kaukana merestä. Maankohoaminen on vaikuttanut jokapäiväiseen elämään, kun rannat ovat vähitellen muuttuneet pelloiksi, uusia veneväyliä on jouduttu etsimään ja satamia siirtämään. Tyypilliseen Merenkurkun maisemaan kuuluvat reunamoreenivyöhykkeet eli De Geer -moreenit, luotojen jonot sekä madaltuneet lahdet ja salmet. Maailmanperintöalueeseen sisältyy valtakunnallisesti arvokas maisema-alue Björköby, joka on eheänä säilynyt rannikkoseudun saaristokylä.

Pohjanlahden matala, kivikkoinen ja karikkoinen rannikko oli merenkululle haastavaa. Merenkulun turvaamiseen tarvittiin majakoita, merimerkkejä ja luotseja. Luotsi- ja majakkalaitoksen historiaan liittyvää perintöä on Pohjanlahden rannikolla runsaasti. Saarille rakennettuihin majakoihin liittyvät majakanvartijoiden asuintalojen ja piharakennusten kokonaisuudet. Useilla majakkasaarilla on myös luotsitoimintaan liittyneitä rakennuksia.

Laajempia merellisen kulttuuriperinnön alueita Pohjanlahden rannikolla ovat muun muassa Maalahden Rönnskären, Mustasaaren Raippaluoto-Björköby-Valassaaret, Raippaluodon kylä- ja kalasatama, Björkön kylämaisema sekä Vöyrin Mikkelsaaret.

Kalastus ja hylkeenpyynti olivat Pohjanlahden tärkeitä merellisiä elinkeinoja. Ulkosaa-ristossa on kalastajayhdyskuntia eli kalastajamökkien keskittymiä suojaisissa satamapaikoissa. Ikivanhasta hylkeenpyyntiperinteestä ovat osoituksena lukuisat muinaisjäännökset saarissa.

Pohjanmaa oli puurunkoisten purjelaivojen aikakaudella vuosisatojen ajan tunnettu korkeatasoisesta laivanrakennustaidosta. 1500-luvulta alkaen alusten rakentaminen oli tärkeä tulolähde aina 1800-luvun lopulla alkaneeseen metallirunkoisten alusten valtaukseen saakka. Toiminnan perustana olivat puutavaran saanti, meren läheisyys ja taitavat kirvesmiehet. Kruunun laivaveistämöitä perustettiin 1600-luvulla Pedersöreeseen, Kruunupyhyyn ja Kokkolaan.

3.6 Alueiden geologinen kuvaus

Tämän luvun lähteenä on käytetty Suomen Geologisen Seuran julkaisua Suomen kallioperä (Lehtinen ym. 1998). Tutkimusalueet kattavat koko Itämeren Suomenpuoleisen rannikon, ja se on topografialtaan ja geologisilta prosesseiltaan hyvin vaihtelevaa. Itämeren alus on syntynyt kiteisen kallioperän painaumaan, ja se on ollut olemassa 500–600 miljoonaa vuotta. Nykyisen muotonsa Itämeri on saanut viimeisimmän jäätiköitymisjakson jälkeen. Viimeisen jääkauden lopulla noin 10 000–13 000 vuotta sitten mannerjäätikkö vetäytyi Suomen yli luoteeseen. Jäätikön reunan päättyi kaikkialla veteen. Veden syvyys oli tuolloin n. 200 metriä suurempi kuin nykyään.

Itämeren vaiheisiin on vaikuttanut lähinnä ilmaston lämpeneminen, siitä johtunut eustaattinen merenpinnan nousu sekä jäätikön reunan perääntyminen, ja isostaattinen maankohoaminen. Deglasiaatio vaikutti vuosien 15 000 ja 9 500 välillä Itämeren alueen merenpinnan vaihteluihin. Yhdessä nämä ovat aiheuttaneet muutokset meri- ja järvivaiheiden välillä.

3.6.1 Itämeren kerrostumat

Moreenikerrostumat

Moreeni on jäätikön kuljettamaa ja kerrostamaa ainesta (Holtedahl & Bjerkli 1982, 179–226, Winterhalter 1992, 189–194). Moreeni on yleensä kerrostunut suoraan kallioperän päälle ja myötäilee pohjatopografiaa. Jäätikön kerrostava toiminta on tapahtunut usealla tavalla: a) materiaalin kasaantuessa jäätikön pohjalle pohjareunaksi, b) kerrostamalla jäätikön reunan eteen tai c) ajelehtivien jäävuorien mukana kulkeutuvan aineksen vapautuessa Yleisesti Itämeren kallioperä on peittynyt jäätikön kuljettamalla moreenilla kerroksen paksuuden vaihdeltaessa parista metrillä kymmeneen metriin. Paikoitellen moreenikerros voi kuitenkin puuttua kokonaan. Moreenia esiintyy tasaisen merenpohjaa peittävän kerroksen lisäksi myös drumliineina ja de Geer-moreeneina tai päätemoreeneina (Holtedahl & Bjerkli 1982, 179–226, Winterhalter 1992, 189–194).

Glasifluviaaliset kerrostumat

Sulavesivirtojen mukanaan kuljettamasta aineksesta kerrostuivat jäätikön alla glasifluviaaliset, lajittunutta karkearakeista ja pyöritynyttä ainesta sisältävät harjut. Muodostumien muoto riippuu kerrostumisolosuhteista. Voimakkaat jäätikön sisäiset virrat lajittelivat ainesta. Karkearakeisempi aines kerrostui tunneleihin ja muodosti harjuja. Jäätikön reunavyöhykkeessä kerrostuivat usein syöttöharjun yhteydessä esiintyvät, pääasiallisesti lajittunutta hiekkaa sisältävät deltat. Maankohoamisen seurauksena ovat matalaan veteen kohonneiden muodostumien alkuperäiset morfologiset muodot useimmiten kadonneet tai ainakin muuttuneet rantavoimien ja aallokon vaikutuksesta. Syvempään veteen kerrostuneet muodostumat ovat usein savi-kerrosten peittämiä.

Savet, siltit ja liejut

Jäätikön vetäytymisen aikana kerrostuneita savia kutsutaan glasiaalisaviksi. Savet voidaan jakaa iän perusteella kolmeen luokkaan. Vanhinta näistä edustavat jäätikön edustan, Baltian jääjärven ja Yoldiameren aikaiset, 10 000–13 000 vuotta sitten kerrostuneet lustosavet ja -siltit (glasiaaliset ja myöhäisglasiaaliset).

Glasiaalisavien rakenteet myötäilevät kerrostumisalustansa pohjan muotoja. Nämä kerrostuivat mannerjäätikön etumaastoon. Alueella glasiaalisavia ja -silttejä esiintyy merenpohjan pintamaalajina yleisimmin kallio- ja moreenikohoumien ja moreenimuodostumien ympärillä. Nämä maalajit ovat sitkeitä ja kulutusta kestäviä.

Keskimmäiseen ryhmään kuuluvat jääkauden lopulla ja jäätikön sulamisen jälkeen kerrostuneet savet (postglasiaalisavet kuten Ancylussavet 9 800–10 700 v. ja Litorinasavet alle 9 000 v.). Ne peittävät glasiaalisavea sekä laajoissa että pienissä altaissa.

Viimeisen 3 000 vuoden aikana Itämeren altaassa on tapahtunut vain isostaattista maankohoamista. Nykyisin kerrostuva aines on orgaanista ja sedimentaation nopeus sekä määrä vaihtelevat suuresti altaan eri osissa. Nuorinta ryhmää edustavat joko tällä hetkellä kerrostuneet tai vain hyvin vähän aikaa sitten kerrostuneet resentit liejusavet.

3.6.2 Kallioperä

Alueen kallioperällä, sen laadulla ja rakenteella sekä tektonisilla ruhjeilla on ollut suuri vaikutus merenpohjan nykyiseen topografiaan ja maalajien jakaantumiseen. Manteleella kallioisia alueita on paljon, ja saarista suurin osa on kalliosaaria ilman merkittävää irtomaapeitettä. Paljastuneena olevan kallioperän runsaus on tyypillinen piirre myös merenpohjalla rannikon läheisyydessä. Aallokon kuluttava voima on huuhtonut matalikkojen lakiosat lähes puhtaiksi irtomaa-aineksista. Jäljelle on jäänyt vain karkein aines, kuten erikokoiset kivenlohkareet.

Kallioperään eri aikoina vuorenpoimutuksen jälkeen syntyneet nuoremmat rakenteet ovat myös vaikuttaneet pinnanmuodostukseen. Ne muodostavat heikkousvyöhykkeitä, joihin rapautuminen ja kulutus on kohdistunut tervettä kallioperää voimakkaammin. Kallioperän suurimmat ruhjevyöhykkeet näkyvät yleisesti merigeologisilla kartoilla savien täytämänä syvänteinä.

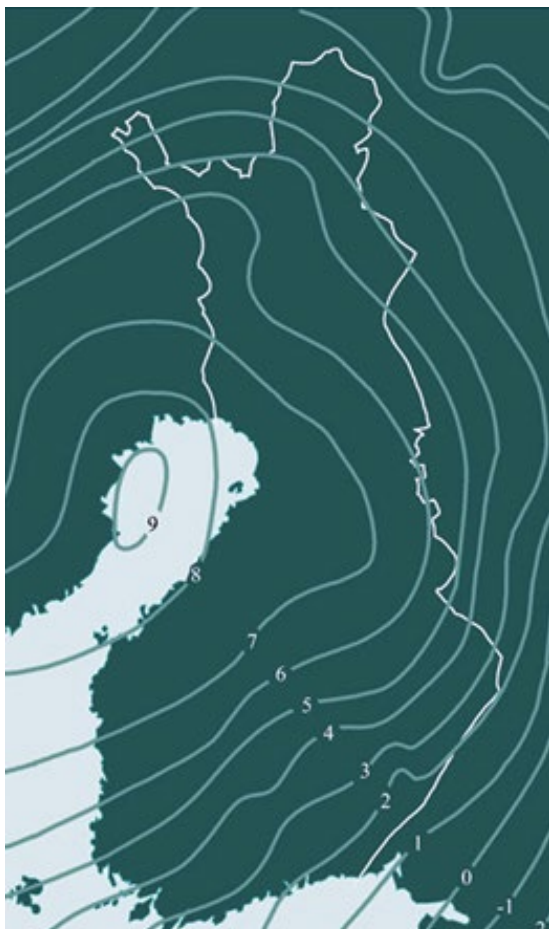
3.6.3 Maankohoaminen eli isostaattinen maanpinnan nousu

Meren rantaviivan siirtyminen ja sisämaan vesistöjen muutokset johtuvat maankohoamisesta. Maankohoamisen syynä on kolme kilometriä paksu mannerjäätikkö, joka painoi maankuorta alaspäin. Painuman on laskettu olleen suurimmillaan noin 1 000 metriä syvä. Kun jäätikkö oheni, maankuori alkoi palautua entiseen muotoonsa, ja palautumien jatkuu edelleen. Pohjanlahden rannikolla jäät olivat paksuimmillaan, ja siellä maa voi nousta vielä sata metriä.

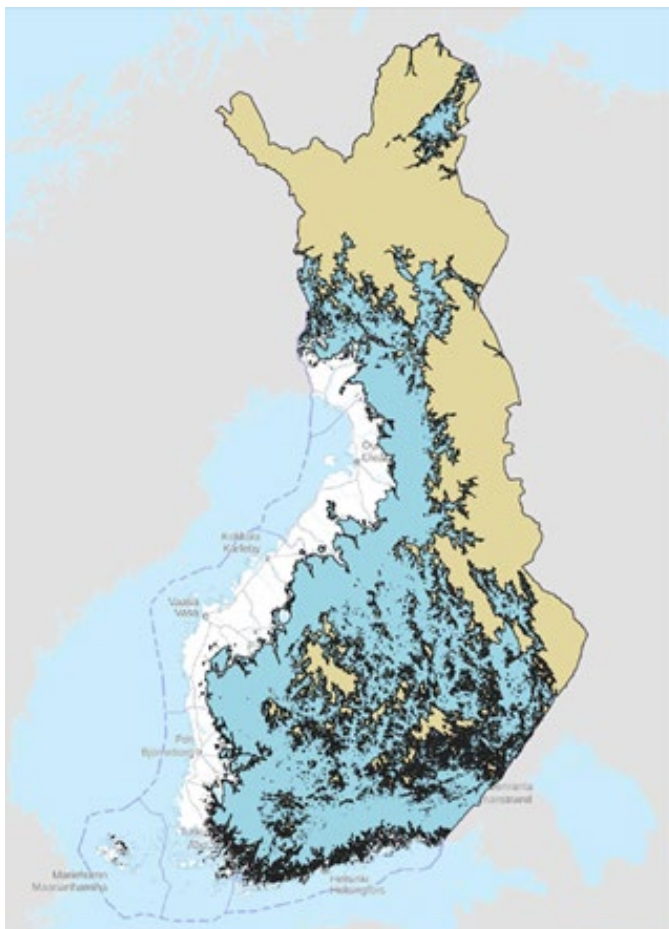
Nopeinta maankohoaminen on Merenkurkun ja Perämeren alueella. Maa kohoaa alueella vuosittain 9 mm (kuva 2). Hitaimmin maa kohoaa itäisellä Suomenlahdella, noin 1,5–2 mm vuodessa. Koska maankohoaminen on Perämeren alueella noin 90 cm sadassa vuodessa ja kaakkoisessa Suomessa alle 20 cm samassa ajassa, kallistuu Suomen maankamara vähitellen kohti kaakkoa. Tämä aiheuttaa järvien altaiden kallistumisen.

Suurin osa Suomea on kohonnut Itämerestä eri aikoina jääkauden lopulla ja sen jälkeen. Vain Itä- ja Pohjois-Suomessa on laajoja vedenkoskemattomia alueita (kuva 3).

Jääkauden jälkeisenä aikana järvien vedenpinta on altaiden kaakkoisosissa noussut ja luoteisissa osissa vetäytynyt. Esimerkiksi Saimaan ja Päijänteen vesistöissä kallistuminen on johtanut uusien purkautumisreittien syntymiseen. Kymijoki syntyi noin 7 000 vuotta sitten ja Saimaan vedet mursivat Vuokseniskalla uuden, kaakkoisen uoman noin 5 700 vuotta sitten.

Kuva 2. Maankohoamisen keskus sijaitsee Perämerellä, jossa nopeus on noin 8–9 mm/vuosi. Lähde: Geologia.fi/Anu Hakala.

Kuva 3. Itäisessä ja pohjoisessa Suomessa on laajoja vedenkoskemattomia alueita (vaalean ruskea). Iso osa läntistä ja eteläistä Suomea on ollut veden peittämänä. Litorinameren pinta kartassa sinisellä. Kartta: NMG Oy, lähtöaineisto GTK.

Pohjanmaan joet virtaavat pääosin luodetta kohden. Kun maa kohoaa luoteen puolella nopeammin, jokien virtaus hidastuu ja tulvariski kasvaa.

3.6.4 Perämeri ja Pohjanlahti

Pohjanlahti ja Perämeri ovat suhteellisen matalia merialueita, keskisyvyyden ollessa Perämerellä noin 40 metriä.

Perämeren ja Pohjanlahden alueen kallio-perä koostuu lähinnä proterotsooisista graniiteista, gneisseistä ja metavulkaniiteista. Alueella esiintyy myös svekofennisiä liuskekivi-vyöhykkeitä, jotka ovat muodostuneet veteen kerrostuneista sedimenteistä ja vulkaniiteista.

Jääkauden aikaiset moreeni-, hiekka- ja savikerrostumat peittävät kallioperää monin paikoin. Alueella tavataan harjuja ja delta-muodostumia, joiden vedenalaiset osat nousevat maankohoamisen seurauksena pinnan yläpuolelle muodostaen uusia matalikoita ja hiekkasärkkiä. Myös aaltovaikutus ja merivirtaukset ovat muodostaneet alueelle merkittäviä hiekkasärkkäalueita. Lisäksi rantaviivaa muokkaavat jokivesin kuljettamat ja kasauttavat sedimentit. Erityisen aktiivista sedimentaatio on jokisuilla, kuten Oulujoen ja Tornionjoen vaikutusalueilla.

Pohjanlahden alueella tavataan varsin yleisesti matalia lahtimaisia alueita, jotka maankohoamisen seurauksena ovat kuroutuneet

pääaltaasta erilleen ja muodostaneet kluuvi-järviä. Matalille rannoille ja saarille muodostuu myös soistuvia alueita ja pieniä järviä.

Merenkurkun erityispiirteinä voidaan pitää alueen De Geer -moreeneita, jotka ovat jääkauden sulamisvaiheessa syntyneitä matalia, rinnakkaisia moreeniharjanteita. Merenkurkku on erittäin matala merialue keskimääräisen syvyyden ollessa vain 10–25 metriä. Merenkurkun leveys on vain noin 70 kilometriä. Maankohoamisen seurauksena tulevaisuudessa Perämeri kuroutuu Merenkurkun kohdalta omaksi makeavetiseksi sisämereksi.

Merenkurkun geologiset erityispiirteet ovat seurausta jääkauden muovaamasta maisemasta ja maankohoamisen ainutlaatuisesta voimakkuudesta. Alueen geomorfologia, mataluus ja jääkauden jälkeiset muodostumat tekevät siitä geologisesti ja maisemallisesti ainutlaatuisen alueen Pohjanlahden kokonaisuudessa.

3.6.5 Selkämeri

Pohjanlahden alueesta poiketen Selkämeri on keskisyvyydeltään syvämpi, 50–60 metriä, syvimpien alueiden lähestyessä 300 metriä. Syvimmat kohdat löytyvät Selkämeren eteläisistä osista, pohjoisosien muistuttaessa Merenkurkun aluetta.

Selkämeren kallioperä koostuu pääosin graniiteista, gneisseistä ja muista metamorfisista kivistä. Kallioperä on peittynyt paikoin paksujen sedimenttikerrostumien alle. Alueella tavataan myös hiekkakiviä, rapakiviä sekä metavulkaniitteja. Kallioperässä on lisäksi havaittavissa jääkauden aiheuttamia ruhjeita ja siirroslinjoja, jotka näkyvät Selkämeren pohjan topografiassa.

Selkämerellä tavataan runsaasti jääkauden synnyttämiä sedimenttikerroksia, kuten paksampia moreenipatjoja, hiekkaharjuja ja savitasankoja. Selkämerellä erityisesti Ouran saariston ympäristössä tavataan yhdensuuntaisia De Geer -kenttiä. Selkämeren rannikko on varsin monimuotoinen ja siihen kuuluu laajo-

ja saaristoalueita, kuten Ahvenanmaan saaristo alueen eteläosassa. Rannikon hiekkasärkät ovat muodostuneet aallokon ja virtaus-ten kasaamasta hiekasta. Tunnettuja särkkiä ovat mm. Yyterin dyynialueet Porin edustalla. Selkämereen laskee myös suuria jokia, kuten Kokemäenjoki. Niiden kuljettama sedimentti luo edelleen uusia delta- ja hiekka-alueita rannikon edustalle.

Selkämeren geologia on yhdistelmä vanhaa Fennoskandian kallioperää, jääkauden jälkeisiä sedimenttejä ja nykyisiä maankohoamis- ja sedimentaatioprosesseja. Sen keskeiset erityispiirteet, kuten syvyys, harjut, maankohoaminen ja jokien sedimenttien vaikutus, tekevät tärkeän osan Pohjanlahden geologista kokonaisuutta.

3.6.6 Saaristomeri ja Suomenlahden länsiosat

Saaristomerän geologiset yleispiirteet kertovat sen ainutlaatuisesta asemasta Itämeren alueella. Saaristomeri, joka sijaitsee Varsinais-Suomen edustalla Turun saariston alueella, on yksi maailman suurimpia ja tiheimpiä saaristoja. Se muodostuu lukuisista saarista, luodoista ja kareista, joiden geologia kuvastaa Fennoskandian kallioperän ikivanhaa perintöä, jääkauden vaikutuksia ja nykyisiä sedimentaatioprosesseja.

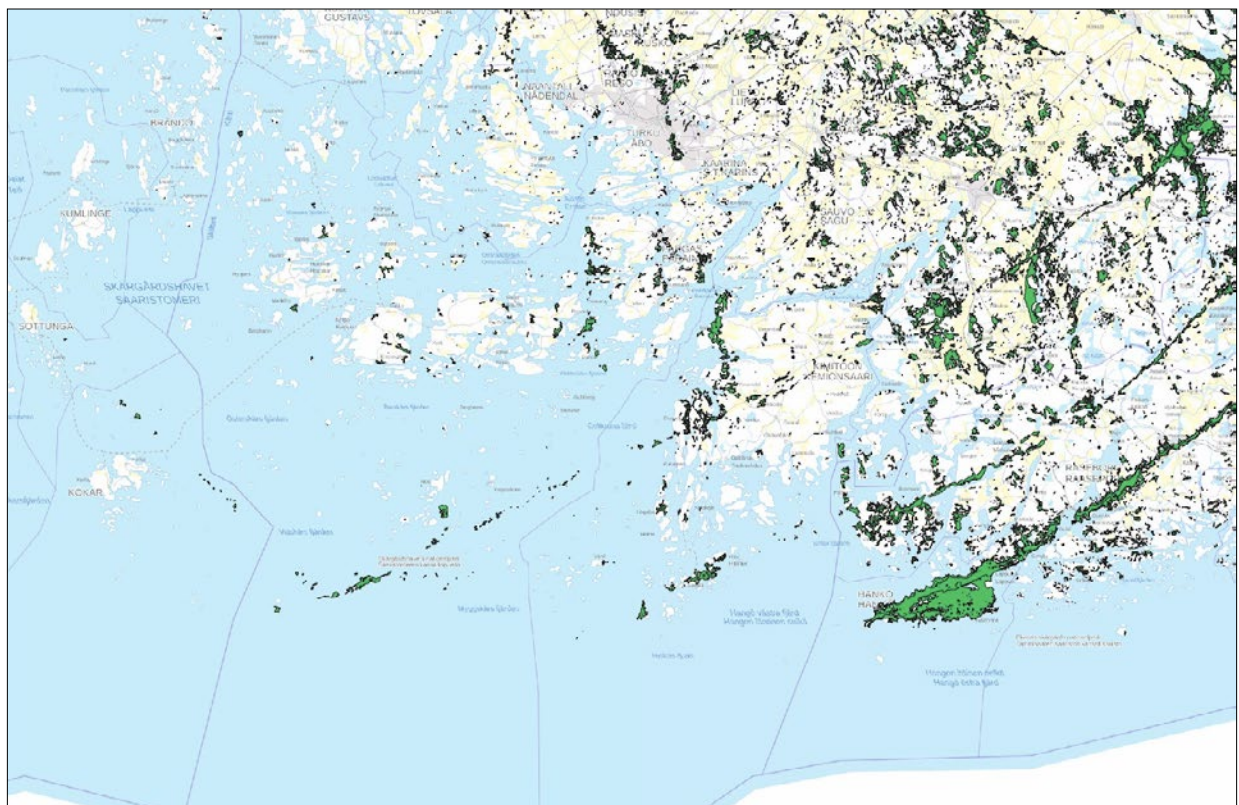
Etelä-Suomen svekofenninen kallioperä on kuoren monivaiheisen törmäys- ja ekstensiotektoniikan, metamorfoosin ja magmaattisten prosessien synnyttämä (Gaál & Gorbatschev 1987). Tälle entisen vuoriston juurialueelle ovat luonteenomaisia erilaiset granioidiset syväkivet ja metamorfoituneet (uudelleenmuokkautuneet) pintasyntyiset kivilajit, jotka muodostavat kapeahkoja liuskeisuuden kulun suuntaisia vyöhykkeitä. Tämä suuntaus on havaittavissa myös merenpohjan kallioalueilla. Alueen kallioperän pääasialliset kivilajit ovat erityyppiset graniitit, gneissit ja kiilleliuskeet. Alueella tavataan myös metavulkaniitteja sekä kalkkikiviä.

Saaristomeren pohjoisosissa ja erityisesti Ahvenanmaan saaristossa tavataan myös rapakiviä. Rapakivigraniitit esiintyvät niitä vanhempien kivilajien keskellä ja ovat siten näitä ympäröiviä kiviä nuorempia. Suomen rapakivigraniitit esiintyvät svekofennistä peruskalliota jyrkästi leikkaavina alueina (Lehtinen ym. 1998).

Kallioperää peittää Pohjanlahdesta poiketen ohut moreenikerrostuma. Alueella tavataan myös hiekkaharjuja ja sora muodostumia, jotka ovat havaittavissa erityisesti suurempien saarten sisäosissa. Aluetta halkoo lisäksi Sal-

pausselkä 1, 2 ja 3 päätemoreenit. Eteläisen Jurmon saari on erinomainen esimerkki Salpausselkä kolmen merenpuoleisesta jatkeesta, Örö ja Rosala edustavat Salpausselkä kah-
ta ja Hankoniemi Salpausselkä yhtä (kuva 4).

Saaristomeren geologia on yhdistelmä vanhaa kallioperää, jääkauden muokkaamia muodostumia ja nykyisiä dynaamisia prosesseja, kuten maankohoamista ja sedimentaatiota. Alueen ainutlaatuinen saaristomaisma ja monimuotoinen geomorfologia tekevät siitä geologisesti ja ekologisesti merkittävän alueen Itämerellä.

Kuva 4. Salpausselkien jatkeet Saaristomerellä. Vihreällä jätikkösyntyiset muodostumat. Kartta NMG Oy, aineisto GTK.

3.6.7 Itäinen Suomenlahti

Hangon ja Helsingin välinen merialue on kallioperältään verrattavissa Saaristomeren ja läntisen Suomenlahden alueisiin, joskin suuntaus on selkeämmin länsi–itäsuuntainen. Lähestyttäessä Porkkalaa suuntaus katkeaa ns. Porkkala–Mäntsälä- sekä Vuosaari–Korsoruhjeyvyöhykkeeseen. Nämä ruhjeyvyöhykkeet vaikuttavat alueen topografiaan ja saariston suuntaukseen. Helsingistä itään siirryttäessä kallioperästä selkeästi erottuu Onaksen rapakivigraniitti. Pellingin saariston mafisten vulkaniittien, graniittien, gneissien ja gabron jälkeen loppuosaa itäisen Suomenlahden kallioperää määrittää pitkälti Kymin/Viipurin rapakivigraniittimassiivi.

Itäisen Suomenlahden alue on voimakkaasti jääkauden muovaama, ja jääkauden jäljet näkyvät niin merenpohjan muodossa kuin maaperässä. Jääkauden jäljiltä alueella on runsaasti moreenia, ja isot rapakiviset siirtolohkareet ovat yleisiä saarilla ja rannikoilla. Alueen jäätikkösyntyisten sedimenttien, kuten harjujen ja drumliinien, suuntaus on yleisesti luode–kaakkosuuntainen.

Itäisen Suomenlahden syvyys vaihtelee, mutta alue on pääosin matala. Pohjan keskimääräinen syvyys on 20–30 metriä. Pohjan muoto vaihtelee matalista moreeniharjanteista syvempiin savipeitteisiin altaisiin. Isot siirtolohkarekeskittymät ja yksittäiset jättimäiset lohkarit ovat alueella tyypillisiä.

Vaikkakin alue kuuluu maankohoamisvyöhykkeeseen, on nousunopeus alueella vain 1–2 mm/vuosi, mikä on Suomen rannikon hitainta kohoamista. Näin ollen maankohoamisen vaikutukset rannikon ja saariston muutoksiin ovat maltillisia.

4 Rekisterit ja materiaalit ennallistamishankkeiden pohjatiedoksi

Kaikki alla mainitut rekisterit ja materiaalit on koottu julkaisun lähdeluetteloon, jossa on myös linkit kyseisiin palveluihin ja julkaisuihin.

Museoviraston karttapalvelu

Museoviraston (2024b) karttapalvelussa on ajantasainen tieto kaikkien Suomessa suojeltujen ja muulla tavalla huomioitujen kulttuuriperintöön liittyvien kohteiden sijainnista sekä linkit kohteiden tietoihin. Se sisältää myös esimerkiksi RKY-alueet eli valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt (Museovirasto 2024c) sekä VARK-kohteet eli valtakunnallisesti merkittävät arkeologiset kohteet. VARK-kohteiden kohdalla kajoamisluvan/tutkimusluvan saamisen edellytykset ovat tarkemmat kuin muiden muinaisjäännösten.

Museoviraston kulttuuriympäristön palveluikkuna

Museoviraston (2024a) kulttuuriympäristön palveluikkuna sisältää viraston arkistoon, rekistereihin ja kokoelmiin tallennettua tietoa arkeologisesta kulttuuriperinnöstä ja rakennetuista kulttuuriympäristöistä. Täältä löytyvät esimerkiksi kohdekohtaiset tiedot ja paikkakunnittain selattavat tutkimukset ja tutkimusraportteja.

Museoviraston Asiat -rekisteri

Museoviraston (2024d) Asiat -rekisterissä on vuodesta 2013 eteen päin Museoviraston tekemiä lausuntoja ja päätöksiä maankäyttöhankkeista sekä tehtyjä tutkimusraportteja. Uusimmat tutkimusraportit julkaistaan tässä palvelussa, eikä enää edellä mainitussa kypipi.fi-palvelussa. Haku tapahtuu paikkakunnittain.

Maanmittauslaitoksen paikkatietoikkuna

Maanmittauslaitoksen (2024) paikkatietokunasta löytyy mm. ilma- ja ortokuvakarttasosta historialliset ilmakuvat, jotka ajoittuvat 1900-luvulle. Usein näistä kuvista on apua alueen maankäytön selvityksessä ja tutkimuksessa havaittujen anomalioiden identifiomisessa.

Museoviraston oppaat kulttuuriperinnön tutkimiseksi

Museovirastolla on useita kulttuuriperinnön tutkimiseen ja määrittelyyn liittyviä oppaita, joihin hankkeiden suunnitteluvaiheessa on hyvä tutustua. [Kaikki oppaat löytyvät museoviraston verkkosivuilta \(museovirasto.fi\)](https://museovirasto.fi).

Alla on eriteltynä tämän hankkeen näkökulmasta tärkeiden oppaiden nimet ja lyhyt sisällön määrittely.

- Kulttuuriperinnön huomioiminen virtavesien, kosteikkojen ja ranta-alueiden hankkeissa
- Tämä Museoviraston (2018) ohje on tarkoitettu virtavesien, kosteikkojen ja ranta-alueiden kunnostus- ja rakennushankkeiden suunnittelijoille ja toteuttajille sekä hankkeiden parissa työskenteleville viranomaisille. Ohje voi olla hyödyllinen myös maastossa inventointeja, tarkastuksia ja dokumentointia tekeville arkeologeille ja muille tahoille, jotka ovat kiinnostuneita vesiin liittyvästä kulttuuriperinnöstä. Ohjeella Museovirasto pyrkii selkeyttämään ja kehittämään kulttuuriperinnön huomioimista erilaisissa vesiin liittyvissä hankkeissa.

- Suomen arkeologisten töiden laatu-ohjeet
  - Kenttätöiden laatu koskettaa kaikkia arkeologisten kenttätöiden suunnitteluun, toteuttamiseen ja viranomaisvalvontaan osallistuvia (Museovirasto 2020). Tehtäviä ja vastuita onkin määritetty kenttätöiden tekijöiden, valvojen viranomaisten sekä maankäytön suunnittelijoiden ja maankäyttöhankkeiden toteuttajien näkökulmasta. Lisäksi on jäsennetty arkeologian alalla toimivien tehtäviä ja vastuita.
- Suomen merellisen kulttuuriperinnön tilannekuvaus
  - Museovirasto (2019) huhtikuussa 2019 valmistunut merellisen kulttuuriperinnön paikkatietopohjainen tilannekuvaus on koottu tausta-aineistoksi Manner-Suomen merialuesuunnittelun käyttöön. Katsauksessa kuvataan, millaista merellistä ja vedenalaista kulttuuriperintöä Suomessa on, millaisista teemoista ja kohdetyypeistä se tämänhetkisen tiedon mukaan koostuu ja millaisia ovat kulttuuriperinnön mahdolliset alueelliset erityis- ja ominaispiirteet.
- Historiallisen ajan kiinteät muinaisjäänökset – tunnistaminen ja suojelu
  - Historiallisen ajan muinaisjäänösten suojelu on tullut 1990-luvulta lähtien yhä keskeisemmin esille kulttuuriympäristön vaalimisessa. Niiden selvittämistä edellytetään järjestelmällisesti mm. kaavoituksen ja muiden laajojen maankäyttöhankkeiden yhteydessä. Opas (Niukkanen 2009) on suunnattu ensisijaisesti kulttuuriympäristön inventointien ja muinaisjäänösten suojelun parissa toimiville. Oppaassa pyritään määrittelemään historiallisen ajan kiinteät muinaisjäänökset muinaismuistolain tarkoittamassa mielessä.
- Arkeologisen kulttuuriperinnön opas
  - Museoviraston (2020b) Arkeologisen kulttuuriperinnön opas kertoo, mitä arkeologinen kulttuuriperintö tarkoittaa Suomessa ja millaisista kohdetyypeistä se koostuu. Oppaan keskeistä sisältöä on, miltä kohteet näyttävät maastossa. Mitkä merkit kertovat kivikautisesta asuinpaikasta? Muinaisesta pellonraivaamisesta? Tai sotilaiden leirytymisestä? Lisäksi opas kertoo kohteiden historiasta ja taustasta.
- Vedenpohjan luotaus arkeologisen inventoinnin osana
  - Inventoinnin tavoitteena on paikantaa vedenalaiset muinaisjäänökset ja kulttuuriperintökohteet, jotta voidaan arvioida, vaikuttaako hanke vedenalaiseen kulttuuriperintöön (Museovirasto 2020c). Museovirasto arvioi inventoinnin tarpeen ja antaa hankkeista lausuntonsa.

BalticRIM-hanke

BalticRIM-hankkeen loppuraportti ja käsikirja esittelevät hankkeen keskeisiä tuloksia, suosituksia, hyviä käytäntöjä, ilmenneitä haasteita kulttuuriperinnön integroimisessa merialuesuunnitteluun sekä kulttuuriperinnön ja merialuesuunnittelun lainsäädäntöä (Museovirasto 2021).

Arkistohakupalvelut

- Finna-hakupalvelu
  - Kansalliskirjasto (2024b) ylläpitää ja kehittää Finna-palvelua jatkuvasti yhteistyössä arkistojen, kirjastojen, museoiden ja muiden yhteistyökumppaneiden kanssa. Finnasta löytyy esimerkiksi vanhoja kuvia ja muita aineistoja.
- Astia-hakupalvelu
  - Astia on Kansallisarkiston (2024a) asiointipalvelu, josta löytyy esimerkiksi runsaasti historiallista kartta-aineistoa digitoituna.

- Museoviraston kokoelma- ja tietopalvelut
  - Museoviraston (2024e) esine- ja kuvakokoelmissa on tietoja ihmisistä ja ilmiöistä tuhansien vuosien ajalta. Museoviraston arkistossa on yli sadan vuoden ajan muodostunutta kulttuuriympäristön ja kulttuuriperinnön tutkimiseen, hoitoon ja hallintoon liittyvää materiaalia. Kirjasto on maan suurin kaikille avoin museoalan tieteellinen erikoiskirjasto. Sen erikoisaloja ovat mm. arkeologia, historia, kansatiede, museologia, taidehistoria ja rakennus-suojelu.

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet (VAMA)

Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet ovat Suomen maaseudun edustavimpia kulttuurimaisemia, joiden arvo perustuu monimuotoiseen kulttuurivaikutteiseen luontoon, hoidettuun viljelymaisemaan ja perinteiseen rakennuskantaan. Suomessa on 186 valtakunnallisesti arvokasta maisema-aluetta (Suomen ympäristökeskus 2024a ja 2024b). Meri-alueiden kohteisiin sisältyy saaristoalueiden elinkeinomaisemia.

Valtakunnalliset vastuumuseot

Suomessa on 32 alueellista vastuumuseota (Museovirasto 2024f). Vastuumuseon tehtävänä on mm. toimia kulttuuriympäristön, erityisesti rakennetun ympäristön ja arkeologisen kulttuuriperinnön asiantuntijana, joka antaa lausuntoja, osallistuu asiantuntijana viranomaisneuvotteluihin ja antaa neuvontaa sekä kehittää ja edistää kulttuuriympäristön vaalimista. Vastuumuseoiden toimialueena on maakunta, poikkeuksina Lapin ja Uudenmaan maakunnat, joissa vastuumuseoiksi on nimitetty useampia toimijoita.

4.1 Kulttuuriympäristön huomioiminen hankkeissa

Hankkeen alkuvaihe ja suunnittelu

- Varhaisessa vaiheessa hanketta suunniteltaessa on otettava yhteyttä alueen vastuumuseoon, jotta tarvittavat lupaprosessit tulevat käsitellyksi hyvissä ajoin ennen kenttätöväihettä. Pyydetään museoviranomaiselta lausunto alueen hoito- ja käyttösuunnitelmista. Otetaan huomioon hankealueen määrittelyssä myös kaikki maalla tapahtuvat toiminnot, jotta alueen tarkastelu arkeologisesti näkökulmasta kohdistetaan tarpeeksi laajalle alueelle.
- Metsähallituksen Luontopalvelujen sisäinen ohje ennallistamistöitä suunnitteleville on saatavilla (Kulttuuriperintökohteiden huomiointi luonnonhoidon suunnittelussa, Käsittelyohje 28.10.2024). Lisäksi Metsähallitus on sopinut luvista ja lausunnoista museoviranomaisen kanssa erikseen muistiolla MH 3411/2024, joka korvaa asian MH 1931/2020.
- Tämänhetkiset käytettävissä olevat aineistot hankealueen kulttuuriperinnön tarkastamiseksi löytyvät Museoviraston karttapalvelusta (Museovirasto 2024b). Klikkaamalla karttatasot-valikosta päälle arkeologinen kulttuuriperintö-muinaisjäännösrekisteri ja Rakennettu ympäristö -RKY saadaan esille alueen tunnettu kulttuuriperintö. Kohteita erikseen klikkaamalla saadaan esille tarkempia tietoja ja linkki kohteen muinaisjäännösrekisteritietoihin.
- Otetaan mukaan arkeologi kentälle arvioimaan hankealuetta heti suunnittelun alkuvaiheessa, jos mahdollista. Arkeologi tai vastuumuseo (lausunnossaan) arvioi, miten hyvin suunnittelualue on inventoitu. Jos hankkeen suunnittelijalla on käytössä drone, voi hankealueen kuvaamisesta ilmasta suunnittelun alkuvaiheessa olla apua arkeologisen potentiaalin ar-

vioinnissa erityisesti hyvin umpeenkasvaneilla alueilla. Maastokatselukset on usein helpointa toteuttaa varhain keväällä tai aivan kasvukauden alussa matalan veden ja vähäisimmän kasvillisuuden aikaan. Keväisin valunnat tosin voivat sammentaa veden, jolloin vedessä tehtävä tutkimus vaikeutuu merkittävästi. Kuivan kauden aikaan kesällä, elleivät leväkukinnot ole runsaita, voivat vedessä tehtävät tutkimukset tuottaa hyviä tuloksia.

- Hankkeen yhteydessä suositellaan tutkimaan mahdollisuutta haastatella maanomistajia tai paikallisia asukkaita alueen käytön historiasta ja sen arvosta paikallisille. Usein alueen historian tuntevilla on kerrottavanaan mielenkiintoisia tarinoita ja kullan arvoisia palasia historiasta ja maankäytön tavoista. Aineettoman kulttuuriperinnön kerääminen talteen on yksi arkeologisen tutkimuksen työkaluista.
- Jos alueelle tarvitaan arkeologinen inventointi ennen ennallistamishanketta, museoviranomainen lausuu aiheesta, jonka jälkeen voidaan kilpailuttaa arkeologinen toimija.
- Otetaan huomioon ennallistamishankkeen budjetissa mahdollisen arkeologisen tutkimuksen kustannukset.
- Jos alueelle ei edellytetä arkeologista inventointia, on ennen ennallistamishankkeen kenttätyövaihetta tarpeen kuitenkin selvittää hieman lähialueen tunnettua kulttuuriperintöä ja kulttuuriperintöpotentiaalia rekisteritiedoista, arkistolähteistä, kirjallisuudesta ja olemassa olevista tutkimuksista, jotta ymmärretään, millaisella alueella historiallisesta näkökulmasta toimitaan. Lisäksi esiselvitystiedon perusteella voidaan arvioida, mitä voi mahdollisesti olla odotettavissa, kun tietyn alueen maaperään tai vesialueeseen kajoetaan.
- Jos hankealueella sijaitsee muinaisjäännöksiä ja niiden ympäristössä toimiminen edellyttää pitkäaikaista toimintaa,

tehdään muinaisjäännöksen hoidon osalta sopimus Museoviraston kanssa. Lisätietoa arkeologisen kulttuuriperinnön hoidosta (Museovirasto 2024g).

- Jos toimitaan alueella, josta tunnetaan muinaisjäännöksiä vedessä, ne tulee kiertää turvallisen välimatkan päästä. Tarvittava suojavyöhyke voi olla tapauskohtainen ja museoviranomainen tulkitsee suoja-alueen tarvetta lausunnossaan. Eri-laiset suojaustoiminnot vedessä sijaitseville kohteille voivat olla haasteellisia toteuttaa. Lisäksi jos suunnitellaan pysyviä suojaustoimintoja, on vaikeaa ennakoida niiden vaikutusta kohteelle ajan saatossa. Lisäksi tarvitaan ylläpitoa ja seurantaa kohteen suojauksen varmistamiseksi. Sen vuoksi suositellaan, että muinaisjäännös säilytetään alkuperäisessä ympäristössä, in situ, missä se ei altistu muuttuville olosuhteille.

Hankkeen kenttätyöt

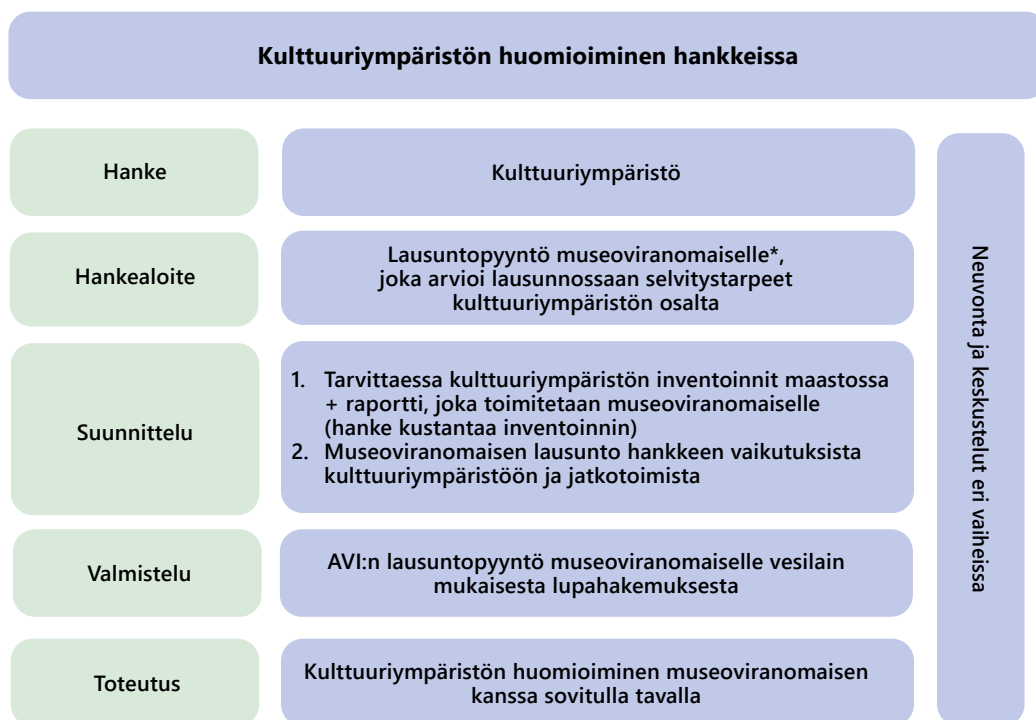
- Kenttätyö aloitetaan merkitsemällä selvästi arkeologiset kohteet ja niiden rajaukset/suoja-alueet. Vedessä se tapahtuu poijuin ja vesirajassa tai maalla esimerkiksi puupaaluin ja/tai huomionauhoin.
- Kenttätyön alussa ohjeistetaan ruoppaajan kuljettajaa tai muilla tavoin sedimenttiin kajoavaan toimintaan osallistuvaa henkilöstöä raportoimaan reaaliajassa mahdollisista kulttuuriperintöön liittyvistä havainnoista tai muista erityisistä/huomiota herättävistä havainnoista. On huomionarvoista, että todennäköisesti kaivaja ei tunnista sitä mitä näkee, joten esimerkiksi vähänkään epäilyttävistä esille tulleista löydöistä kannattaa matalalla kynnyksellä konsultoida arkeologia. Tämä voi tapahtua esimerkiksi lähettämällä kuvaa tai videota tulkittavaksi. Kaikista havainnoista ilmoitetaan viipymättä museoviranomaiselle. Mahdollisesti esiin

noussutta vettynyttä puuta ei päästetä kuivumaan. Se voidaan säilöä vedessä tai varjoisassa paikassa muoviin käärittynä.

- Valmistaudutaan muuttamaan ennallistamissuunnitelmia, jos jotain yllättävää kuitenkin ilmaantuu. Arkeologinen inventointi ei ole 100 % poissulkeva tutkimus. Kun jotain on jäänyt huomauttamatta, ennallistamishankkeessa voidaan törmätä yllätyksiin. On mahdollista, että hankkeen yhteydessä paljastuu jokin niin merkittävä arkeologinen löytö, että se edellyttää laajempaa arkeologista tutkimusta. Tällöin ennallistamishanke voi joutua tauolle tutkimuksen ajaksi erityisesti, jos hankealue on hyvin pienialainen. Laajemmilla alueilla voidaan mahdollisuuksien mukaan jatkaa jossain toisessa osassa hankealuetta.

Hankkeen päättyessä

- Raportoidaan kirjallisesti mahdolliset esille tulleet havainnot museoviranomaiselle, jotta tieto voidaan lisätä muinaisjäännösrekisteritietoihin.

Kuva 5. Museoviraston prosessikaavio kulttuuriympäristön huomioimisesta hankkeissa. Lähde: Museovirasto (2018).

5 Rannikon jokisuistojen ja laguunien aineiston käsittely, määrittely ja rajaus

Tutkimus ja analyysi tehtiin tunnetusta arkeologisesta kulttuuriperinnöstä kolmella eri maantieteellisellä vesialueella: Suomenlahti, Saaristomeri ilman Ahvenanmaata ja Pohjanlahti luontodirektiivin 2019 määrittelemillä meriluontotyypeillä rannikon laguunit (1150) ja jokisuistot (1130). Tutkimuksessa käytettyjen jokisuistojen ja laguunien paikkatieto on saatavilla vedenalaisen meriluonnon verkkopalvelussa (Suomen ympäristökeskus 2024c). Jokisuistoja karttapalvelun raportoidut meriluontotyypit aineistossa on 57 kappaletta ja rannikon laguuneja 14 197 kappaletta (mukaan lukien Ahvenanmaa). On huomioitava, että kun tässä tutkimuksessa puhutaan laguuneista, aineisto käsittää myös fladat ja kluuvit.¹

Rannikon laguunien osalta aineiston saatavuudessa oli tekninen ongelma. VELMU-karttapalvelun rajapinta-aineistosta ei ole lauantunut koko aineisto, vaan sieltä on saatu raportissa käytettyyn analyysiin vain 10 000 laguunia. Ilmeisesti rajapinnassa on ollut lauantukseen liittyen maksimimäärä datalle. Oikea laguunimäärä on direktiiviraportoinnissa käytetty 14 197 laguunia. Koska aineiston lauantamisessa karttapalvelusta on ollut ongelma, raportissa esitetyt tulokset koskevat siis 10 000 laguunin otosta koko laguuniaiainestosta, eivät kaikkia merialueilla esiintyviä laguuneja.

Museoviraston ylläpitämän muinaisjäännösrekisterin kohteet ja data ovat myös saatavilla verkossa ja eri aineistojen rajapinnat

tuotiin käsiteltäväksi Qgis-ohjelmistoon. Hankealueiden ympärille määriteltiin 200 metrin alue, mikä oli haluttu alueellinen kattavuus datan keräämiselle. Osa työstä tehtiin käsin, koska haluttiin selvittää kohteiden sijaintia ja erotella saarissa, maalla ja vedessä sijaitsevat kohteet toisistaan. Sen vuoksi tutkittavat alueet ja niillä olevat kohteet on tarkastettu peruskartalta. Saaristomeren laguunien osalta yksityiskohtaisesta karttatarkastelusta jouduttiin luopumaan, koska tutkimuksen resurssit loppuivat kesken. Sen vuoksi Saaristomeren laguunien osalta tutkimus ei ole aivan täysin vertailukelpoinen.

Museoviraston aineistosta poimittiin tutkittavaksi kohteiden laji, ajoitus ja tyyppi. Lisäksi tutkittiin kohteiden sijaintia maalla tai vedessä. Lajin osalta mukaan otettiin kiinteät muinaisjäännökset, löytöpaikat, muut kulttuuriperintökohteet, mahdolliset muinaisjäännökset ja poistetut kiinteät muinaisjäännökset pisteinä. Mukana aineistossa ovat kuitenkin myös sellaiset kiinteät muinaisjäännökset, joiden muinaisjäännösalue ulottuu alle 200 metrin rajauksen sisäpuolelle tutkimusalueen rantaviivasta. Nämä kohteet on valittu kartalta käsin. Muiden kulttuuriperintökohteiden osalta on rajattu pois modernit kohteet lukuun ottamatta toisen maailmansodan aikaisia kohteita. Tutkimuksen ulkopuolelle jätettiin myös luonnonmuodostumat ja muut kohteet. Lisäksi aineistosta rajattiin pois alakohteet.

¹ Raporttiin käytetyn aineiston rajapinta <https://ckan.ymparisto.fi/dataset/rannikon-laguunit-1150>.

Ajoituksen ja tyyppien osalta pitkäaikaiset ja monimuotoiset kohteet on otettu mukaan tutkimukseen sellaisina kuin ne muinaisjään-
nösrekisterissä on määritelty. Ajoitus voi olla esimerkiksi ”historiallinen, keskiaikainen”, jolloin se on merkitty omaan sarakkeeseensa eikä historialliseen tai keskiaikaiseen tai molempiin. Tyyppi voi olla esimerkiksi ”asuinpaikat, kivirakenteet, kulkuväylät”, mutta sitä on käsitelty yhtenä kohteena.

Tutkimusaineistosta eroteltiin vedessä, saarella ja maalla korkeintaan 200 metriä rantaviivasta sijaitsevat kohteet. Erottelulla tahdottiin selvittää, miten paljon kohteita sijaitsee suoraan vedessä tapahtuvan työn alueella ja miten paljon kohteita on suhteessa mantereella ja rannikon ulkopuolella. 200 metrin alue rantaviivasta määriteltiin tutkimusalueiden ympärille sillä perusteella, millaisen alueen sisäpuolelle suurin osa ennallistamistyöstä ympäristöön aiheutuvat muutokset todennäköisesti rajoittuvat. Meren pohjaan kajoavat toiminnot ja sieltä nostettavien massojen läjitys on suhteellisen paikallista toimintaa. Myös saarissa sijaitsevat kohteet rajattiin 200 metrin mukaan rantaviivasta.

Tutkimuksessa määriteltiin vesialueelle kuuluviksi sellaiset kohteet, jotka sijaitsevat sekä maalla että vedessä. Tällaisia kohteita voivat olla esimerkiksi laiturinperustukset tai laajaan alueelliseen kokonaisuuteen kuuluvat kohteet, kuten esimerkiksi meritaitelun tapahtumapaikka.

Tutkimuksesta rajattiin ulkopuolelle kohteiden alatyypit, koska tutkimuksessa ei ollut resursseja laajempaan analyysiin. Tämän sisällyttäminen olisi ollut hedelmällistä ja tuonut vielä yksityiskohtaisemman ymmärryksen tutkittavien alueiden kulttuuriperintöön.

Datan analyysin tulokset on esitetty kapalemäärinä sekä prosentteina kokonaisarvosta arvojen keskinäisen vertailun helpottamiseksi. Poistetut muinaisjään-
nöskohteet on otettu huomioon määrinä kaikissa taulukoissa.

6 Rannikon laguunit

Laguuni luontotyyppinä kuuluu Natura-luontotyyppien joukkoon. Käytetty aineisto on tämänhetkisen VELMU-karttapalvelun aineisto, josta tutkimuksessa on mukana 7 198 laguunin otos 14 197 laguunin kokonaismäärästä. Otos on satunnaisotos ja puuttuvat alueet jatkautuvat tasaisesti eri merialueille ja morfologiaaluokille. Suomenlahdelta tarkastelussa on 1 595 laguunia, Saaristomereltä 2 245 laguunia ja Pohjanlahdelta 3 358 laguunia. Tutkimusalueiden koot vaihtelevat hyvin pienistä satojen neliömetrien kokoisista alueista suurimmillaan noin parinkymmenen neliökilometrin laajuisiin alueisiin. Lukumääräisesti suurin osa laguuneista sijaitsee saarissa. Mantereen rantaviivassa sijaitsevat kooltaan suurimmat laguunit.

6.1 Suomenlahden laguunien kulttuuriperintöarvot

Suomenlahden laguunit sijaitsevat Raaseporista ja Hangosta itään Virolahdelle saakka. Yhteensä laguuneja Suomenlahden alueelta tutkimuksessa on mukana noin 1 595 kappaletta. Tämä on otos eikä edusta laguunien kokonaismäärää Suomenlahdella. Suurimmassa osassa tutkimusalueita ei sijaitse tunnettuja kulttuuriperintökohteita.

Laguuneissa ja niiden ympäristössä sijaitsee yhteensä 528 arkeologista jäännettä. Noin 52 % kohteista sijaitsee mantereella vähintään 200 metrin päässä laguunin vesirajasta (taulukko 1). Saarella kohteista sijaitsee noin 38 % ja vedessä vajaa 10 %.

Laguunien kulttuuriperinnöstä reilu 55 % on kiinteitä muinaisjäännöksiä (taulukko 2). Mahdollisia muinaisjäännöksiä aineistosta on noin 21 % ja muita kulttuuriperintökohteita hieman vajaa 17 %. Löytöpaikkoja on vajaa 4 % aineistosta.

Suurin osa kohteista, lähes 62 %, on määriteltä ajoitukseltaan historiallisiksi (taulukko 3). Moderneja kohteita aineistossa on lähes 8 %, mikä johtuu toisen maailmansodan puolustusvarustusten määrästä Suomenlahden alueella. Pronssikautisia kohteita on kolmanneksi suurin ryhmä, mikä on yli 7 % aineistosta. Esihistoriallisia kohteita aineistosta on yhteensä 14 %.

Muinaisjäännostyypeistä selvästi suurin osa, 27 % on asuinpaikkoja (taulukko 4). Suomenlahden laguunien toiseksi suurin ryhmä on puolustusvarustukset, lähes 16 % osuudella. Kivirakenteita on lähes 14 % ja hautapaikkoja lähes 10 % kohteista. Alusten hylkyjä aineistossa on reilu 8 %.

Taulukko 1. Suomenlahden laguunien ympäristössä sijaitsevien arkeologisten kohteiden sijaintien jakautuminen.

Sijainti	Määrä kpl	%
Maalla saarella	201	38,07
Maalla mantereella	275	52,08
Vedessä	52	9,85
Yhteensä	528	100,00

Taulukko 2. Suomenlahden laguunien kohteiden lajin jakautuminen.

Laji	Määrä kpl	%
Kiinteä muinaisjäännos	292	55,30
Mahdolliset muinaisjäännökset	111	21,02
Muut kulttuuriperintökohteet	88	16,67
Löytöpaikat	20	3,79
Poistetut kiinteät muinaisjäännökset	17	3,22
Yhteensä	528	100,00

Taulukko 3. Suomenlahden laguunien kohteiden ajoituksen jakautuminen.

Ajoitus	Määrä kpl	%
Historiallinen	327	61,93
Moderni	42	7,95
Pronssikautinen	38	7,20
Ajoittamaton	28	5,30
Rautakautinen	22	4,17
Ei määritelty	19	3,60
Poistettuja kohteita	17	3,22
Pronssikautinen, rautakautinen	7	1,33
Keskiaikainen, rautakautinen	5	0,95
Historiallinen, keskiaikainen	4	0,76
Esihistoriallinen	3	0,57
Keskiaikainen	3	0,57
Kivikautinen	3	0,57
Varhaismetallikautinen	3	0,57
Historiallinen, pronssikautinen	2	0,38
Historiallinen, rautakautinen	2	0,38
Historiallinen, moderni	2	0,38
Historiallinen, varhaismetallikautinen	1	0,19
Yhteensä	528	100,00

Taulukko 4. Suomenlahden laguunien kohteiden tyyppin jakautuminen.

Tyyppi	Määrä kpl	%
Asuinpaikat	145	27,46
Puolustusvarustukset	84	15,91
Kivirakenteet	73	13,83
Hautapaikat	51	9,66
Alusten hylät	43	8,14
Kulkuväylät	24	4,55
Työ- ja valmistuspaikat	23	4,36
Löytöpaikat	19	3,60
Taide, muistomerkit	17	3,22
Poistettuja kohteita	17	3,22
Raaka-aineen hankintapaikat	14	2,65
Teollisuuskohteet	6	1,14
Kultti- ja tarinapaikat	4	0,76
Tapahtumapaikat	3	0,57
Maarakenteet	2	0,38
Hautapaikat, kivirakenteet	1	0,19
Hautapaikat, kivirakenteet, kulkuväylät	1	0,19
Kirkkorakenteet	1	0,19
Yhteensä	528	100,00

6.1.1 Suomenlahden aineiston tulkintaa

Suomenlahden laguunien ympäristössä sijaitsee yhteensä 528 arkeologista kohdetta. Maalla aineistosta sijaitsee yhteensä noin 90 % ja vedessä noin 10 %. Aineistosta 72 % on määritelty ajoitukseltaan historialliseen aikaan ja 14,41 % puhtaasti esihistorialliseen aikaan.

Suomenlahdella aineistossa korostuvat asuinpaikat ja puolustusvarustukset. Toisen maailmansodan kohteet näkyvät ajoituksessa modernien kohteiden ja muinaisjäännöstyypeissä puolustusvarustusten piikkiä. Kivirakenteita aineistossa on lähes 14 % ja hautapaikkoja vajaa 10 %. Alusten hylät ovat muinaisjäännöstyypeistä viidenneksi suurin ryhmä 8 %:n osuudella.

Suomenlahden laguunien asuinpaikkojen määrä ja mahdolliset muinaisjäännökset korostuvat aineistossa muihin alueisiin nähden siksi, että muinaisjäännösrekisteriin on merkittynä runsaasti vanhoista kartoista paikannettuja torpan tai muun asutuksen paikkoja, joita ei ole varmennettu maastossa.

6.2 Saaristomeren laguunien kulttuuriperintöarvot

Saaristomeren laguunit sijaitsevat Kustavista etelään Raaseporiin ja Hankoon saakka. Ahvenanmaa rajattiin tutkimuksen ulkopuolelle. Yhteensä laguuneja on tutkimuksessa mukana Saaristomeren alueelta noin 2 245 kappaletta. Tämä on otos eikä edusta laguunien kokonaismäärää Saaristomerellä. Suurimmassa osassa laguuneja ei sijaitse tunnettuja kulttuuriperintökohteita. Laguuneissa ja niiden ympäristössä sijaitsee yhteensä 369 kiinteää muinaisjäännöstä tai muuta arkeologista kulttuuriperintökohdetta.

Laguunien ympäristössä sijaitsevista kulttuuriperintöön liittyvistä kohteista reilu 58 % on kiinteitä muinaisjäännöksiä (taulukko 5). Muita kulttuuriperintökohteita on lähes 22 % ja mahdollisia muinaisjäännöksiä runsas 14 %. Löytöpaikkoja aineistosta on vajaa 5 %.

Suurin ryhmä ajoituksista, lähes 63 %, on historiallisia (taulukko 6). Kohteista puhtaasti esihistoriallisia on yhteensä 15 %. Rautakautiset ja pronssikautiset ajoitukset erottuvat myös Saaristomerellä, kuten Suomenlahdenkin laguuneissa.

Muinaisjäännöstyypeistä selvästi suurin osa, 25 % on kivirakenteita (taulukko 7). Suomenlahden laguunien toiseksi suurin ryhmä on asuinpaikat reilun 13 % osuudella. Alusten hylkyjä aineistosta on 12 % ja hautapaikkoja sekä työ- ja valmistuspaikkoja molempia reilu 11 % kohteista. Työ- ja valmistuspaikat erottuvat Saaristomerellä muihin alueisiin verrattuna.

Taulukko 5. Saaristomeren laguunien kohteiden lajin jakautuminen.

Laji	Määrä kpl	%
Kiinteä muinaisjäännös	215	58,27
Muut kulttuuriperintökohteet	80	21,68
Mahdolliset muinaisjäännökset	53	14,36
Löytöpaikat	18	4,88
Poistetut kiinteät muinaisjäännökset	3	0,81
Yhteensä	369	100,00

Taulukko 6. Saaristomeren laguunien kohteiden ajoituksen jakautuminen.

Ajoitus	Määrä kpl	%
Historiallinen	232	62,87
Ajoittamaton	50	13,55
Rautakautinen	18	4,88
Pronssikautinen, rautakautinen	16	4,34
Ei määritelty	15	4,07
Pronssikautinen	13	3,52
Keskiaikainen	5	1,36
Esihistoriallinen	4	1,08
Moderni	3	0,81
Varhaismetallikautinen	3	0,81
Historiallinen, moderni	2	0,54
Historiallinen, pronssikautinen	1	0,27
Historiallinen, rautakautinen	1	0,27
Ajoittamaton, historiallinen	1	0,27
Kivikautinen	1	0,27
Kivikautinen, pronssikautinen	1	0,27
Poistettuja kohteita	3	0,81
Yhteensä	369	100,00

Taulukko 7. Saaristomeren laguunien kohteiden tyyppin jakautuminen.

Tyyppi	Määrä kpl	%
Kivirakenteet	92	24,93
Asuinpaikat	49	13,28
Alusten hylät	46	12,47
Hautapaikat	42	11,38
Työ- ja valmistuspaikat	41	11,11
Kulkuväylät, työ- ja valmistuspaikat, puolustusvar.	19	5,15
Löytöpaikat	18	4,88
Puolustusvarustukset	14	3,79
Taide, muistomerkit	14	3,79
Raaka-aineen hankintapaikat	13	3,52
Kultti- ja tarinapaikat	6	1,63
Maarakenteet + puurakenteet	4	1,08
Poistetut kohteet	3	0,81
Hautapaikat, kivirakenteet	2	0,54
Kivirakenteet, taide, muistomerkit, työ- ja valm.	1	0,27
Kulkuväylät, työ- ja valmistuspaikat	1	0,27
Kulkuväylät, puolustusvar.	1	0,27
Asuinpaikat, työ- ja valmistuspaikat	1	0,27
Hautapaikat, kirkkorakenteet	1	0,27
Kirkkorakenteet	1	0,27
Yhteensä	369	100,00

6.2.1 Saaristomeren aineiston tulkintaa

Saaristomeren laguuneille tyypillisimpiä arkeologisia kohteita ovat kivirakenteet. Näitä koko aineistosta on lähes neljäsosa. Toiseksi suurin ryhmä on asuinpaikat reilun 13 %:n osuudella. Alusten hylkyjä aineistosta on 12 % ja hautapaikkoja sekä työ- ja valmistuspaikkoja molempia reilu 11 % kohteista. Työ- ja valmistuspaikkojen suurempi määrä erottuu Saaristomerellä muihin alueisiin verrattuna.

Kokonaisuudessaan 71 % Saaristomeren kohteista on historiallisia. Puhtaasti esihistoriallisia kohteita aineistossa on yhteensä 15 %. Esihistoriallisia kohteita on hieman enemmän kuin Suomenlahden aineistossa.

Laguunien ympäristössä sijaitsevista kulttuuriperintöön liittyvistä kohteista reilu 58 % on kiinteitä muinaisjäännöksiä. Muita kulttuuriperintökohteita on lähes 22 % ja mahdollisia muinaisjäännöksiä runsas 14 %. Suomenlahteen verrattuna muiden kulttuuriperintökohteiden ja mahdollisten muinaisjäännösten osuudet ovat päinvastaiset.

6.3 Pohjanlahden laguunien kulttuuriperintöarvot

Pohjanlahden laguuneiksi määriteltiin länsirannikko Kustaviin saakka, jolloin tähän alueeseen kuuluvat myös Selkämeren alueen laguunit. Yhteensä laguuneja on tutkimuksessa mukana Pohjanlahden alueelta noin 3 358 kappaletta. Tämä on otos eikä edusta laguunien kokonaismäärää Pohjanlahdella. Suurimassa osassa laguuneja ei sijaitse tunnettuja kulttuuriperintökohteita.

Laguuneissa ja niiden ympäristössä sijaitsee yhteensä 293 arkeologista kulttuuriperintökohdetta. Näistä 293 kohteesta 33 kappaletta sijaitsee vedessä. Maalla vähintään 200 metrin päässä laguunin vesirajasta sijaitsee yhteensä 260 kappaletta kohteita, joista saarissa 217 kappaletta (taulukko 8).

Laguunien ympäristössä sijaitsevista kulttuuriperintöön liittyvistä kohteista 45 % on kiinteitä muinaisjäännöksiä (taulukko 9). Muita kulttuuriperintökohteita on lähes yhtä paljon, 44 %. Jäljelle jäävä reilu 10 % jakautuu mahdollisten muinaisjäännösten, löytöpaikkojen ja poistettujen kiinteiden muinaisjäännösten kesken.

Suurin osa kohteista, eli lähes 87 % aineistosta ovat ajoitukseltaan historiallisia (taulukko 10). Seuraavaksi suurimmat ryhmät ovat ajoittamattomat ja ei määritellyt, joista molemmat edustavat 3 %:n osuutta aineistosta. Pohjanlahden laguunien alueella on huomattavan vähän esihistoriallisia kohteita, vain 0,7 %.

Taulukko 11 esittää eri kohteiden muinaisjäännöstyypin jakautumista Pohjanlahden laguuneissa. Viisi suurinta ryhmää ovat asuinpaikat, kivirakenteet, työ- ja valmistuspaikat, kulkuväylät ja alusten hylät. Pohjanlahden aineistossa on muita alueita enemmän tyypittään monimuotoisia kohteita.

Taulukko 8. Pohjanlahden laguunien ympäristössä sijaitsevien arkeologisten kohteiden sijaintien jakautuminen.

Sijainti	Määrä kpl	%
Maalla saarella	217	74,06
Maalla mantereella	43	14,68
Vedessä	33	11,26
Yhteensä	293	100,00

Taulukko 9. Pohjanlahden laguunien kohteiden lajin jakautuminen.

Laji	Määrä kpl	%
Kiinteä muinaisjäännös	133	45,39
Muut kulttuuriperintökohteet	130	44,37
Mahdolliset muinaisjäännökset	18	6,14
Löytöpaikat	7	2,39
Poistettut kiinteät muinaisjäännökset	5	1,71
Yhteensä	293	100,00

Taulukko 10. Pohjanlahden laguunien kohteiden ajoituksen jakautuminen.

Ajoitus	Määrä kpl	%
Historiallinen	254	86,69
Ei määritelty	10	3,41
Ajoittamaton	10	3,41
Keskiaikainen	5	1,71
Moderni	5	1,71
Rautakautinen	2	0,68
Ajoittamaton, historiallinen	2	0,68
Poistettuja kohteita	5	1,71
Yhteensä	293	100,00

Taulukko 11. Pohjanlahden laguunien kohteiden tyyppien jakautuminen.

Tyyppi	Määrä kpl	%
Asuinpaikat	65	22,18
Kivirakenteet	55	18,77
Työ- ja valmistuspaikat	44	15,02
Kulkuväylät	34	11,6
Alusten hylty	29	9,9
Taide, muistomerkit	9	3,08
Löytöpaikat	6	2,05
Asuinpaikat, kivirakenteet	6	2,05
Kultti- ja tarinapaikat	6	2,05
Puolustusvarustukset	5	1,72
Asuinpaikat, kivirakenteet, kulkuväylät	3	1,02
Asuinpaikat, kivirakenteet, kulkuväylät, työ- ja valmistuspaikat	3	1,02
Kivirakenteet, työ- ja valmistuspaikat	2	0,68
Teollisuuskohteet	2	0,68
Kulkuväylät, työ- ja valmistuspaikat	2	0,68
Asuinpaikat, kulkuväylät	2	0,68
Kultti- ja tarinapaikat, taide, muistomerkit	2	0,68
Kivirakenteet, kulkuväylät	2	0,68
Hautapaikat	1	0,34
Asuinpaikat, maarakenteet	1	0,34
Asuinpaikat, kulkuväylät, taide, muistomerkit	1	0,34
Asuinpaikat, kivirakenteet, maarakenteet	1	0,34
Kivirakenteet, maarakenteet	1	0,34
Asuinpaikat, taide, muistomerkit	1	0,34
Kivirakenteet, kultti- ja tarinapaikat	1	0,34
Kulkuväylät, kultti- ja tarinapaikat, taide, muistomerkit	1	0,34
Kultti- ja tarinapaikat, tapahtumapaikat	1	0,34
Hautapaikat, kivirakenteet, työ- ja valmistuspaikat	1	0,34
Kirkkorakenteet	1	0,34
Poistettuja kohteita	5	1,72
Yhteensä	293	100,00

6.3.1 Pohjanlahden aineiston tulkintaa

Pohjanlahden laguunien tyypillisimmät arkeologiset kohteet ovat asuinpaikkoja reilun 22 %:n osuudella. Kivirakenteita on aineistosta lähes 19 %. Seuraavaksi suurimmat ryhmät ovat työ- ja valmistuspaikat sekä kulkuväylät. Alusten hylkyjä aineistossa on lähes 10 %.

Pohjanlahden laguunien ympäristössä sijaitsevista kulttuuriperintöön liittyvistä kohteista 45 % on kiinteitä muinaisjäännoiksiä. Muita kulttuuriperintökohteita on lähes yhtä paljon, 44 %.

Aineistosta kokonaisuudessaan historiallisen ajan kohteita on 91 %. Pohjanlahden laguunien alueella on huomattavan vähän esihistoriallisia kohteita, vain 0,7 % aineistosta, mikä selittyy rannansiirtymällä.

Maannousurannikolla suurin osa vanhasta ihmistoiminnasta on nykyisestä rannikosta huomattavasti pidemmällä sisämaassa. Vanhoja markkinapaikkoja ja satamia on ajan saatossa siirretty lähemmäksi jokisuuta rantaviihan pakenemisen ja satamien madaltumisen vuoksi. Esihistoriallinen rantasidon nainen asutus sijaitsee muinaisrannoilla kilometrien päässä nykyisestä rantaviivasta.

6.4 Aineiston tulkinta ja alueellinen vertailu

Kaikkien kolmen maantieteellisen tutkimusalueen laguuneissa kiinteät muinaisjäännökset olivat suurin muinaisjäännökslaji. Suomenlahdella kiinteiksi muinaisjäännoiksi on määritelty suurin osuus 55 %; Saaristomerellä tulos on 58 % ja Pohjanlahdella vain 45 % aineistosta. Myös jokisuistojen osalta Pohjanlahden aineistossa on huomattavasti kahta muuta aluetta pienempi kiinteiden muinaisjäännoisten määrä. Herää kysymys, liittyykö tulos mahdollisesti esihistoriallisten kohteiden vähäiseen määrään alueella vai onko kyseessä jonkin alueellinen anomalia esimerkiksi kohteiden tulkinnassa.

Suomenlahdella aineistossa korostuvat asuinpaikat ja puolustusvarustukset. Aineistossa tulokseen vaikuttavat muinaisjäännoisrekisteriin merkityt vanhoista kartoista paikannetut torpan tai muun asutuksen paikat, joita ei ole varmennettu maastossa. Tämä korostaa asuinpaikkojen ja mahdollisten muinaisjäännoisten määrää Suomenlahden aineistossa.

Muinaisjäännoistyypeistä kivirakenteiden määrä korostuu Saaristomerellä. Suomenlahdella kivirakenteiden määrä on huomattavasti pienempi kuin muilla alueilla. Pohjanlahdella asuinpaikat ovat suurin ryhmä kuten Suomenlahdellakin.

Pohjanlahdella saarissa sijaitsevien kohteiden määrä on hyvin merkittävä, yli 74 % aineistosta. Suomenlahdella vastaava luku on reilu 38 %.

Kaikilla alueilla historiallisen ajan kohteet ovat suurin ryhmä. Suomenlahdella korostuvat laguunien ympäristössä pronssikautiset kohteet muita alueita enemmän. Saaristomerellä rautakautisia kohteita on muita alueita runsaammin.

Laguuneissa hylkyjen määrä ei ole suhteessa niin suuri kuin jokisuistoissa. Siihen vaikuttavat osin myös aineistossa ilman meriyhteyttä olevat pienet vesialueet etelärannikolla, jossa hylkyjen esiintyminen olisi hyvin yllättävää.

Vedessä sijaitsevien kohteiden määrä on hyvin samantyyppinen Pohjanlahdella ja Suomenlahdella noin 10–11 %. Saaristomeren aineistosta vedessä olevien kohteiden tarkkaa määrää ei ole määritelty, mutta pelkkien hylkyjen osuus aineistosta on 12 %, mikä on hieman muita alueita suurempi vedessä olevien löytöjen osalta.

Todennäköisimmät kulttuuriperintöarvot Suomenlahden laguuneissa ovat asutukseen ja puolustautumiseen liittyvät historiallisen ajan kohteet. Lisäksi kivirakenteet ja hautapaikat ovat näillä alueilla erottuvat löytöryhmät.

Todennäköisimmät kulttuuriperintöarvot Saaristomeren laguunien ympäristössä ovat

kivirakenteet. Lisäksi aineistossa korostuvat asuinpaikat ja alusten hylyt. Työ- ja valmistuspaikat erottuvat suuremmalla osuudella aineistosta Saaristomerellä muihin alueisiin verrattuna.

Todennäköisimmät kulttuuriperintöarvot Pohjanlahden laguuneissa ovat asuinpaikat, kivirakenteet sekä työ- ja valmistuspaikat. Huomattavan suuri osa Pohjanlahden kohteista ajoittuu historialliseen aikaan ja huomattavan pieni osa esihistorialliseen aikaan, mikä selittyy rannansiirtymällä.

6.5 Huomioitavaa laguunien kunnostamisessa

Yleisesti voidaan todeta, että laguunien kunnostamisen yhteydessä voidaan kohdata hyvin monenlaisia, monimuotoisia ja monen ikäisiä arkeologisia kohteita, vaikka tietty painotus eri alueiden kohteissa aineiston perusteella onkin hahmotettavissa. Eri hankealueilla on paikallisia erityispiirteitä, jotka eivät tässä tutkimuksessa ole tulleet esille. Sen vuoksi yksityiskohtaista tarkistuslistaa erityisesti Suomenlahden, Saaristomeren tai Pohjanlahden laguunien tutkimusalueille ei voida erikseen määrittellä. Yleisiä suuntaviivoja hankealueiden kunnostamishankkeisiin kulttuuriperinnön huomioimiseksi voidaan antaa.

Hankealueen koko ja sen ympäristössä maalla tapahtuvan toiminnan laajuus määrittävät sen, miten laajalta alueelta arkeologista potentiaalia tarkastellaan. Arkeologinen inventointi tulisi ulottaa kaikille sellaisille alueille, missä tapahtuu esimerkiksi kulkua kairavinkoneilla tai muulla kalustolla tai minne läjitetään tai missä muuten tapahtuu maaperään kohdistuvia toimia. Asia tulee ottaa esille, kun hankkeeseen pyydetään lausuntoa tutkimuksen alkumetreillä.

Ruovikoituneilla ja mutapohjaisilla alueilla meren pohjan kaukokartoitusmenetelmillä, kuten viistokaikuluotaamalla, on haastavaa saada kattavaa tutkimustulosta. Tällaisilla alueilla muinaisjäännökset ovat usein suurelta osin hautautuneet pohjamutaan tai piileske-

levät ruovikon sisällä. Virtaavilla alueilla pohja voi olla paljaampi ja silloin viistokaikuluotauksenkin tulokset ovat parempia.

Ilmakuvauksesta on hyötyä ruovikoituneilla alueilla, missä esimerkiksi ruovikossa sijaitseva hylky voi näyttäytyä ympäristöstään poikkeavana kasvillisuutena, kasvillisuuden tiheyden muutoksena tai kasvillisuuden aukkona (kuva 6). Ilmasta on myös mahdollista havaita lähellä pintaa tai pinnan yläpuolelle ulottuvaa hylkypuuta tai kalastukseen liittyviä rakenteita, joita muuten tiheästä ruovikosta ei pystytä havaitsemaan. Usein laajat ja tiheet ruovikot ovat melko luoksepääsemättömiä alueita, joiden kulttuuriperintö tulee näkyväksi vasta ruoppauksen yhteydessä. Sama koskee mutaan hautautuneita kohteita.

Jos sedimenttiin hautautunut puurakenne havaitaan ruoppauksen yhteydessä, on ruoppaus välittömästi keskeytettävä ja ylösnousseet puuosat analysoitava arkeologin toimesta. Kohteen laajuutta sedimentin sisällä voidaan tutkia sondaamalla pohjaa. Jos havaittu löytöalue voidaan määrittellä tarkasti, sen ympäristössä voidaan jatkaa ruoppaamista. Ensijaisesti havaitut jäänteet pyritään säilyttämään paikoillaan mahdollisimman alkuperäisissä ja stabiileissa olosuhteissa. Tässä on otettava huomioon myös ympäristössä tapahtuvan ruoppauksen vaikutus kohteeseen muuttuvien olosuhteiden, kuten pohjan syvyyden ja virtausolosuhteiden, osalta. Sen vuoksi on tärkeää kiertää kohde riittävän välimatkan päästä. Riittävää välimatkaa tulkitaan löytökohtaisesti yhteistyössä arkeologin tai museoviranomaisen kanssa. Todennäköisesti ennallistamishankkeet eivät ole niin ehdottomia vaatimuksissaan kuin esimerkiksi rakennushankkeet, joissa arkeologisia kohteita tutkitaan siten, että ne voidaan poistaa kokonaan rakentamisen tieltä.

Kulttuuriperinnön osalta erityisen potentiaalisilla ennallistamishankealueilla, joilla rannasta ja vedestä tunnetaan jo muinaisjäännöksiä tai alueen käyttöhistorian tutkimuksessa on havaittu merkittävä arkeologinen potentiaali, on syytä harkita ruoppauk-

Kuva 6. Korppoossa inventoinnin yhteydessä kuvattu laiturin jäännös näkyy kasvillisuuden muutoksena ruovikoituneen lahden perukassa. Kuva: NMG Oy.

senaikaista arkeologista valvontaa. Tämä on tapauskohtaista ja asia on syytä selvittää hyvissä ajoin museoviranomaisen kanssa luvitusprosessin yhteydessä. Useimmat jokisuistot sijoittuvat alueille, joilla ihmistoimintaa on ollut pitkään. Laguuneja sen sijaan sijaitsee runsaasti myös alueilla, jotka sijoittuvat hyvin kauas aktiivisemmasta ihmistoiminnasta. Näillä alueilla arkeologista valvontaa ei katsota tarpeelliseksi, mutta on kuitenkin syytä olla valmistautunut mahdollisiin löytöihin. Valmistautuminen tarkoittaa esimerkiksi ruoppaajan kuljettajan informoimista kulttuuriperinnön mahdollisuudesta ja kuljettajan kanssa yhteyden pitämistä myös epäilyttävistä tai epävarmoista havainnoista ruoppaamisen yhteydessä. Lisäksi on oltava valmius ottaa yhteyttä alueelliseen vastuuseen välittömästi mahdollisten havaintojen tekemisestä välittömien jatkotoimenpiteiden selvittämiseksi. On myös syytä olla mahdollisuus pitää vettyntä puu kosteana esimerkiksi

muoviin käärittynä ja poissa suorasta auriongonpaisteesta kunnes sitä päästään tarkemmin tutkimaan.

Kynnysten palauttaminen laguunien edustoille on suhteellisen pienialainen toimenpide. Näillä alueilla kynnysten poistaminen on jo aikanaan muokannut meren pohjaa ja alueella mahdollisesti sijainnut muinaisjäännös on jo tässä yhteydessä saanut osuman. On kuitenkin syytä tarkkailla ympäristöä mahdollisen kulttuuriperinnön osalta, jotta läjittämisen yhteydessä ei tulla peittäneeksi kulttuuriperintöä. Sama koskee keinotekoisien kanalien palauttamista alkuperäiseen tilaan.

Soiden ja kosteikoiden ennallistaminen voi muuttaa alueen kulttuuriperinnön olosuhteita merkittävästi. Olosuhteet ovat jo kertaalleen muuttuneet kuivatuksen yhteydessä ja muuttuvat jälleen, kun alkuperäiset olosuhteet palautetaan. Tämä on hyvin laaja tutkimuskenttä, johon tässä tutkimuksessa ei ole resursseja paneutua tarkemmin.

7 Jokisuistot

Jokisuistot luontotyyppinä kuuluu Natura-luontotyyppien joukkoon. Jokisuistoja Suomen koko rannikon pituudelta tutkimuksessa on mukana 57 kappaletta. Jokisuistojen koot vaihtelevat runsaasti kohteen mukaan pienimmän ollessa vain noin 20 hehtaarin kokoinen ja suurimman yli 100 neliökilometrin laajuinen.

Suomenlahden jokaisessa jokisuistossa sijaitsee arkeologisia kohteita (taulukko 12). Saaristomeren jokisuistoissa viidellä kahdeksasta ja Pohjanlahdella 18 kolmestakymmenestä sijaitsee arkeologisia kohteita. Tutkimuksesta rajautui siten pois 16 jokisuistoa, mikä on 28 % kokonaismäärästä.

Taulukko 12. Jokisuistojen kokonaismäärä alueittain ja tutkimuksessa mukana olevat jokisuistot.

Alue	Jokisuistoja	Tutkimuksessa
Suomenlahti	18	18
Saaristomeri	8	5
Pohjanlahti	31	18
Yhteensä	57	41

7.1 Suomenlahden jokisuistojen kulttuuriperintöarvot

Suomenlahdella sijaitsee 18 tarkasteltavaa jokisuistoa, joista jokaisella sijaitsee muinaisjäännöksiä tai muita tutkittuja kohteita. Yhteensä muinaisjäännöksiä tai muita tarkasteltavia kohteita Suomenlahden jokisuistoissa on 194 kappaletta. Maalla kohteista sijaitsee yhteensä noin 87 % ja vedessä hieman alle 13 % (taulukko 13). Maalla sijaitsevista kohteista 78 % sijaitsee mantereella ja reilu 9 % saarella.

Tutkittavista kohteista Suomenlahden jokisuistoissa runsas 43 % on kiinteitä muinaisjäännöksiä (taulukko 14). Mahdollisia muinaisjäännöksiä on lähes 24 % ja muita kulttuuriperintökohteita lähes 21 %.

Taulukko 13. Suomenlahden jokisuistojen ympäristössä sijaitsevien arkeologisten kohteiden sijaintien jakautuminen.

Sijainti	Määrä kpl	%
Maalla saarella	151	77,84
Maalla mantereella	25	12,88
Vedessä	18	9,28
Yhteensä	194	100,00

Taulukko 14. Suomenlahden jokisuistojen kohteiden lajin jakautuminen.

Laji	Määrä kpl	%
Kiinteä muinaisjäännös	84	43,3
Mahdolliset muinaisjäännökset	46	23,71
Muut kulttuuriperintökohteet	40	20,62
Löytöpaikat	13	6,7
Poistettut kiinteät muinaisjäännökset	11	5,67
Yhteensä	194	100

Kohteiden ajoittumisessa suurin ryhmä Suomenlahden jokisuistoissa on historialliseen aikaan ajoittuvat kohteet noin 67 %:n osuudella (taulukko 15). Seuraavaksi suurin ryhmä ovat modernit kohteet lähes 8 %:n osuudella. Puhtaasti esihistorialliseen aikaan ajoittuu yhteensä reilu 7 % kohteista.

Muinaisjäännostyypeistä selvästi suurin osa, 36 % on asuinpaikkoja (taulukko 16). Suomenlahden jokisuistoissa toiseksi suurin ryhmä on puolustusvarustuksia lähes 13 %:n osuudella. Alusten hylkyjä on neljänneksi suurin ryhmä, 7 % tutkittavista kohteista.

Taulukko 15. Suomenlahden jokisuistojen kohteiden ajoituksen jakautuminen.

Ajoitus	Määrä kpl	%
Historiallinen	130	67,01
Moderni (2. maailmansota)	15	7,73
Ei määritelty	9	4,64
Pronssikautinen	7	3,61
Ajoittamaton	6	3,08
Rautakautinen	5	2,58
Keskiaikainen	4	2,05
Historiallinen, keskiaikainen	3	1,55
Historiallinen, pronssikautinen	1	0,52
Pronssikautinen, rautakautinen	1	0,52
Historiallinen, keskiaikainen, rautakautinen	1	0,52
Kivikautinen	1	0,52
Poistettuja kohteita	11	5,67
Yhteensä	194	100,00

Taulukko 16. Suomenlahden jokisuistojen kohteiden tyyppin jakautuminen.

Tyyppi	Määrä kpl	%
Asuinpaikat	69	35,57
Puolustusvarustukset	25	12,89
Kivirakenteet	17	8,76
Alusten hylyt	14	7,22
Löytöpaikat	13	6,7
Hautapaikat	11	5,67
Kulkuväylät	8	4,12
Työ- ja valmistuspaikat	7	3,6
Raaka-ainehankintapaikat	7	3,6
Taide, muistomerkit	7	3,6
Hautapaikat, työ- ja valmistuspaikat	1	0,52
Hautapaikat, raaka-ainehankintapaikat	1	0,52
Teollisuuskohteet	1	0,52
Asuinpaikat, puolustusvarustukset	1	0,52
Kirkkorakenteet	1	0,52
Poistettuja kohteita	11	5,67
Yhteensä	194	100,00

7.1.1 Suomenlahden aineiston tulkintaa

Suomenlahden jokisuistojen arkeologiselle kulttuuriperinnölle on tyypillistä, että sitä esiintyy kaikissa jokisuistossa. Maalla aineistosta sijaitsee yhteensä noin 87 %, josta saarissa reilu 9 %. Vedessä aineiston kohteista sijaitsee noin 13 %. Aineistosta kokonaisuudessaan 78 % ajoittuu historialliseen aikaan ja 7 % puhtaasti esihistorialliseen aikaan.

Suomenlahdella aineistossa korostuvat asuinpaikat ja puolustusvarustukset. Toisen maailmansodan kohteet näkyvät ajoituksessa modernien kohteiden sekä muinaisjäännytystyypeissä puolustusvarustusten piikkiä. Alusten hylät ovat muinaisjäännytystyypeistä neljänneksi suurin ryhmä 7 %:n osuudella.

Suomenlahden jokisuistojen asuinpaikkojen määrä ja mahdolliset muinaisjäännökset korostuvat aineistossa muihin alueisiin nähden siksi, että muinaisjäännosrekisteriin on merkittynä runsaasti vanhoista kartoista paikannettuja torpan tai muun asutuksen paikkoja, joita ei ole varmennettu maastossa.

7.2 Saaristomeren jokisuistojen kulttuuriperintöarvot

Saaristomerellä sijaitsee kahdeksan tarkasteltavaa jokisuistoa. Näistä viidessä on muinaisjäännöksiä tai muita muinaisjäännosrekisterin kohteita. Tutkimuksen ulkopuolelle jäi siten kolme aluetta, mikä on 38 % kokonaisuudesta. Yhteensä muinaisjäännöksiä tai muita tarkasteltavia kohteita Saaristomeren jokisuistoissa on 89 kappaletta. Maalla kohteista sijaitsee yhteensä vajaa 79 % ja vedessä hieman yli 21 % (taulukko 17). Maalla sijaitsevista kohteista noin 55 % sijaitsee mantereella ja vajaa 24 % saarella.

Tutkittavista kohteista Saaristomeren jokisuistoissa runsas 57 % on kiinteitä muinaisjäännöksiä (taulukko 18). Löytöpaikat ovat toiseksi suurin ryhmä vajaan 16 %:n osuudella ja kolmantena vain noin prosentin erolla mahdolliset muinaisjäännökset. Muita kulttuuriperintökohteita on noin 10 % aineistosta.

Taulukko 17. Saaristomeren jokisuistojen ympäristössä sijaitsevien arkeologisten kohteiden sijaintien jakautuminen.

Sijainti	Määrä kpl	%
Maalla saarella	49	55,06
Maalla mantereella	21	23,60
Vedessä	19	21,34
Yhteensä	89	100,00

Taulukko 18. Saaristomeren jokisuistojen kohteiden lajin jakautuminen.

Laji	Määrä kpl	%
Kiinteä muinaisjäännos	51	57,3
Löytöpaikat	14	15,73
Mahdolliset muinaisjäännökset	13	14,61
Muut kulttuuriperintökohteet	9	10,11
Poistetut kiinteät muinaisjäännökset	2	2,25
Yhteensä	89	100,00

Kohteiden ajoittumisessa suurin ryhmä Saaristomeren jokisuistoissa on historialliseen aikaan ajoittuvat kohteet, lähes 60 % aineistosta (taulukko 19). Toiseksi suurin ryhmä ovat rautakautiset kohteet reilun 11 %:n osuudella. Yksiselitteisesti esihistorialliseen aikaan ajoittuvia kohteita on aineistosta yhteensä lähes 17 %. Ajoittamattomia ja määrittelemättömiä ajoituksia aineistosta on melko suuri osuus, yhteensä lähes 17 %.

Muinaisjäännöstyypeistä Saaristomeren jokisuistoissa kaksi suurinta ryhmää ovat alusten hylyt ja puolustusvarustukset molemmat 17 %:n osuudella (taulukko 20). Löytöpaikat edustavat kolmanneksi suurinta osuutta vajaan 15 %:n tuloksella. Kivirakenteet edustavat reilun 11 %:n osuutta aineistosta. Huomattavaa verrattuna Suomenlahteen on asuinpaikkojen huomattavasti alhaisempi lukumäärä ja hylkyjen huomattavasti suurempi lukumäärä.

Taulukko 19. Saaristomeren jokisuistojen kohteiden ajoituksen jakautuminen.

Ajoitus	Määrä kpl	%
Historiallinen	53	59,55
Rautakautinen	10	11,24
Ajoittamaton	10	11,24
Ei määritelty	5	5,61
Pronssikautinen	3	3,37
Keskiaikainen, rautakautinen	2	2,25
Historiallinen, keskiaikainen	2	2,25
Pronssikautinen, rautakautinen	1	1,12
Kivikautinen	1	1,12
Poistettuja kohteita	2	2,25
Yhteensä	89	100,00

Taulukko 20. Saaristomeren jokisuistojen kohteiden tyypin jakautuminen.

Tyyppi	Määrä kpl	%
Alusten hylyt	15	16,86
Puolustusvarustukset	15	16,86
Löytöpaikat	13	14,61
Kivirakenteet	10	11,24
Asuinpaikat	7	7,87
Hautapaikat	6	6,74
Kulkuväylät	6	6,74
Taide, muistomerkit	4	4,49
Kultti- ja tarinapaikat	3	3,37
Maarakenteet	2	2,25
Työ- ja valmistuspaikat	1	1,12
Hautapaikat, puolustusvarustukset	1	1,12
Hautapaikat, kirkkorakenteet, työ- ja valmistuspaikat	1	1,12
Hautapaikat, kultti- ja tarinapaikat	1	1,12
Asuinpaikat, kulkuväylät	1	1,12
Teollisuuskohteet	1	1,12
Poistetut kohteet	2	2,25
Yhteensä	89	100,00

7.2.1 Saaristomeren aineiston tulkintaa

Saaristomeren jokisuistoista 63 %:lta tunnetaan arkeologisia kulttuuriperintökohteita. Tunnetuista kohteista maalla sijaitsee yhteensä vajaa 79 % ja vedessä hieman yli 21 %. Maalla sijaitsevista kohteista noin 55 % sijaitsee mantereella ja vajaa 24 % saarella. Saarissa sijaitsevien kohteiden määrä korostuu Saaristomeren maantieteellisen alueen erityispiirteitten takia suhteessa Suomenlahteen.

Saaristomeren jokisuistoissa runsas 57 % kohteista on kiinteitä muinaisjäännöksiä. Löytöpaikat ovat toiseksi suurin ryhmä vajaan 16 %:n osuudella, mikä on muita tutkimusalueita huomattavasti suurempi määrä.

Kohteiden ajoittumisessa suurin ryhmä Saaristomeren jokisuistoissa ovat historialliseen aikaan ajoittuvat kohteet, lähes 60 % aineistosta. Toiseksi suurin ryhmä ovat rautakautiset kohteet reilun 11 %:n osuudella, mikä on merkittävästi korostuneempi ryhmä muihin tutkimusalueisiin verrattuna. Yksiselitteisesti esihistorialliseen aikaan ajoittuvia kohteita on aineistosta yhteensä lähes 17 %, mikä on myös muita tutkimusalueita merkittävästi suurempi tulos.

Saaristomeren muinaisjäännöstyypeissä korostuu hylkyjen määrä 17 %:n osuudella. Myös puolustusvarustukset ovat tällä alueella merkittävä ryhmä. Huomattavaa verrattuna esimerkiksi Suomenlahteen on asuinpaikkojen selvästi alhaisempi lukumäärä ja hylkyjen huomattavasti suurempi lukumäärä.

7.3 Pohjanlahden jokisuistojen kulttuuriperintöarvot

Pohjanlahden jokisuistoiksi tulkittiin tutkimusalueet Uuteenkaupunkiin saakka mukaan lukien Selkämeren alue. Pohjanlahden alueella on yhteensä 31 tutkittavaa jokisuistoa. Alueista 18:lla esiintyy muinaisjäännöksiä tai muita muinaisjäännöskisterin kohteita. Tutkimuksen ulkopuolelle jäi siten 13 jokisuistoa, mikä on 42 % kokonaismäärästä.

Yhteensä muinaisjäännöksiä tai muita tarkasteltavia kohteita Pohjanlahden jokisuistoissa on 104 kappaletta. Maalla kohteista sijaitsee yhteensä runsas 74 % ja vedessä lähes 26 % (taulukko 21). Maalla sijaitsevista kohteista 50 % sijaitsee mantereella ja noin 24 % saarella.

Tutkittavista kohteista Pohjanlahden jokisuistoissa runsas 49 % on kiinteitä muinaisjäännöksiä (taulukko 22). Muita kulttuuriperintökohteita aineistosta on 25 %. Kolmanneksi suurin ryhmä ovat mahdolliset muinaisjäännökset 13 prosentin osuudella. Löytöpaikkoja aineistosta on vajaa 10 %.

Kohteiden ajoittumisessa suurin ryhmä Pohjanlahden jokisuistoissa ovat historialliseen aikaan ajoittuvat kohteet, mikä on lähes 84 % aineistosta (taulukko 23). Toiseksi suurin ryhmä ovat määrittelemättömät kohteet lähes 7 %:n osuudella. Huomattavan alhainen osuus ajoituksista liittyy esihistorialliseen aikaan, vain 5 %.

Muinaisjäännöstyypeistä Pohjanlahden jokisuistoissa suurin ryhmä ovat alusten hylyt

Taulukko 21. Pohjanlahden jokisuistojen ympäristössä sijaitsevien arkeologisten kohteiden sijaintien jakautuminen.

Sijainti	Määrä kpl	%
Maalla saarella	52	50,00
Maalla mantereella	27	25,96
Vedessä	25	24,04
Yhteensä	104	100,00

reilun 18 %:n osuudella (taulukko 24). Kulkuväylät ja kivirakenteet ovat molemmat lähes 11 %:n osuudella aineiston toisena ja kol-

mantena. Asuinpaikat ja löytöpaikat edustavat molemmat vajaan kymmenen prosentin osuuksilla neljättä ja viidettä sijaa.

Taulukko 22. Pohjanlahden jokisuistojen kohteiden lajin jakautuminen.

Laji	Määrä kpl	%
Kiinteä muinaisjäännös	51	49,03
Muut kulttuuriperintökohteet	26	25,00
Mahdolliset muinaisjäännökset	13	12,50
Löytöpaikat	10	9,62
Poistetut kiinteät muinaisjäännökset	4	3,85
Yhteensä	104	100,00

Taulukko 23. Pohjanlahden jokisuistojen kohteiden ajoituksen jakautuminen.

Ajoitus	Määrä kpl	%
Historiallinen	87	83,66
Ei määritelty	7	6,73
Rautakautinen	3	2,88
Keskiaikainen, rautakautinen	1	0,96
Keskiaikainen	1	0,96
Historiallinen, keskiaikainen, kivikautinen	1	0,96
Poistettuja kohteita	4	3,85
Yhteensä	104	100,00

Taulukko 24. Pohjanlahden jokisuistojen kohteiden tyyppin jakautuminen.

Tyyppi	Määrä kpl	%
Alusten hylt	19	18,27
Kulkuväylät	11	10,58
Kivirakenteet	11	10,58
Asuinpaikat	10	9,62
Löytöpaikat	10	9,62
Työ- ja valmistuspaikat	8	7,69
Puolustusvarustukset	8	7,69
Taide, muistomerkit	7	6,73
Teollisuuskohteet	5	4,81
Poistettuja kohteita	4	3,85
Hautapaikat, kirkkorakenteet	2	1,92
Hautapaikat	2	1,92
Asuinpaikat, maarakenteet	1	0,96
Asuinpaikat, kivirakenteet	1	0,96
Asuinpaikat, teollisuuskohteet	1	0,96
Kultti- ja tarinapaikat	1	0,96
Hautapaikat, kivirakenteet, työ- ja valmistuspaikat	1	0,96
Teollisuuskohteet, työ- ja valmistuspaikat	1	0,96
Tapahtumapaikat	1	0,96
Yhteensä	104	100,00

7.3.1 Pohjanlahden aineiston tulkintaa

Pohjanlahden jokisuistojen alueelta tunnetaan suhteessa muihin alueisiin verrattuna huomattavasti vähemmän arkeologista kulttuuriperintöä. 42 % tutkimuksen jokisuistoista oli täysin vailla tunnettuja arkeologisia kohteita.

Maalla kohteista sijaitsee yhteensä runsas 74 % ja vedessä lähes 26 %. Vedessä sijaitsevien kohteiden osuus Pohjanlahdella on tutkimusalueista suurin. Maalla sijaitsevista kohteista 50 % sijaitsee mantereella ja noin 24 % saarella. Saarissa sijaitsevien kohteiden suhteellinen määrä on lähes sama kuin Saaristomerellä.

Tutkittavista kohteista Pohjanlahden jokisuistoissa runsas 49 % on kiinteitä muinaisjäännöksiä. Muita kulttuuriperintökohteita aineistosta on 25 %, mikä on muita alueita suurempi ryhmä.

Kohteiden ajoittumisessa suurin ryhmä Pohjanlahden jokisuistoissa ovat historialliseen aikaan ajoittuvat kohteet, mikä on lähes 84 % aineistosta. Se on huomattavan suuri osuus verrattuna muihin alueisiin. Huomattavan alhainen osuus ajoituksista liittyy esihistorialliseen aikaan, vain 5 %. Nämä tulokset selittynevät maannoususta johtuvista olosuhteiden muutoksista.

Maannousurannikolla suurin osa vanhasta ihmistoiminnasta on nykyisestä rannikosta huomattavasti pidemmällä sisämaassa. Vanhoja markkinapaikkoja ja satamia on ajan saatossa siirretty lähemmäksi jokisuuta rantaviihan pakenemisen ja satamien madaltumisen vuoksi. Esihistoriallinen rantasidonnainen asutus sijaitsee muinaisrannoilla kilometrien päässä nykyisestä rantaviivasta.

Muinaisjäännöstyypeistä Pohjanlahden jokisuistoissa suurin ryhmä ovat alusten hyllyt reilun 18 %:n osuudella. Tämä on kaikista tutkimusalueista suurin määrä. Suhteellisesti alueella kuitenkin sijaitsee eniten vedessä olevia kohteita muihin alueisiin verrattuna, ja maalta puuttuu maannousun vuoksi löy-

töryhmiä. Kulkuväylät ja kivirakenteet ovat molemmat lähes 11 %:n osuudella aineiston toisena ja kolmantena. Asuinpaikat edustavat neljänneksi suurinta ryhmää, mikä on suhteessa lähes sama määrä kuin Saaristomerellä.

7.4 Aineiston tulkinta ja alueellinen vertailu

Kaikkien kolmen maantieteellisen tutkimusalueen jokisuistoissa kiinteät muinaisjäännökset olivat suurin muinaisjäännöslaji. Saaristomerellä kiinteiksi muinaisjäännöksiksi on määritelty suurin osuus 57 %, kun taas Pohjanlahdella tulos on 49 % ja Suomenlahdella vain 43 % aineistosta.

Suomenlahdella aineistossa korostuvat asuinpaikat ja puolustusvarustukset. Aineistossa tulokseen vaikuttavat muinaisjäännöskisteriin merkityt vanhoista kartoista paikannetut torpan tai muun asutuksen paikat, joita ei ole varmennettu maastossa. Tämä korostaa asuinpaikkojen ja mahdollisten muinaisjäännösten määrää Suomenlahden aineistossa.

Saaristomeren muinaisjäännöstyypeissä korostuu hylkyjen määrä, 17 %:n osuus aineistosta. Löytöpaikat Saaristomerellä ovat toiseksi suurin ryhmä vajaan 16 %:n osuudella, joka on muita tutkimusalueita huomattavasti suurempi määrä. Myös puolustusvarustukset ovat tällä alueella merkittävä ryhmä, kuten myös Suomenlahdella. Huomattavaa Saaristomeren osalta esimerkiksi Suomenlahteen verrattuna on asuinpaikkojen huomattavasti alhaisempi lukumäärä ja hylkyjen huomattavasti suurempi lukumäärä. Saaristomerellä korostuvat myös rautakautiset ja esihistorialliset ajoitukset suhteessa muihin tutkimusalueisiin.

Pohjanlahden jokisuistojen alueelta tunnetaan suhteessa muihin alueisiin verrattuna huomattavasti vähemmän arkeologista kulttuuriperintöä. 42 % tutkimuksen jokisuistoista oli täysin vailla tunnettuja arkeologisia kohteita.

Vedessä sijaitsevien kohteiden osuus Pohjanlahdella on tutkimusalueista suurin, mikä on hieman yllättävä tulos. Toisaalta tulos todennäköisesti selittyy yksinkertaisesti maanousurannikon olosuhteilla, missä maalla olevat kohteet ovat nykyistä jokisuistoa huomattavasti sisempänä maata. Saarissa sijaitsevien kohteiden määrä on Saaristomerellä ja Pohjanlahdella molemmissa noin 24 %. Pohjanlahden jokisuistoissa korostuvat muut kulttuuriperintökohteet 25 %:n osuudella, mikä on muita alueita suurempi ryhmä.

Huomattavan suuri osuus kohteiden ajoituksista, 84 % Pohjanlahden jokisuistoissa ajoittuu historialliseen aikaan. Se on huomattavan suuri osuus verrattuna muihin alueisiin. Myös huomattavan alhainen osuus ajoituksista liittyy esihistorialliseen aikaan, vain 5 %. Nämä tulokset selittynevät jälleen maanoususta johtuvista olosuhteiden muutoksista rannikolla. Puolustukseen liittyvät kohteet ovat Pohjanlahden aineistossa luonnollisesti paljon pienempi ryhmä kuin Suomenlahdella tai Saaristomerellä.

Muinisjäännöstyypeistä Pohjanlahden jokisuistoissa suurin ryhmä ovat alusten hylät reilun 18 %:n osuudella. Tämä on kaikista tutkimusalueista suurin määrä ja kertoo osaltaan alueen merenkulun merkittävydestä alueella. Suhteellisesti alueella kuitenkin sijaitsee eniten vedessä olevia kohteita kuin muilla alueilla, ja maalta puuttuu maannousun vuoksi löytöryhmiä. Myös kulkuväylät ja kivirakenteet erottuvat Pohjanlahden aineistosta. Asuinpaikat edustavat neljänneksi suurinta ryhmää, mikä on suhteessa melko sama määrä kuin Saaristomerellä.

Aineiston analysoinnissa jokisuistojen osalta ei havaittu merkittäviä eroja eri muinajäännöstyyppien sijoittumisesta eri osiin jokisuistoa. Siten ennallistamishankkeen suunnitteluun ei voida tämän tutkimuksen perusteella antaa ohjetta siitä, millaisille alueille tulisi erityisesti kiinnittää huomiota tai millaisissa osissa hankealuetta tietyn tyyppiset kohteet potentiaalisesti sijaitisivat. Voidaan vain todeta yleisesti, että esimerkiksi hylky voi löy-

tyä mistä osasta vesialuetta tahansa tai myös maalle jääneenä tai, että kivikkoisilla alueilla on suurempi potentiaali kivirakenteille kuin kivettömillä alueilla.

Todennäköisimmät kulttuuriperintöarvot Suomenlahden jokisuistoissa ovat asutukseen ja puolustautumiseen liittyvät historiallisen ajan kohteet. Lisäksi kivirakenteet ja alusten hylät ovat näillä alueilla erottuvat löytöryhmit.

Todennäköisimmät kulttuuriperintöarvot Saaristomeren jokisuistoissa ovat historiallisen ajan alusten hylät ja puolustusvarustukset. Lisäksi aineistossa korostuvat löytöpaikat sekä kivirakenteet ja rautakautiset ajoitukset.

Todennäköisimmät kulttuuriperintöarvot Pohjanlahden jokisuistoissa ovat alusten hylät sekä kulkuväylät ja kivirakenteet. Asuinpaikat ja löytöpaikat erottuvat aineistosta myös jonkin verran. Huomattavan suuri osa Pohjanlahden kohteista ajoittuu historialliseen aikaan ja huomattavan pieni osa esihistorialliseen aikaan.

7.5 Huomioitavaa jokisuistojen kunnostamisessa

Yleisesti voidaan todeta, että jokisuistojen kunnostamisen yhteydessä voidaan kohdata hyvin monenlaisia, monimuotoisia ja monen ikäisiä arkeologisia kohteita, vaikka tietty painotus eri alueiden kohteissa aineiston perusteella onkin hahmotettavissa. Jokaisella hankealueella voi olla paikallisia erityispiirteitä, jotka eivät tässä tutkimuksessa ole tulleet esille. Sen vuoksi yksityiskohtaista tarkistuslistaa erityisesti Suomenlahden, Saaristomeren tai Pohjanlahden tutkimusalueille ei voida erikseen määritellä.

Hankealueen koko ja sen ympäristössä maalla tapahtuvan toiminnan laajuus määrittävät sen, miten laajalta alueelta arkeologista potentiaalia tarkastellaan. Arkeologinen inventointi tulisi ulottaa kaikille sellaisille alueille, joilla tapahtuu esimerkiksi kulkua kairavinkoneilla tai muulla kalustolla tai jonne läji-

tetään tai jossa muuten tapahtuu maaperään kohdistuvia toimia. Asia tulee ottaa esille, kun hankkeeseen pyydetään lausuntoa tutkimuksen alkumetreillä.

Ruovikoituneilla ja mutapohjaisilla alueilla meren pohjan kaukokartoitusmenetelmillä, kuten viistokaikuluotaamalla, on haastavaa saada kattavaa tutkimustulosta. Tällaisilla alueilla muinaisjäännökset ovat usein suurelta osin hautautuneet pohjamutaan tai piileskelevät ruovikon sisällä. Virtaavilla alueilla pohja voi olla paljaampi ja silloin viistokaikuluotauksenkin tulokset ovat parempia.

Ilmakuvauksesta on hyötyä ruovikoituneilla alueilla, joilla esimerkiksi ruovikossa sijaitseva hylky voi näyttäytyä ympäristöstään poikkeavana kasvillisuutena, kasvillisuuden tiheyden muutoksena tai kasvillisuuden aukkona. Ilmasta on myös mahdollista havaita lähellä pintaa tai pinnan yläpuolelle ulottuvaa hylkypuuta tai kalastukseen liittyviä rakenteita, joita muuten tiheästä ruovikosta ei pystytä havaitsemaan. Usein laajat ja tiheet ruovikot ovat melko luoksepääsemättömiä alueita, joiden kulttuuriperintö tulee näkyväksi vasta ruoppauksen yhteydessä. Sama koskee muuta hautautuneita kohteita.

Jos sedimenttiin hautautunut puurakenne havaitaan ruoppauksen yhteydessä, on ruoppaus välittömästi keskeytettävä ja ylösnousseet puuosat analysoitava arkeologin toimesta. Kohteen laajuutta sedimentin sisällä voidaan tutkia sondaamalla pohjaa. Jos havaittu löytöalue voidaan määritellä tarkasti, sen ympäristössä voidaan jatkaa ruoppaamista. Ensisijaisesti havaitut jäänteet pyritään säilyttämään paikoillaan mahdollisimman alkuperäisissä ja stabiileissa olosuhteissa. Tässä on otettava huomioon myös ympäristössä tapahtuvan ruoppauksen vaikutus kohteeseen muuttuvien olosuhteiden, kuten pohjan

syvyyden ja virtausolosuhteiden, osalta. Sen vuoksi on tärkeää kiertää kohde riittävän välimatkan päästä. Riittävää välimatkaa tulkitaan löytökohtaisesti yhteistyössä arkeologin tai museoviranomaisen kanssa. Todennäköisesti ennallistamishankkeet eivät ole niin ehdottomia vaatimuksissaan kuin esimerkiksi rakennushankkeet, joissa arkeologisia kohteita tutkitaan siten, että ne voidaan poistaa kokonaan rakentamisen tieltä.

Kulttuuriperinnön osalta erityisen potentiaalisilla ennallistamishankealueilla, joilla rannasta ja vedestä tunnetaan jo muinaisjäännöksiä tai alueen käyttöhistorian tutkimuksessa on havaittu merkittävä arkeologinen potentiaali, on syytä harkita ruoppausenaikaista arkeologista valvontaa. Tämä on tapauskohtaista ja asia on syytä selvittää hyvissä ajoin museoviranomaisen kanssa luvitusprosessin yhteydessä. Useimmat jokisuistot sijoittuvat alueille, joilla ihmistoimintaa on ollut pitkään. Laguuneja sen sijaan sijaitsee runsaasti myös alueilla, jotka sijoittuvat hyvin kauas aktiivisemmasta ihmistoiminnasta. Näillä alueilla arkeologista valvontaa ei katsota tarpeelliseksi, mutta on kuitenkin syytä olla valmistautunut mahdollisiin löytöihin. Valmistautuminen tarkoittaa esimerkiksi ruoppauksen kuljettajan informoimista kulttuuriperinnön mahdollisuudesta ja kuljettajan kanssa yhteyden pitämistä myös epäilyttävistä tai epävarmoista havainnoista ruoppauksen yhteydessä. Lisäksi on oltava valmius ottaa yhteyttä alueelliseen vastuumuseoon välittömästi mahdollisten havaintojen tekemisestä välittömien jatkotoimenpiteiden selvittämiseksi. On myös syytä olla mahdollisuus pitää vettä puu kosteana esimerkiksi muoviin käärittynä ja poissa suorasta aurin-
gonpaisteesta kunnes sitä päästään tarkemmin tutkimaan.

7.6 Laguunien ja jokisuistojen aineistojen vertailua

Laguunien ja jokisuistojen kohteiden ajoitusta vertailtaessa voidaan todeta, että laguunien ympäristössä Suomenlahdella ja Saaristomerellä sijaitsee huomattavasti enemmän pronssikautisia kohteita kuin jokisuistojen alueella. Myös rautakautisten kohteiden määrä Suomenlahden laguunien ympäristössä on jokisuistoja suurempi. Laguunien ympäristössä aineistossa näyttäytyy selvästi ryhmä ajoitukseltaan vanhempaa kulttuuriperintöä kuin jokisuistojen alueella.

Suomenlahden laguunien ja jokisuistojen alueella molemmissa asuinpaikat ja puolustusvarustukset ovat suurimmat muinaisjäännöstyypit. Hautapaikkojen määrä laguunien alueella on huomattavasti jokisuistoja suurempi Suomenlahdella. Saaristomerellä puolustusvarustuksia on laguunien alueella suhteessa paljon vähemmän kuin jokisuistoissa.

Pohjanlahden aineisto eroaa maannousun aiheuttaman muutoksen vuoksi selvästi Saaristomerren ja Suomenlahden aineistoista sekä laguunien että jokisuistojen osalta. Pohjanlahdella aineiston ajoittuminen on kokonaisuudessaan nuorempaa kuin muilla alueilla. Vedessä olevien kohteiden suurempi määrä verrattuna muihin alueisiin ei erotu Pohjanmaan laguuneissa samalla tavalla kuin jokisuistojen aineistossa.

OSA 2

8 Pilottikohteiden esiselvitykset

Pilottikohteiden esiselvitys sisältää seitsemän eri suunnittelualueen asutus- ja käyttöhistorian tarkastelua historialliseen kartta-aineistoon sekä arkisto- ja rekisteritietoihin perustuen (taulukko 25). Monet kohteista sijaitsevat sellaisella alueella, josta ei ole vielä olemassa kattavaa arkeologisen inventoinnin tuottamaa tutkimustietoa. Vedenalaista arkeologista inventointia ei ole tehty yhdelläkään alueella. Pitkään ja suhteellisen tiheästi asuttuna olleiden alueiden, kuten Loviisan Ahvenkoskenlahden ja Isnäsvikenin, ympäristöstä on saatavilla enemmän historiallista tausta-aineistoa kuin alueilta, joilla asutus on vakiintunut vasta myöhään. Esimerkiksi Kokkolan suunnittelualueiden ympäristö vaikuttaa olleen pitkään lähinnä nautinta-aluetta ja kausiluontoisesti asuttuna. Sen vuoksi esimerkiksi monipuolisen kartta-aineiston löytyminen tällaisilta alueilta on haastavampaa.

8.1 Ahvenkoskenlahti FIO416005

Ahvenkoskenlahden suunnittelualue sijaitsee Loviisassa entisen Ruotsinpyhtään kunnan alueella (kuva 7). Alue sijaitsee Kymijoen alajuoksulla, Merikosken voimalaitoksen eteläpuolella, Markkinamäen ja Meriniityn kylien edustalla. Alue rajautuu Pyhtään kunnan rajaan.

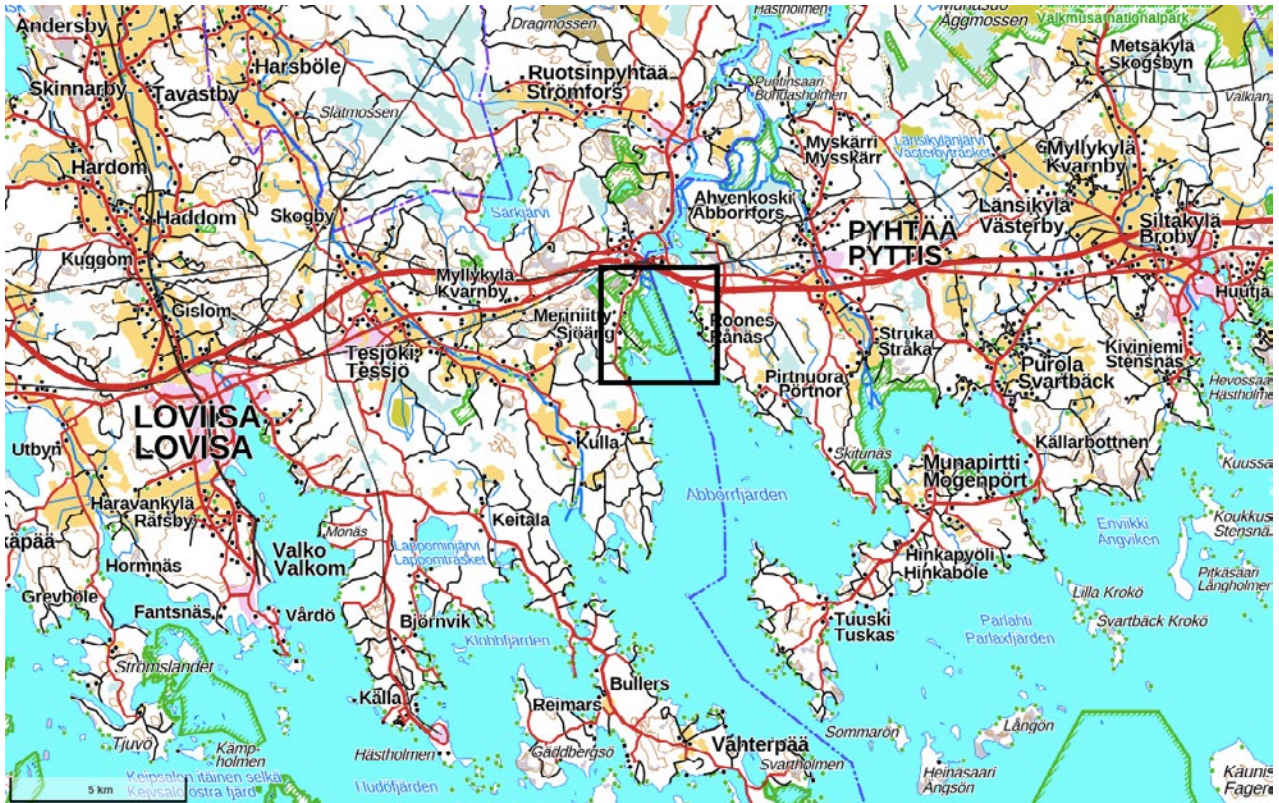
Ahvenkosken alue on liikenne- ja sotahistoriallisesti merkittävä ympäristö Kymijoen läntisimmän haaran ja historiallisen Suuren Rantatien leikkauskohdassa (Museovirasto 2024h ja 2024i). Turusta Viipuriin johtanut Suuri Rantatie on kulkenut jo 1200-luvulla Ahvenkosken ja Kymijoen suistossa olevan Kirmusaaren kautta ja sen eriaikaisia linjauksia on yhä maastossa näkyvissä (kuva 8). Turun rauhassa 1743 Ruotsin ja Venäjän välinen rajalinja vedettiin pitkin Kymijokea, jolloin vanha Pyhtään pitäjä jakautui Kymijoen länsirannan Ruotsinpyhtäeseen ja itärannan Pyhtäeseen. Alueella sijaitsi rajanylityspaikka ja rajan

Taulukko 25. Pilottikohteet ja niiden sijainti.

Luontotyyppi ja kohde Jokisuisto	Paikkakunta	Koordinaatit ETRS-TM35FIN
Ahvenkonkenlahti	Loviisa	6701557, 471659

Luontotyyppi ja kohde Laguunit	Paikkakunta	Koordinaatit ETRS-TM35FIN
Hauinlahti	Uusikaupunki	6773870, 189648
Koukkusaari	Pyhtää	6698752, 485341
Bjenögloppet-Bergöflagan	Kokkola	7089290, 297534
Fingersöflagan	Kokkola	7088903, 298968
Isnäsviken	Loviisa	6696592, 445130
Nabbfladan	Raasepori	6645079, 303285

Kuva 7. Ahvenkoskenlahden tutkimusalueen suuntaa antava sijainti on merkitty karttaan mustalla.
© Maanmittauslaitos.

Kuva 8. Ote revisionimittauksen rajakartasta vuodelta 1783. Tutkimusalue sijaitsee kartassa vasemmal-
la. Kansallisarkisto: Ia.* Kartat. VKKA, VIII 16 :I la.* 366/- -.

molemmin puolin ruotsalaisten ja venäläisten linnoituksia. Alueella on jäänteitä Suuren Pohjan sodan, pikkuvihan, Kustaa kolmannen sodan ja Suomen sodan aikana käytetyistä sotilasleireistä ja kenttälinnoitteista. Alueella sijaitsee lisäksi Ruotsin posti- ja tulliaseman paikka (Museovirasto 2024h ja 2024i).

Ahvenkoskelle syntyi keskiajalla kauppa- paikka ja lohenkalastamo (Murtola 2007, 16, Museovirasto 2024h, Loviisan kaupunki 2024). Kalastamo kuului 1300-luvulla Turun piis- poille. Tutkimusalueen länsipuolella sijaitse- va kaupankäyntipaikka on nimeltään Mark- kinmäki. Markkinmäki on myöhemmin toi- minut puutavaran lastauspaikkana yläjuok- salla sijaitsevan Strömforsin sahan tarpeisiin. Strömforsin ruukkialueen ja sahan historia alkaa aina 1600-luvulta saakka. Kymijoen ui- toista tukit nostettiin syksyllä Kiramon ran- nassa ja kasattiin talvella sahattaviksi. Vuonna 1905 rakennettu kapearaiteinen rautatie joh- ti sahalta Markkinmäen lastauspaikalle (ku- va 9). Markkinmäeltä lautatavara kuljetettiin proomuilla Palosaaren luona oleviin laivoihin. Hankalat kuljetusolosuhteet vaativat kolme eri lastausta ruukilta lähtiessään, ja se vaikut- ti sahan kannattavuuteen. Satamaan sahalta kulkenut rautatie purettiin vuonna 1954 sa- han lopetettua toimintansa vuotta aikaisem- min (Murtola 2007, 16, Museovirasto 2024h, Loviisan kaupunki 2024).

Ahvenkosken kartanon arvokas ympäristö sijaitsee tutkimusalueen koillispuolella (Mu- seovirasto 2024h, 2024i). Ahvenkosken piis- pankartanon aika päättyi vuonna 1561, kun kylä läänitettiin Viipurin linnanvouti Jaakko Hästeskolle. Kartanoon kuului Ahvenkosken kylä, jonka venäläiset tuhosivat 1570-luvulla. Myöhemmin siitä kehittyi merkittävä karta- no, jota hallitsivat mm. Tott-, Natt och Dag-, Duvall- ja Creutz-suvut (Museovirasto 2024h, 2024i).

Tutkimusalueen pohjoisosassa on Meri- kosken vuonna 1933 valmistunut voimalai- tos (Museovirasto 2024h). Voimalaitoksen rakentamisen yhteydessä koski padottiin ja sen pohjoispuolelle muodostui laaja patoal-

las. Veden pinnan nousu jätti osia vanhasta Rantatiestä alleen ja johti Vähä-Ahvenkos- ken kylän hajoamiseen ja rakennusten siirtä- miseen. Voimalaitoksen koillispuolella alueen historiallista näkymää hallitsee 1920-luvulla valmistunut betonikaarisilta. Voimalaitoksen eteläpuolitse rakennettiin 1960-luvulla maan- tiesilta. Maisemallisesti vaikuttavaan voima- lakokonaisuuteen kuuluvat alajuoksun pen- kereet, joenuoma, teräskaarisilta ja istutukset (Museovirasto 2024h).

Ahvenkosken historiallinen ympäristö on osa Kymijoen laakson valtakunnallisesti arvokasta maisema- aluetta (VAMA) nimeltään Kymijokilaakson kulttuurimaisema (Suomen ympäristökeskus 2024a). Lisäksi alue on valta- kunnallisesti merkittävä rakennettu kulttuu-

Kuva 9. Ote pitäjänkartastosta ajalta 1840–1865. Karttaan on myöhemmin lisätty Strömforsin sa- halle kulkenut rautatie. Rautatie rakennettiin vuonna 1905 ja purettiin vuonna 1954. Kartta rajautuu poikki tutkimusalueen keskeltä. Kansallis- arkisto 3023 03+3021 12 la.* -/- - Ruotsinpyhtää (--)

riympäristö (RKY) nimeltään Ahvenkosken historiallinen ympäristö, joka ulottuu myös tutkimusalueelle (Museovirasto 2024h). Alueen pohjoispuolella sijaitsee myös RKY-alue Kymijoen rajalinnakkeet.

Pitäjäntkartastossa Ahvenkoskenlahden itärannalle on merkitty "båt vik", mikä viittaa satama- tai rantautumispaikkaan (kuva 10). Senaatin kartastossa näkyy mm. lahdessa sijaitsevat saaret ja ruovikkoalueet sekä Markkinmäen rannalla taloja (kuva 11). Maa-alue koko lahdessa on kasvanut merkittävästi, jos karttaa vertaa esimerkiksi kuvaan 12.

Vuoden 1941 ilmakuvasssa (kuva 12) voidaan havaita voimalaitoksen alapuolisen alueen aktiivinen käyttö länsipuolen rannalla. Mark-

kinämäen edustalla on satama ja satamassa kelluu runsaasti proomuja ja lotjia. Sataman eteläpuolella Alholmenissa on säilössä puutavaraa samoin kuin Nätholmenissa satamaa vastapäätä (kuva 13). Vuoden 1956 ilmakuvasssa alueelle on ankkuroituna tukkinippuja ja uittoon liittyvät rakenteet ovat lisääntyneet (kuva 14). Rakennuskanta rannassa on vähentynyt. Uomia ja ranta-alueita on muokattu. Alue on erinomainen esimerkki siitä, miten nuoremista rakenteista saadaan tietoa ilmakuvasista ja niitä pystytään vertaamaan maastohavaintoihin. On erittäin todennäköistä, että alueelta löytyy sinne uponneita proomuja ja tukinuittoon liittyviä rakenteita.

Kuva 10. Ote pitäjänkartastosta Ahvenkoskenlahden itärannalta ajalta 1840–1865. Rannalle on merkitty Båtvik, mikä viittaa satama- tai rantautumispaikkaan. Kansallisarkisto Ia.* Pitäjänkartasto. 3023 06 Ia.* -/- - Pyhtää (-).

Kuva 11. Ote Senaatinkartastosta 1870–1907 tutkimusalueelta. <http://digihaakemisto.net/item/2388202868/5978725280/1>.

Kuva 12. Ahvenkoskenlahtea vuoden 1941 ilmakuvassa. Markkinmäen edustalle on muodostunut satama puunlastausalueineen. Meressä kelluu runsaasti proomuja ja rannassa on vieri vieressä rakennuksia. Paikkatietoikkuna, historialliset ilmakuvat.

Kuva 13. Lähikuva satamasta ja meressä kelluvista proomuista. Paikkatietoikkuna, historialliset ilmakuvat.

Kuva 14. Sama alue vuoden 1956 ilmakuvassa. Alueelle on ankkuroituna tukkinippuja ja uittoon liittyvät rakenteet ovat lisääntyneet. Rakennuskanta on vähentynyt. Paikkatietoikkuna, historialliset ilmakuvat.

8.1.1 Alueen tunnetut muinaisjännökset ja kulttuuriperintökohteet

Alueen kulttuuriperintöpotentiaalia arvioitaessa tarkastellaan ympäristön tunnettuja muinaisjännöksiä ja kulttuuriperintökohteita (kuva 15). Itse kohdealueelta ei tunneta yhtään kiinteää muinaisjännöstä, mutta Ahvenkoskenlahden rannassa sijaitsee kalliopiirros. Piirros sijaitsee pihapiirissä rannalla, pienellä kalliopaljastumalla. Siinä on hahmotettavissa kirjaimet F P sekä kirjaimien alla numerot 1904. Kirjaimien yllä oikealla puolella on renkaan muotoinen kuvio. Piirros on osittain sammal- ja leväkasvuston peittämä. Muinaisjännösrekisterissä kohde on nimeltään Markkinämäki (tunnus 1000023951) ja se on määritelty muuksi kulttuuriperintökohteeksi (Museovirasto 2024j).

Lähimmät kiinteät muinaisjännökset ovat alueen pohjoisrannalla sijaitseva Merikoski (tunnus 1000002919), joka on raudanvalmistukseen liittyvä jäänne 1500-luvulta. Haasaniemessä sijaitseva monikerroksinen keskiajalta historialliseen aikaan ajoittuva kohde Haasaniemi (tunnus 1000019888), on niin ikään metallin valmistukseen liittyvä jäänne. Alueella on esimerkiksi raudan käsitteilyyn liittyviä rakenteita, kuten ahjo. Alueelta on löydetty mm. rauta- ja pronssiesineitä sekä palanutta ihmisen luuta. Markkinämäen länsipuolella sijaitsee kivikaudelle ajoittuva asuinpaikka Markkinämäki (701010027). Kyseessä on mahdollinen Suomusjärven kulttuurin aikainen pienialainen asuinpaikka metsätien reunassa. Alueella on havaittu noki- ja likamaaläiskiä, joissa on kvartseja. Ahvenkoskenlahden itäpuolella sijaitsee pronssikautinen kalmisto, Roones Kirkkokalliot (tunnus 624010035).

Kuva 15. Alueen tunnetut muinaisjännökset (punainen), muut kulttuuriperintökohteet (ruskea), mahdolliset muinaisjännökset (violetti), löytöpaikat (oranssi), luonnonmuodostumat (sininen) sekä RKY-alueet (sininen rasteri). Kartta: <https://kartta.museoverkko.fi>.

8.1.2 Alueen kulttuuriperintöpotentiaali

Alue on vanhaa ihmistoiminnan aluetta ja se on vahvan arkeologisen potentiaalin aluetta perustuen alueen tunnettuun kulttuuriperintöön. Tunnettuja muinaisjäänköksiä on alueella aina kivikautisesta asutuksesta lähtien pronssikautisiin hautaröykkiöihin ja keskiaikaiseen raudanvalmistukseen. Ainakin 1300-luvulta lähtien alueella on sijainnut lohkalastamo ja Markkinämäki on nimensä mukaan toiminut kauppapaikkana. Myöhemmin Markkinämäen rantaa on käytetty satamana yläjuoksulla sijaitsevan Strömforsin sahalle, jonka historia ulottuu 1600-luvulle saakka. Kaikkiin aikakausiin ihmistoiminnan historiassa liittyy yleisesti vesialueiden käyttöä, mikä voi edelleen olla havaittavissa erilaisina jäänteinä vesistön pohjassa tai rannoilla. Erityisen suuri todennäköisyys tällä alueella on eri aikaisiin satamatoimintoihin ja erilaisiin vesiliikennevälineisiin sekä proomujen hylkyihin liittyviin löytöihin.

Museoviraston tutkija Sirkka-Liisa Seppälä (2004, 6) on arvottanut aluetta seuraavasti:

Saarten lisäksi Ahvenkosken alueella on useita asutushistoriallisesti kiinnostavia kohteita, joita olisi syytä tutkia tarkemmin. Niistä on mainittava erityisesti Markkinämäen alarinteessä, todennäköisesti nykyisen asutusvyöhykkeen paikkeilla vastapäätä Nätholmenia, sijainnut markkinapaikka. Se voi olla peräisin jo keskiajalta, sillä Ahvenkosken markkinoista on mainintoja 1500-luvun lopulta lähtien.

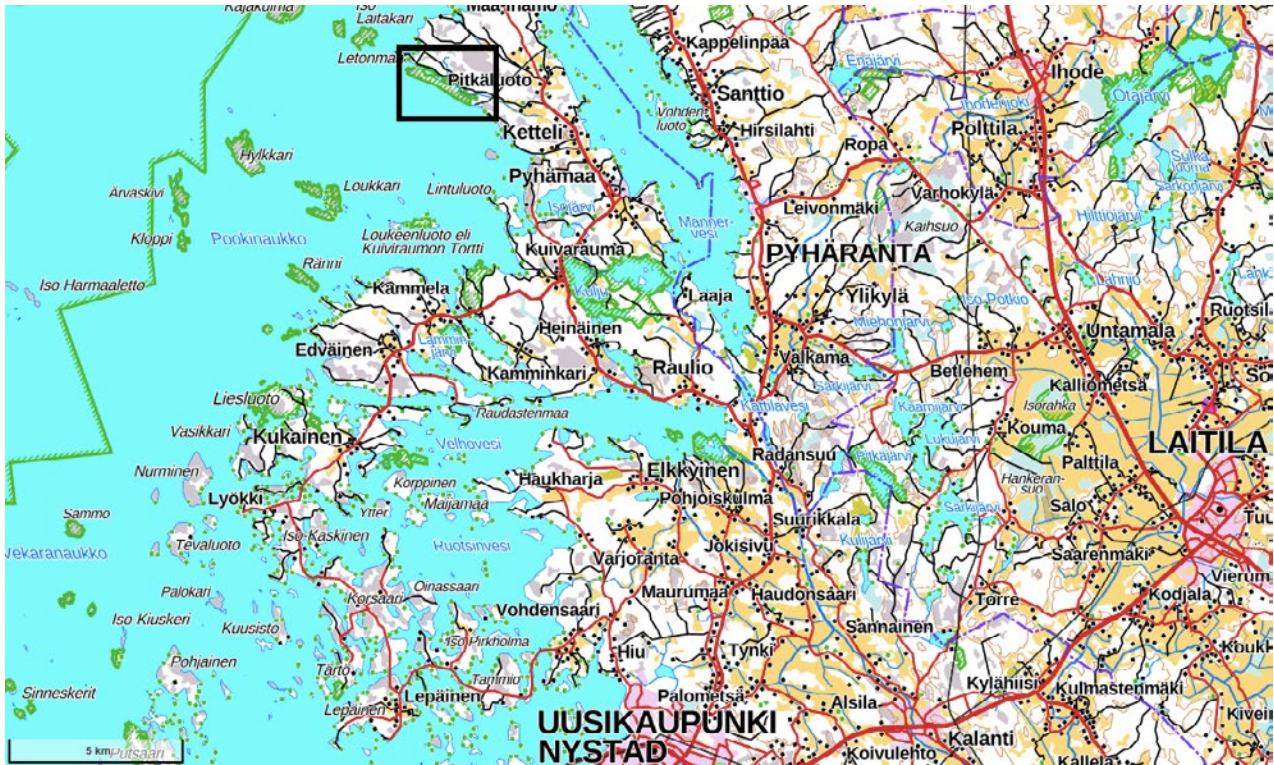
8.2 Hauinlahti FIO200072 Uudenkaupungin saaristo

Hauinlahden suunnittelualue sijaitsee Uudenkaupungin Pyhämaassa (kuva 16). Pyhämaa on kaakko-luodesuuntainen entinen saari Uudenkaupungin pohjoispuolella, Pyhärannan edustalla. Hauinlahti sijaitsee Pyhämaan pohjoisosan länsirannalla.

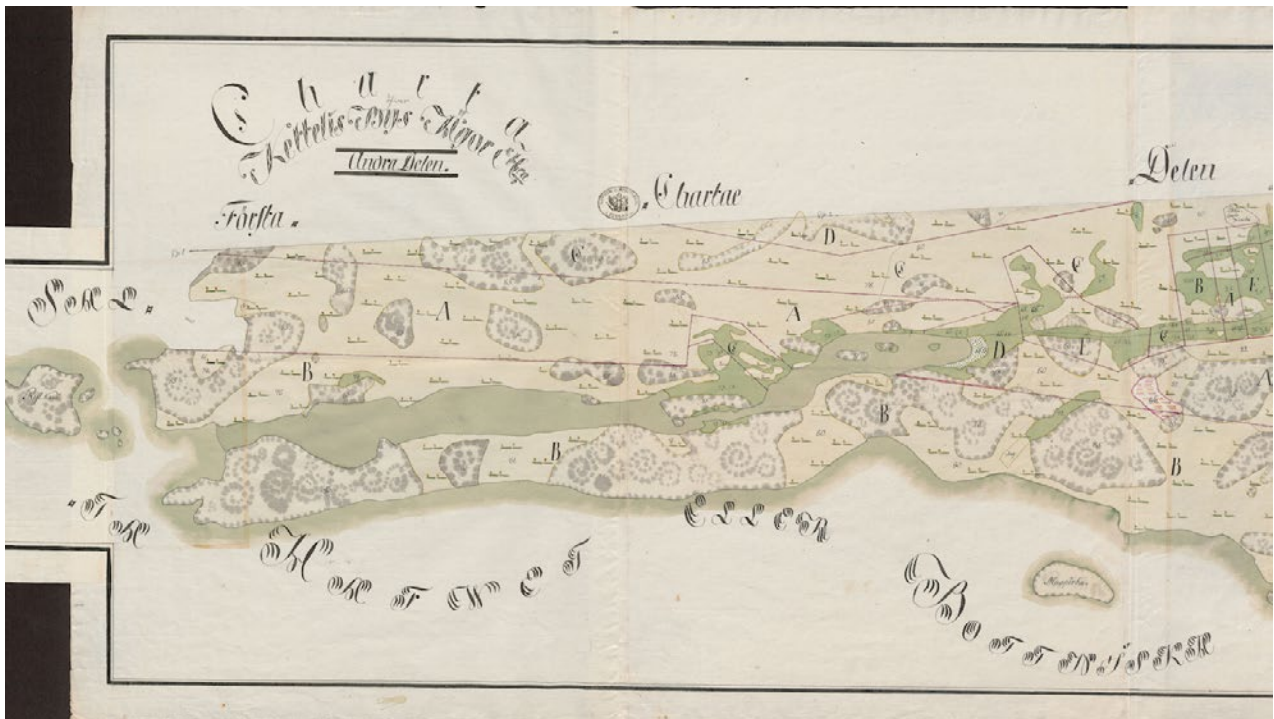
Ensimmäisen pysyvän asutuksen on otaksuttu tulleen Pyhämaan alueelle vuoden 1000 tienoilla (Pyhämaan matkailuyhdistys 2024). Kettelin ja Pitkäluodon kylät mainitaan lähteissä ensi kerran jo vuonna 1413. Alue oli keskiajalta 1800-luvulle saakka jakaantunut kahteen eri kirkkopitäjään, Uuteenkirkkoon ja Untamalaan (nyk. Laitila). Pyhärannan kunta muodosti Pyhämaan alueen kanssa yhden kunnan aina vuoteen 1908 asti, jolloin pitäjän mannerosa eli Rohdainen ja Pyhämaan Luoto eli Pyhämaa erosivat omiksi kunnikseen. Nykyisin Pyhämaa kuuluu Uuteenkaupunkiin (Pyhämaan matkailuyhdistys 2024a, Museovirasto 2024k).

Luodon Pyhämaan kylässä sijaitti 1560-luvulla yksitoista taloa, Kettelissä kymmenen ja Pitkäluodossa kolme (Museovirasto 2024l). Maantieteellisesti Pitkäluodon kylä sijaitsee luodon pohjoisosassa, Ketteli keskivaiheilla ja Pyhämaa eteläosassa. Pyhämaan kirkonkylä, Ketteli ja Pitkäluodon kylä edustavat Satakunnan rannikkoseudun perinteisesti merenkulusta ja kalastuksesta elantonsa saanutta saaristolaisasutusta. Kirkonkylän asutus on säilyttänyt perinteisen rakenteensa ja suuri osa rakennuskannasta on 1800-luvulta ja 1900-luvun alkupuolelta (Museovirasto 2024l).

Seudun painopiste oli pitkään Luodolla mantereeseen sijaan ja Pyhämaan saaristo- ja rannikkoseurakunta erotettiin Luoto-nimisenä Laitilasta vuonna 1639. Pyhämaan Luodon vanha kirkko on harvoja 1600-luvulta säilyneitä puukirkkojamme ja sen sisätilan maalaukset ovat merkittävimpiä Suomen 1600-luvun kirkkotaiteessa. Kirkko on rakennettu 1640–1650-luvuilla ja maalauskoriste-

Kuva 16. Hauinlahden tutkimusalue on merkitty suuntaa antavasti karttaan mustalla. Kartta: MML/ peruskartta.

Kuva 17. Ote isojaonkartasta Hauinlahden alueelta vuodelta 1799. Kansallisarkisto A87:5/1-6 Ketteli; Isojako (1799–1799). Tiedosto 3.

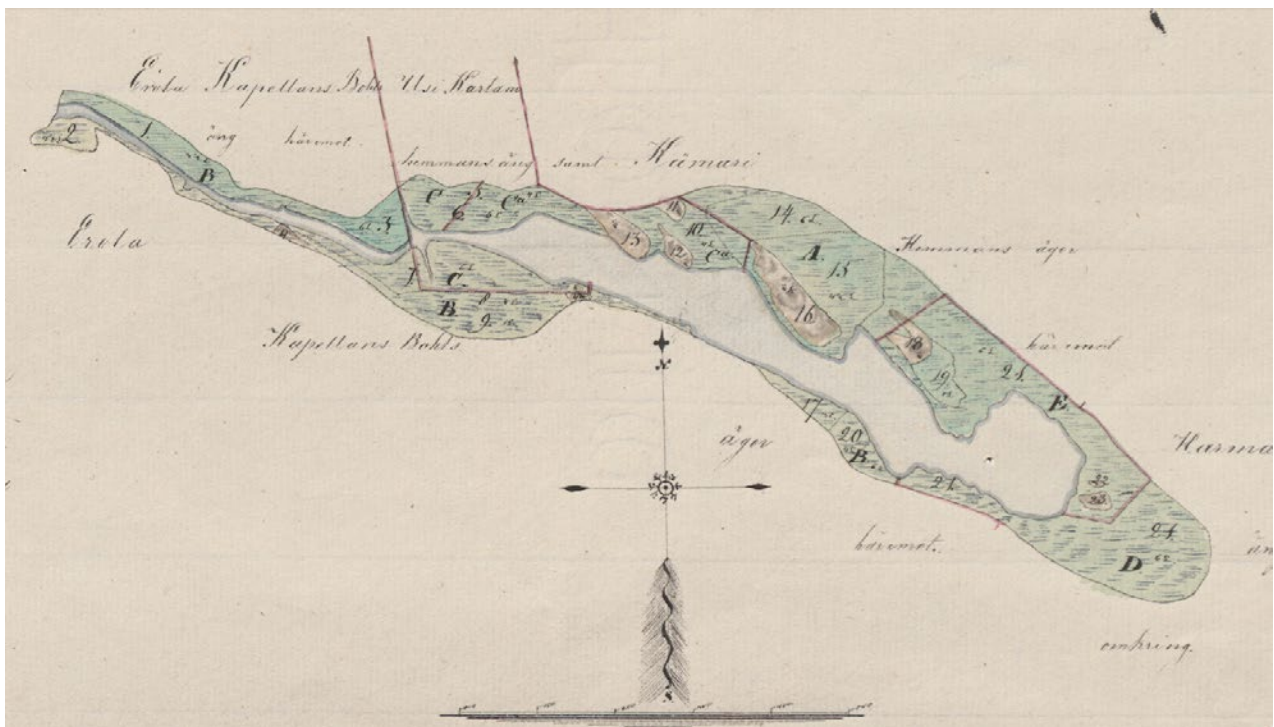
lu on vuodelta 1667. Pyhämaan kirkkomaalla sijaitsee vierekkäin 1600-luvun puukirkko ja 1800-luvun alun kivistä kirkko. Pitkäluodon, Kettelin ja Pyhämaan kylät kuuluvat RKY-alueeseen Pyhämaan kirkot ja kyläasutus (Museovirasto 2024).

Erityyppiset maa-alueet ovat saaristossa olleet käytössä tavalla tai toisella. Tästä hyvänä esimerkkinä on, nykypäivänä ei niin arvostettujen, vesijättömaiden jakokartta vuodelta 1840. Hauinlahden rantojen vesijättömaat on jaettu Kettelin kylän talojen omistukseen (kuva 18).

Muutaman sadan vuoden aikana paikannimistö on muuttunut kartta-aineiston perusteella Hauinlahden alueella. Itse lahtea on nimetty Köyliönlahdeksi (karttaselitteessä myös Köyliönlahdeksi) ja Haukkulahdeksi (kuvat 21 ja 22). Pamprinniemi lahden eteläpuolella on nimetty esimerkiksi Pompari ja Pam-

purin niemi. Letonmaata lahden suuaukon edustalla on kutsuttu Iso-Letoksi ja Lettokariksi. Vuoden 1895 Vesijakokarttaan on merkitty kivipyykkien paikat, mutta on epäselvää ovatko ne säilyneet maastossa (kuva 20). Rajamerkit eivät tässä tapauksessa ole muinaisjäännöksiä suojeltuja, mutta maastossa kohdattaessa niitä voidaan kohdella säilytettävänä kulttuuriperintökohteina.²

Piispa Henrikin kerrotaan haaksirikkoautuneen Pyhämaalla 1100-luvun ristiretkillään, mistä on jäänyt paikannimistöön vuoden 1895 kartassakin näkyvä, Pamprinniemen päässä sijaitseva, Piispanhamina (kuva 20) (Pyhämaan matkailuyhdistys 2024a, 2024b). Tarinan ja piispa Henrikin legendan historiallista paikkansapitävyyttä voidaan toki hieman kyseenalaistaa. Hauinlahti oli vielä 1900-luvulla pohjoisen Pyhämaan tärkein kutukalan pyyntivesi. Pyhämaan Luoto yhdistyi mante-

Kuva 18. Vesijättömaiden jakokartta Hauinlahdesta vuodelta 1840. Kansallisarkisto A87:5/10-11 Ketteli.

2 Ikivanhat kylien, pitäjien ja maakuntien rajamerkit sekä vanhojen valtakunnan rajojen pyykkiä ovat muinaismuistolain rauhoittamia kiinteitä muinaisjäännöksiä, vaikka ne olisivat edelleen voimassa olevalla rajalinjalla ja siinä mielessä edelleen "käytössä". Kiinteistörajojen pyykkiä eivät yleisesti ottaen ole kiinteitä muinaisjäännöksiä (Museovirasto 2024m).

reeseen vuonna 1891, jolloin Katarauman silta valmistui (Pyhämaan matkailuyhdistys 2024a, 2024b).

Kartta-aineiston perusteella tutkimusalue on ollut viimeisten satojen vuosien aikana

enimmäkseen kalastukseen liittyvää nautinta-aluetta. Letonmaassa on asuttu viimeistään 1900-luvun alusta lähtien.

Kuva 21. Ote isojaonjärjestelykartasta vuodelta 1903. Hauinlahti on nimeltään Haukkulahti ja Letonmaa on vielä erillisenä saarenaan ja sinne on merkitty kolme taloa. Kansallisarkisto A87:5/15-34 Ketteli.

Kuva 22. Ote vesijakokartasta vuodelta 1906. Tutkimusalue on kuulunut Kettelin kylän vesialueisiin. Pamprin niemi on nimeltään Pampurin niemi ja Letonmaa Iso-Letto. Kansallisarkisto A87:19/1-8 Koko kunta.

8.2.1 Alueen tunnetut muinaisjäännökset ja kulttuuriperintökohteet

Tutkimusalueelta ei muinaisjäännösrekisterin mukaan tunneta yhtään muinaisjäännöstä tai kulttuuriperintökohdetta (kuva 23). Lähimmät muinaisjäännökset ovat hylkykohteita tutkimusalueen pohjoispuolisilla merialueilla. Kettelin kylässä on merkitty historiallisen asutuksen taloja muiksi kulttuuriperintökohteiksi. Pyhämaan kylän edustalla on seitsemän hylkykohdetta statuksella mahdollinen muinaisjäännös.

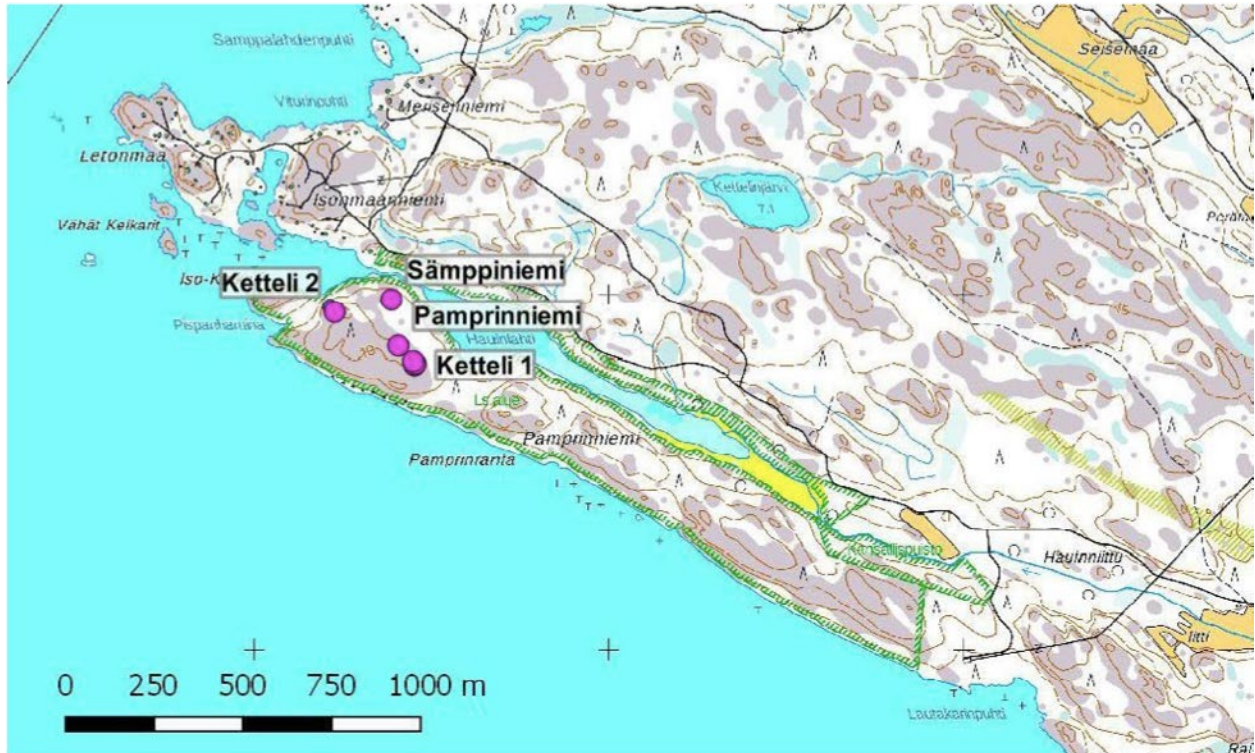
Pamprinniemessä on tehty arkeologinen tarkastus vuonna 2018 ranta-asemakaavamuutoksen suunnittelun yhteydessä (Luoto 2018). Uudenkaupungin yleiskaavassa oli kaksi SM (muinaisjäännös) -merkintää, joille ei löytynyt vastinetta muinaisjäännösrekisteristä. Alueella havaittiin neljä ennestään tunte-

matonta kohdetta (kuva 24). Kohteita ei edelleenkään ole merkitty muinaisjäännösrekisteriin. Havainnot olivat kolme rökkiötä ja kivikompassi. Rökkiö Ketteli 1 vaikutti esihistorialliseen aikaan ajoittuvalta ja rökkiö Ketteli 2 nuoremmalta, todennäköisesti historialliseen aikaan ajoittuvalta. Ketteli 2:ssa on rajapyykille ominaisia piirteitä, mutta kyseisellä paikalla ei tiedetä sijainneen tilus- tai kylänraja, joka olisi merkitty kivipyykillä. Kivikompassi on nimetty kohdenimellä Pamprinniemi. Kivikompassit liittyvät useimmiten vanhoihin kalastus- ja rantautumispaikkoihin. Sijainti sopii Piispanhaminan rantautumispaikkaan. Nämä kolme kohdetta Luoto määritteli kiinteiksi muinaisjäännöksiksi. Toinen Pamprinniemen kärjessä havaittu kivirökkiö, Sämpkiniemi, on todennäköisesti kivirakenteista nuorin ja se luokiteltiin muuksi kulttuuriperintökohteeksi (Luoto 2018, 12).

Kuva 23. Alueen tunnetut muinaisjäännökset (punainen), muut kulttuuriperintökohteet (ruskea), mahdolliset muinaisjäännökset (violetti), löytöpaikat (oranssi), luonnonmuodostumat (sininen) sekä RKY-alueet (sininen rasteri). Kartta: <https://kartta.museoverkko.fi>.

Kuva 24. Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto 2018 raportin kohdekartta havaituista kohteista. Lähde: Luoto 2018, 4.

8.2.2 Alueen kulttuuriperintöpotentiaali

Alue on vanhaa ihmistoiminnan aluetta perustuen alueelta löydettyihin muinaisjäännöksiin ja toimiessaan tärkeänä Kettelin kylän nautinta-alueena. Alueen mainitaan olleen tärkeä kutukalan pyyntialue, joten todennäköisimmät löydöt liittyvät kalastustointaan ja vesillä liikkumiseen. Ennallistuksen yhteydessä alueelta voi löytyä vedessä ja pohjamudassa säilyneenä hyvinkin vanhoja puisia ja muuta orgaanista ainetta olevia jäänteitä. Puisista liisteistä rakennetut liistekatiskat ovat mahdollisia löytöjä. Hankealueella on kiinnitettävä huomiota erityisesti pohjasta pystyssä törröttäviin puisiin jäänteisiin. Erityisesti jos ne sijaitsevat lähellä toisiaan tai jono- tai muissa muodostelmissa. Mahdollisia löytöjä voivat olla esimerkiksi

kalojen ohjausaidat ja muut kalapatojen osat, puiset pyydykset, rysät, verkot, verkonpainot ja -kohot sekä veneet. Myös kapean suuaukon alueella voi esiintyä kalapatojen osia ja niihin liittyviä nieluja.

Luoto (2018, 12) toteaa raportissaan alueesta seuraavaa: Havaintojen perusteella Pamprinniemi lähialueineen olisi hyvä tutkia arkeologisesta näkökulmasta tarkemmin, sillä alueella saattaa sijaita ennestään tuntemattomia esihistoriallisen tai historiallisen ajan kohteita. Erityisen kiinnostavana alueena voidaan pitää Pispanshaminan (tunnetaan myös nimellä Piispanhamina) ympäristöä niemien kärjessä, jonne liittyy piispa Henriikkiin liittyvää perimätietoa. Myös kalaisana lahtena tunnetun Hauinlahden rannoilla saattaa olla vanhoja elinkeinohistoriallisia jäänteitä, kuten pyyntilaitteita.

8.3 Koukkusaari FI0416003

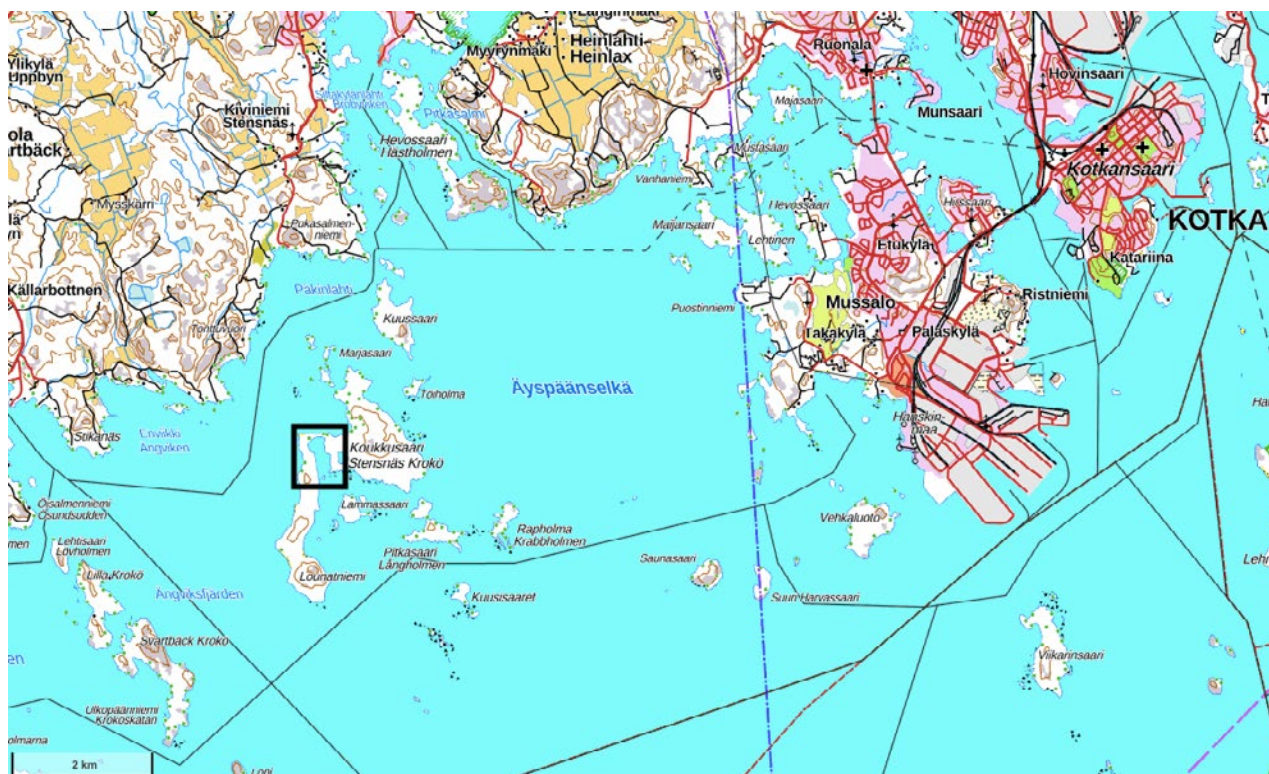
Koukkusaaren suunnittelualue sijaitsee Pyhtäällä, Kotkan Mussalosta länteen, Äyspäänselän länsipuolella (kuva 25). Ennallistettava alue on etelään avautuva lahti saaren länsiosassa.

Koukkusaassa (Krokö) on vuonna 1777 sijainnut kaksi torppaa samalla tontilla nykyisen Kylänlahden perukassa (kuva 26). Verollepanokartassa samalta vuodelta kylästä kulkee tie saaren pohjoisosaan. Muuten saari on asumaton. Läntisimmän lahden pohjukassa on kampamainen merkintä, mikä voi viitata satamalaitureihin tai esimerkiksi kalastuslaitteisiin. Molempiin tarkoituksiin sijainti on ollut suojaisa. Oletettavasti saarella on ollut useampia satamapaikkoja suojassa eri tuulilta.

Senaatinkartastossa 1800–1900-lukujen taitteesta Krokön kylä on kasvanut jo useam-

malla talolla (kuva 28). Kylästä kulkee tie tai polku pohjoisrantaan sekä lounaaseen ennallistettavaan lahteen pistävän niemen kärkeen. Niemessä on voinut olla satamapaikka. Lahden rannoilla näkyy rakennuksia, jotka ovat todennäköisesti kalastukseen ja veneisiin liittyviä varastorakennuksia.

Vuoden 1941 ilmakuvassa (kuva 29) lahti on suljettu maavallilla, jonka päällä kulkee tie. Lahden perukasta on kaadettu puut ja kivi- ja jäljet viittaavat hiekanottoalueeseen. Vuoden 1956 kuvassa valliin on tehty reikä, eikä se ole enää tiekäytössä. Myöhemmissä kuvissa reikää on laajennettu entisestään. Ilmakuvia tarkastellessa kiinnitettiin huomiota saaren pohjoispuolella meressä sijaitseviin, oletettavasti kalastukseen liittyviin, neliskanttisiin ja suorakulmisiin kalastuslaitteisiin.

Kuva 25. Koukkusaaren tutkimusalue on merkitty suuntaa antavasti karttaan mustalla. Kartta: MML/peruskartta.

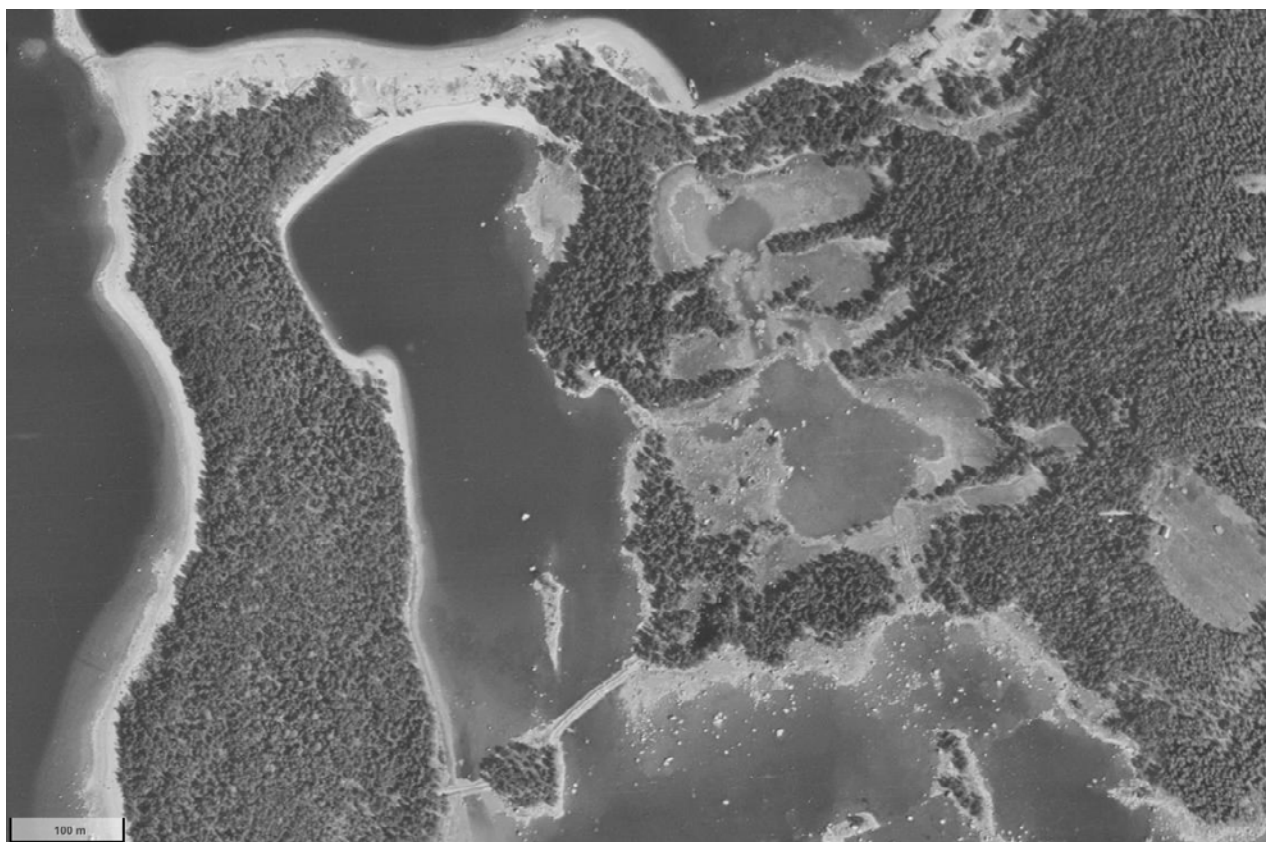
Kuva 26. Ote verollepanokartasta Viipurin läänissä vuodelta 1777. Krokössä sijaitsee kaksi torppaa samalla tontilla. Kansallisarkisto 125:1 Viipurin läänin verollepanokartat.

Kuva 27. Ote vuoden 1783 revisiokartasta. Krokön saarelle on merkitty kaksi taloa. Kansallisarkisto Ia.* Kartat, VKKA, VIII 16 :1 Ia.* 366/- -.

Kuva 28. Ote senaatin kartastosta vuodelta 1870–1907. Krokön kyläyhteisö on kasvanut useamman talon kokonaisuudeksi. <http://digihaakemisto.net/item/2388204243/5978727041/1>.

Kuva 29. Ilmakuvassa vuodelta 1941 tutkimusalueen lahti on suljettu maapenkereellä, jonka päällä kulkee tie. Lahden pohjukasta on kaadettu puut ja alue näyttää hiekanottoalueelta. MML/Paikkatietoikkuna.

8.3.1 Alueen tunnetut muinaisjäännökset ja kulttuuriperintökohteet

Kroköstä ei tunneta muinaisjäännöksiä tai kulttuuriperintökohteita. Lähimmät kiinteät muinaisjäännökset sijaitsevat mantereella (kuva 30). Rannikon kallioisilla alueilla sijaitsee pronssikautisia rökkiökohteita: Tonttuviauri (tunnus 624010033), Lovisteininvuori (tunnus 624010011) ja Hiidenkallio (tunnus 624010009). Alueella sijaitsee lisäksi kivikaudelle ja pronssikaudelle ajoittuva asuinpaikkakokonaisuus Heinäsuonpellot 1 ja 2 (tunnus 1000007142).

8.3.2 Alueen kulttuuriperintöpotentiaali

Koukkusaaren länsirannan alue on vanhaa ihmistoiminnan aluetta, joka on asutettu vii-

meistään 1700-luvun loppupuolella. Vuoden 1777 kartassa lahden pohjukassa on merkinä, joka voi viitata satamaan tai esimerkiksi kalastuspaikkaan. Senaatinkartastossa 1800–1900-lukujen taitteessa ennallistettavan lahden rantaan kulkee polku ja rannoilla on varastorakennuksia. Alueelta on mahdollista löytää jäänteitä laitureista tai kalastuslaitteista.

Koukkusaaresta ei löydetty mitään tietoja arkeologisesta inventoinnista tai muista tutkimuksista. Historiallisia lähteitä ja kirjallista tietoa ei myöskään ole paljoa saatavilla. Alueen käyttöhistorian tarkempi selvittäminen vaatii maastotutkimuksia arkeologisen inventoinnin metodein. Saarella on voinut olla toimintaa jo paljon ennen 1700-lukua. Saaren korkeimmat kohdat sijaitsevat reilun 20 metriä merenpinnan yläpuolella ja niissä on potentiaalia myös esihistorialliseen toimintaan.

Kuva 30. Koukkusaarta lähimmät kiinteät muinaisjäännökset sijaitsevat mantereella. <https://kartta.museoverkko.fi>.

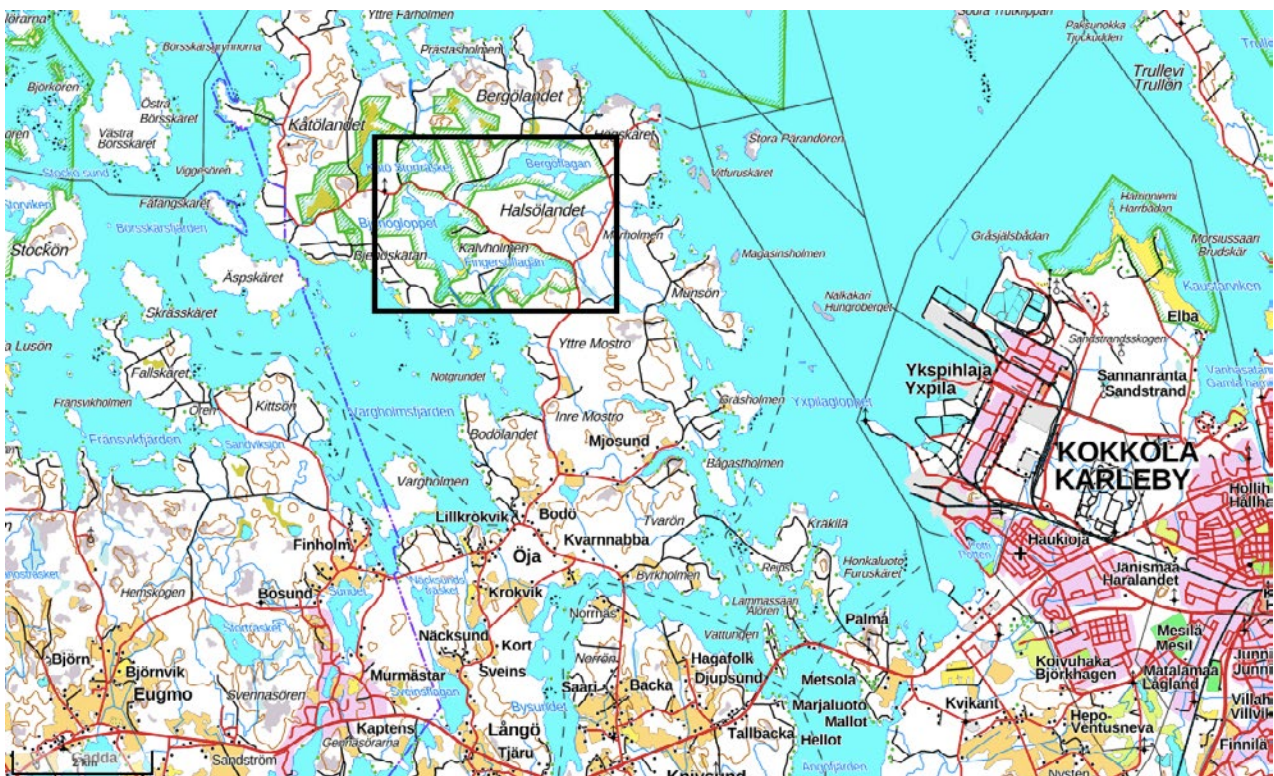
8.4 Bjenögloppet- Bergöflagan FI1000013 Kätölandet

Bjenögloppetin-Bergöflaganin suunnittelu-
alue sijaitsee Kätölandetissa Kokkolan edus-
talla (kuva 31). Alue on entistä Öjan kuntaa,
joka kuuluu nykyisin Kokkolaan.

Tutkimusalueelta on löydettävissä niukasti
historiallisia karttoja. Pitäjänkartasto vuodelta
1865 on varhaisin kartta, joka alueelta on käy-
tössä tässä tutkimuksessa (kuva 32). Alueella
ei ole vielä ollut asutusta, mutta maa-alueil-
la on omistusmerkintöjä. Alueella on toden-
näköisesti ollut kalastus- ja metsästyskäyttöä
ja mahdollisesti laidunmaita. Bjenögloppetin
nimi on ollut Björn Glåpes, muut nimitykset
noudattelevat nykyistä paikannimistöä. Vesis-

tökartassa vuodelta 1883 voidaan todeta Kok-
kolaan kulkeva laivaväylä Kätölandetin ympä-
ri sen pohjoispuolitse (kuva 33). Saaristo on
maa-alueiltaan hyvin eri näköistä verrattuna
nykypäivään, ja tutkimusalueen fladojen suu-
aukot ovat vielä avoimet.

Ilmakuvissa 1940-luvulla on vielä jonkin
verran avonaista vettä fladojen edustoilla ja
Kätölandet vaikuttaa hyvin koskemattomal-
ta alueelta (kuva 34). 1970-luvulle tultaessa
vesipinta-alaa on merkittävästi vähemmän ja
meriyhteydet ovat muuttuneet ojiksi, joita on
selvästi avattu (kuva 35). Tiestö on lisääntynyt
saarella ja siellä on suuria avohakkuualueita.

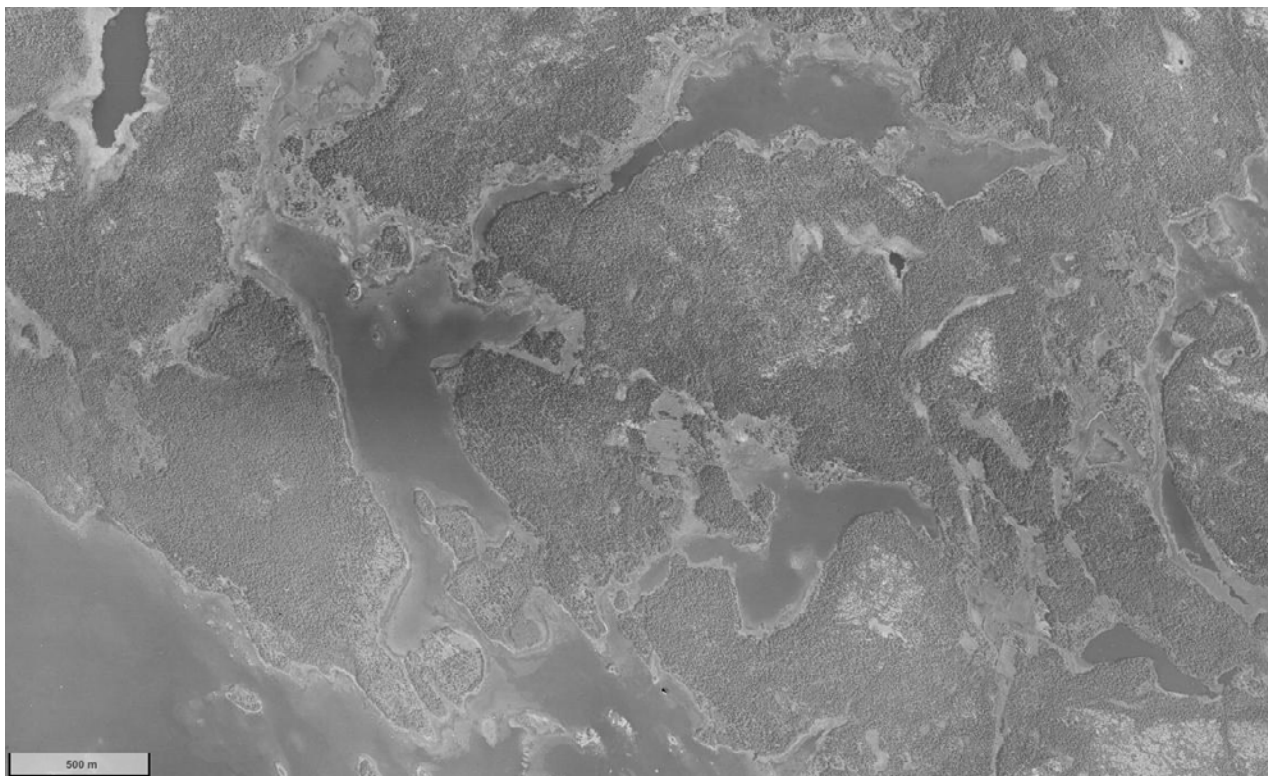
Kuva 31. Bjenögloppetin ja Bergöflaganin tutkimusalueet on osoitettu karttaan mustalla. Kartta: MML/
peruskartta.

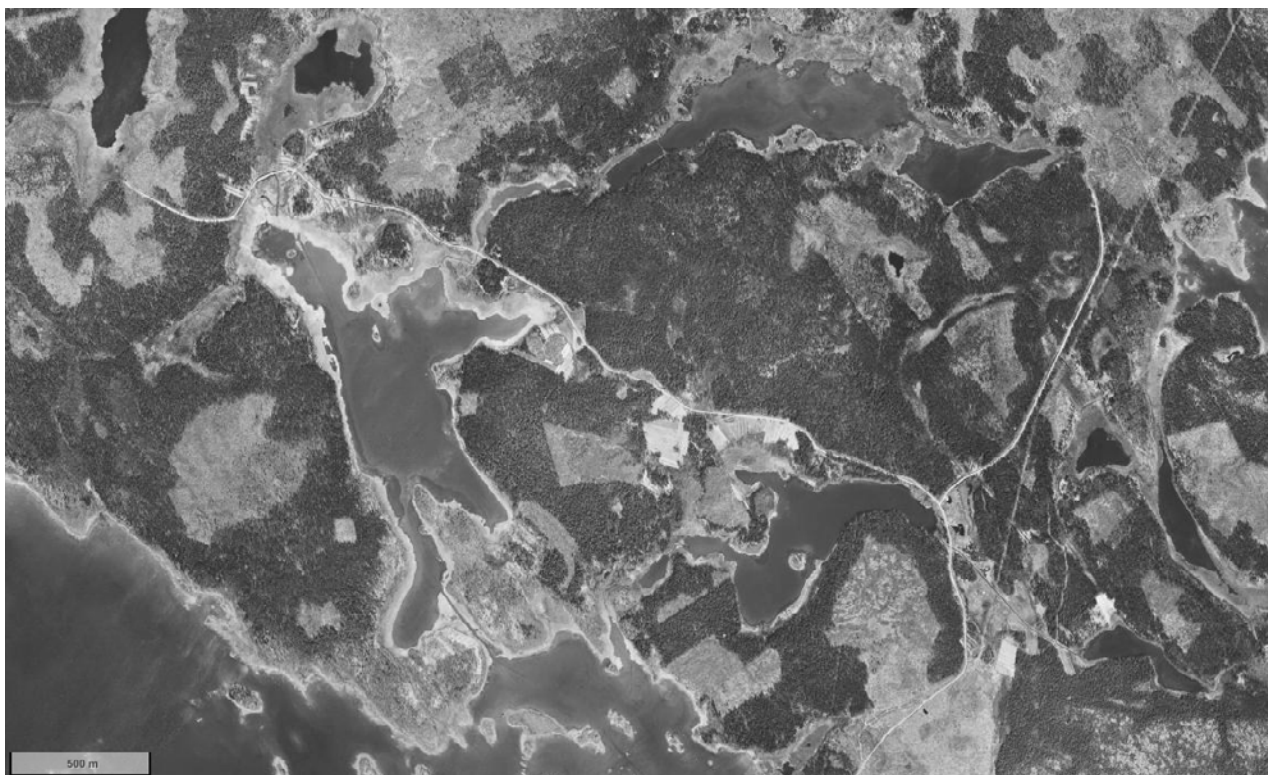
Kuva 32. Ote pitäjänkartastosta Bjenögloppeetin, Bergöflagan ja Fingersöflagan alueelta noin vuodelta 1865. Kansallisarkisto 2322 08+11 la.* -/- - Kruunupyy (--).

Kuva 33. Ote Pohjanlahden vesistökartasta Kockolan edustalta. Lähde: <http://timomeriluoto.kapsi.fi> (vesistökartat).

Kuva 34. Ilmakuva vuodelta 1943. Fladoilla on vielä luonnollisia meriyhteyksiä jäljellä. MML/Paikkatietoikkuna.

Kuva 35. Ilmakuva vuodelta 1973. Fladojen meriyhteydet ovat ojia ja näyttävät auki pidetyiltä. MML/Paikkatietoikkuna.

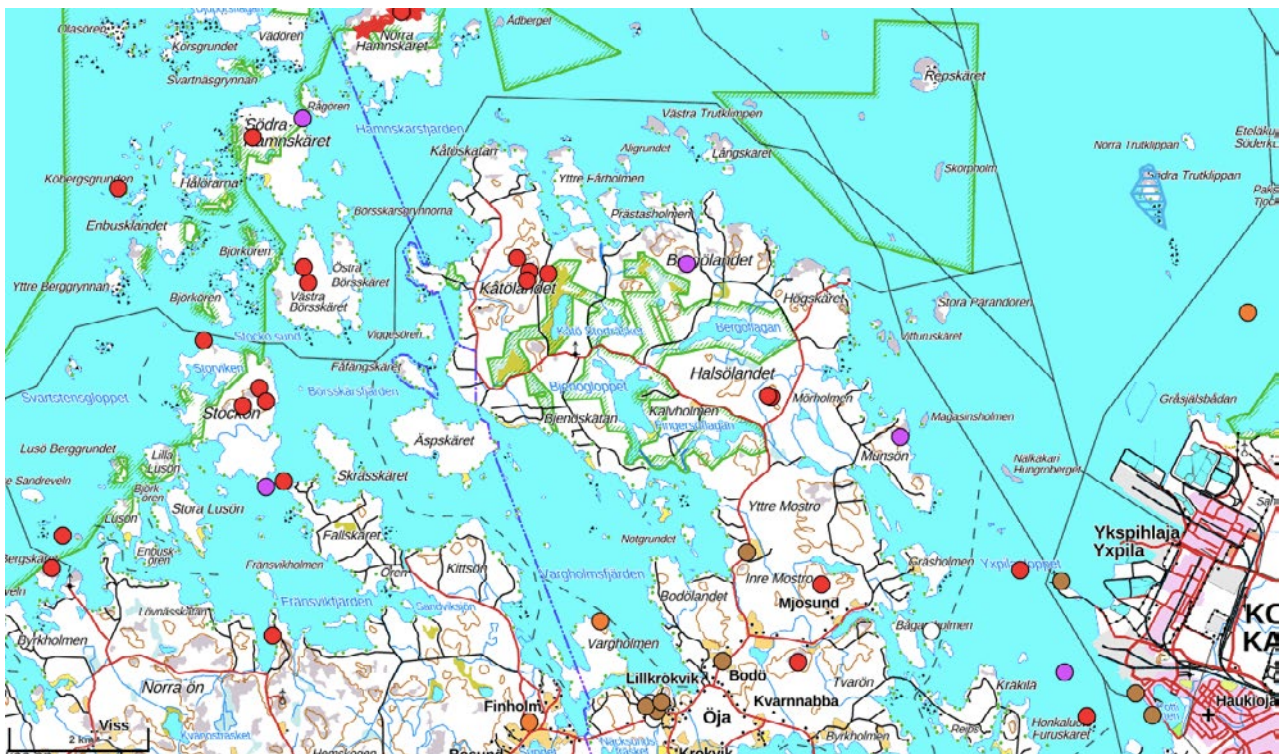

8.4.1 Alueen tunnetut muinaisjäännökset ja kulttuuriperintökohteet

Itse tutkimusalueilta ei tunneta kiinteitä muinaisjäännöksiä tai muuta arkeologista kulttuuriperintöä (kuva 36). Tutkimusalueen luoteispuolelta tunnetaan neljä kiinteää muinaisjäännöstä kivikkoisen ja kallioisen alueen korkeimmilta kohdilta. Kätölandet (tunnus 1000038362) on ajoittamaton rökkiökohde kallion laella. Kätö Storträsket N (tunnus 1000011381) on ajoittamaton 4 x 3 m kokoinen kivirökkiö. Pirunpeltoon raivatut kuopat ovat muinaisjäännösrekisterissä kohteena Brunnlandet (tunnus 1000038364). Alueelta tunnetaan myös tomtning, Kätö Storrundet (tunnus 1000011399), eli ulko- tai välisaaristossa sijainnut kalastajien kausiasumus (ks. Museovirasto 2024n). Ominaista tällaiselle asumukselle on kylmämuurattu seinäraken-

ne, mikä näkyy Kätössäkin kivivallina, jossa on kulkuaukko. Kohde on ajoittamaton. Tomtningien käyttö väheni 1600-luvun tienoilla sen jälkeen, kun puisia kalatupia ryhdyttiin rakentamaan kalastuspaikoille. Moottoriveneiden yleistyttyä 1910- ja 1920-luvuilla tomtningien käyttö päättyi yksittäisiä tapauksia lukuun ottamatta.

Vändörsbergen (tunnus 1000011382) Bergöflagan pohjoispuolella pirunpellossa sijaitsee myös tomtning ja sen lähistöltä tunnetaan lisäksi rökkiökohde. Tämä kohde on merkitty mahdolliseksi muinaisjäännökseksi. Kätölandetin ympäristön lähisaarilta tunnetaan runsaasti kalastajien tilapäisasumuksia. Sorghusberget 1 (tunnus 1000011397) sijaitsee Fingersjöflagan koillispuolella. Kyseessä on luonnolliseen kivikkoon kaivetut viisi kuoppaa. Lähistöllä sijaitsee Sorghusberget 2, joka käsittää kaksi rökkiökohdetta (tunnus 1000011398).

Kuva 36. Alueen tunnetut muinaisjäännökset (punainen), muut kulttuuriperintökohteet (ruskea), mahdolliset muinaisjäännökset (violetti), löytöpaikat (oranssi) ja RKY-alueet (sininen rasteri). Kartta: <https://karta.museoverkko.fi>.

Kiinnostava yksityiskohta alueen historiasta liittyy kohteeseen Gullamors grottan (tunnus 1000028441), joka sijaitsee Fingersöflagan eteläpuolella. Kohde on määritelty muuksi kulttuuriperintökohteeksi (Jussila ym. 2015, 140). Kyseessä on pieni luola kalliokohouman kyljessä, missä luolan suun yläpuolella on lahoava, vaaka-asentoon sijoitettu kaareva puunrunko, jonka kylkeen on kaiverrettu ”Gullamors grottan vapengömma 1917 1c”. Luolan suuosa on noin 2 metriä leveä ja vajaan metrin korkea. Paikalle pääsy on hyvin hankalaa eikä luolaan alueella tehdyn inventoinnin yhteydessä ole päästy sisään (Jussila ym. 2015, 140). Alueelta on tietoja jääkärien reiteistä ja piilopaikosta matkalla Saksaan.

8.4.2 Alueen kulttuuriperintöpotentiaali

Kåtölandetin pohjoisosassa on tunnettujen muinaisjäännösten perusteella toiminut kalastajien tukikohtana. Tomtningeja eli tilapäisasumuksia sijaitsee tutkimusalueen luoteispuolella. Kohteet ovat ajoittamattomia. Pitkään jatkunutta kiinteää asutusta alueelta ei tunneta. Vuoden 1865 kartassa alueella ei ole vielä asutusta ja todennäköisesti se on vielä senkin jälkeen toiminut enimmäkseen nautinta-alueena. Suunnittelualueen fladat ovat todennäköisesti olleet hyviä kutukalojen kalastuspaikkoja.

Kåtölandetin pohjoisosasta ei löydetty tietoja arkeologisesta inventoinnista tai muista tutkimuksista, joten alueen kulttuuriperintöpotentiaalin arvioiminen on olemassa olevan aineiston valossa haastavaa. Historiallisia lähteitä ja kirjallista tietoa ei myöskään ole paljoa saatavilla.

Alueen käyttöhistorian tarkempi selvittäminen vaatii maastotutkimuksia arkeologisen inventoinnin metodein. Suunnittelualueelta on mahdollista löytää esimerkiksi kalastukseen liittyviä jäänteitä.

8.5 Fingersöflagan FI100013 Kåtölandet

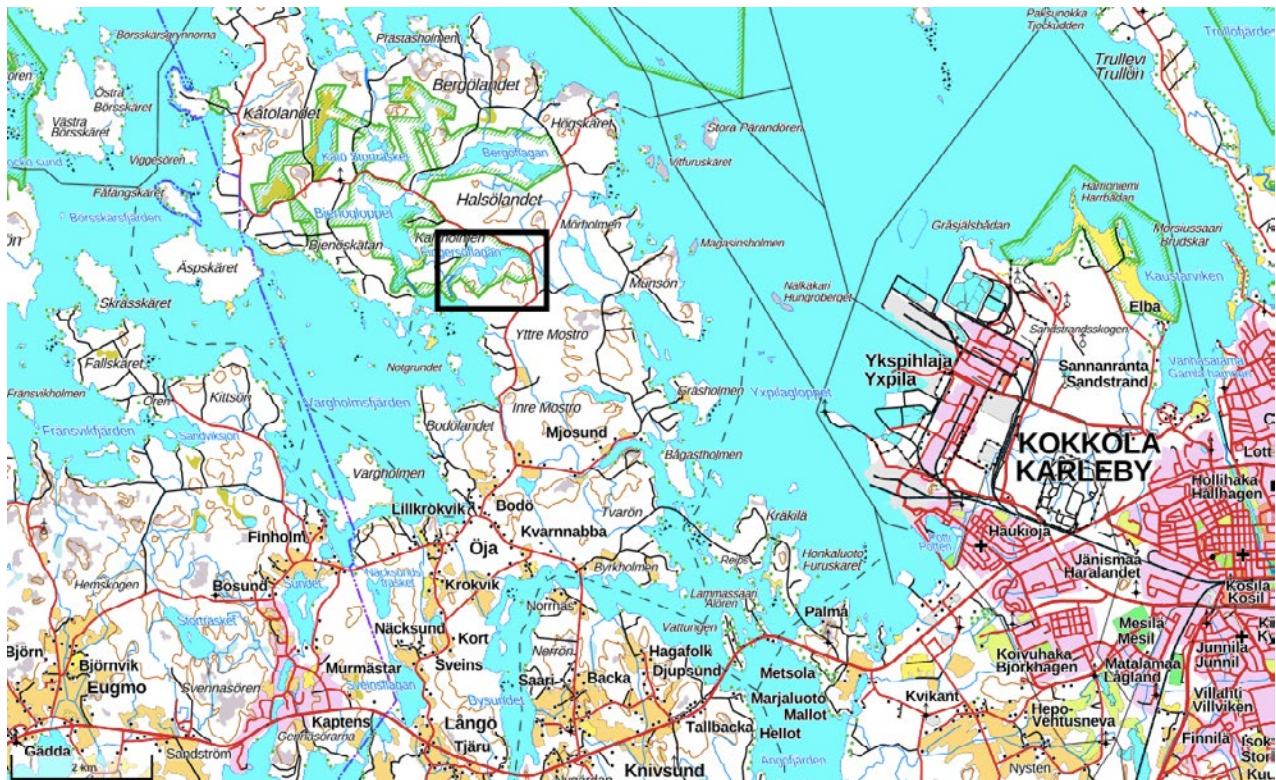
Fingersöflagan suunnittelualue sijaitsee Kåtölandetissa Kokkolan edustalla (kuva 37). Alue on entistä Öjan kuntaa, joka kuuluu nykyisin Kokkolaan. Alue sijaitsee Bjenögloppe-tin-Bergöflaganin suunnittelualueen eteläpuolella.

8.5.1 Alueen tunnetut muinaisjännökset ja kulttuuriperintökohteet

Fingersöflagan esitutkimusaineisto on sama kuin luvussa 6.4 esitellyn Bjenögloppe-tin-Bergöflaganin FI100013 Kåtölandet.

8.5.2 Alueen kulttuuriperintöpotentiaali

Alueen kulttuuriperintöpotentiaali on sama kuin luvussa 6.4 esitellyn Bjenögloppe-tin-Bergöflaganin FI100013 Kåtölandet.

Kuva 37. Fingersöflaganin tutkimusalue on merkitty karttaan mustalla. Kartta: MML/peruskartta.

8.6 Isnäsviken FI0100078 Pernajanlahtien ja Pernajan saariston merensuojelualue

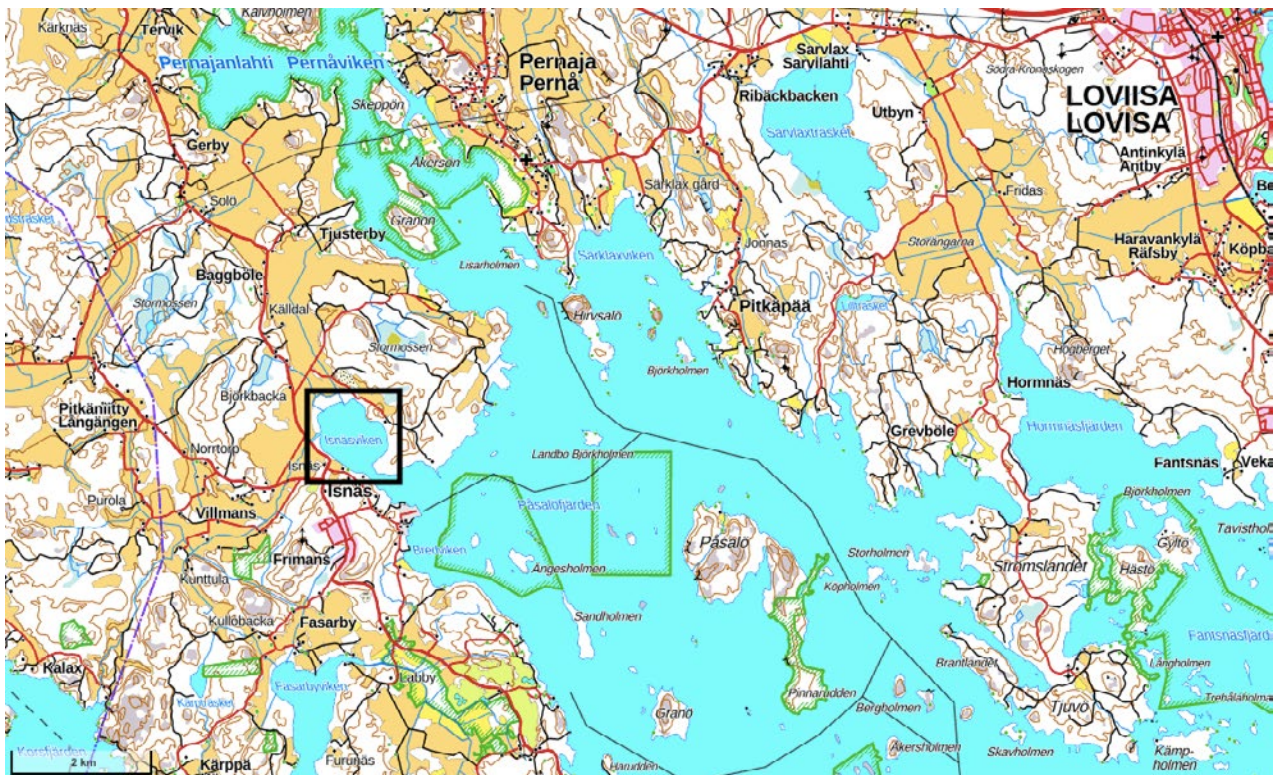
Isnäsvikenin suunnittelualue sijaitsee Loviisassa Isnäsin edustalla, Pernajanlahden lounaispuolella (kuva 38). Alue on kaakkoon avautuva matala ja ruovikoitunut lahti.

Suunnittelualueen ympäristössä sijaitsee kolme RKY-alueita: Fasarbyn kylä (alueen eteläpuolella), Tjusterbyn kartano (alueen pohjoispuolella) ja Sjögårdin kartano (alueen pohjoispuolella) (Museovirasto 2024o). Kartanoalueet kuuluvat valtakunnallisesti arvokkaaseen Pernajanlahden ja Koskenkylänjoen kulttuurimaisema-alueeseen (VAMA) ja ovat tärkeä osa keskiajalta periytyvää kartanokeskittymää (Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus 2021). Pernajanlahden kolmen mahtikartanon, Tervikin, Tjusterbyn ja Sjögårdin, muodostama kokonaisuus on koko maan mittakaavassa huomattava. Muu ympäröivä asutus muodostuu pienistä maitiloista ja saaristolaisasumuksista. Suurmaan-

omistuksen ansiosta alueen viljelyalat ovat säilyneet suurilta osin yhtenäisinä.

Fasarbyn keskiajalta periytyvä kylätontti sijaitsee Fasarbyvikenin pohjukassa (Museovirasto 2024o). Ryhmäkylä muodostuu neljän entisen sotilasvirkatalon talouskeskuksista. Ne ovat olleet ruotujakoisen armeijan kantaenkilökunnan virkataloja. Ruotuarmeija lakkautettiin vuonna 1809, minkä jälkeen kruunun omistuksessa olleita virkataloja vuokrattiin eteen päin. Talot myytiin lopulta yksityisomistukseen Suomen itsenäistymisen alkuaikoina. Kylän kaksi muuta kantatilaa Knapas ja kyläkeskuksen länsipuolella sijaitseva Lillby ovat entisiä lampuotitiloja (Museovirasto 2024o).

Tjusterbyn rälssisäteri perustettiin keskiajalla. 1800-luvulla siihen liitettiin kaksi Gammelgårdin ja kahdeksan Gersbyn rälssitilaa. Linnanpäällikkö Wildeman rakennutti kartanoon kivisen asuinrakennuksen 1500-luvun puolivälissä. Itä-Uudenmaan kartanoista se oli ainoa kivinen päärakennus 1500-lu-

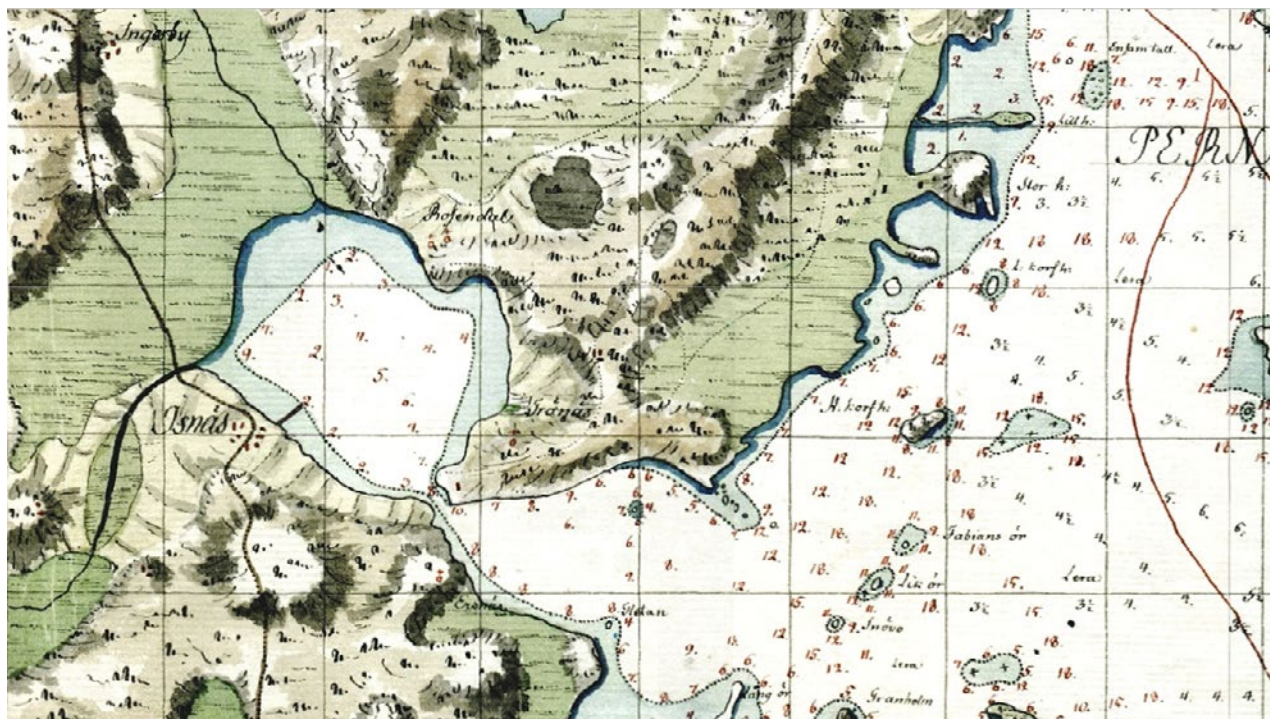

Kuva 38. Isnäsvikenin tutkimusalue on merkitty karttaan mustalla. Kartta: MML/peruskartta.

vulla. Linna tuhottiin 1571 mutta kunnostettiin saman vuosikymmenen lopulla. Lopullisesti vanha asuinrakennus tuhoutui ison vihan aikana. Nykyinen tiilinen päärakennus rakennettiin prokuraattori Frans Richard de la Chapellen aikana 1860-luvulla. Laaja puisto muistotempeleinen on perustettu päärakennuksen rakentamisaikoihin. Sjögårdin, Tervikin ja Tjusterbyn kartanoiden rakennuskanta, puistot, puukujanteet ja viljelyalueet muodostavat keskeisen osan Pernajanlahden valtakunnallisesti arvokkaasta maisema-alueesta (Museovirasto 2024p).

Sjögårdin rällsisäteri oli jo keskiajalla asuamakartano. Seuraavilla vuosisadoilla siihen liitettiin useita muita rällsitiiloja. Kartanon nykyinen päärakennus on todennäköisesti peräisin 1850-luvulta. Merenrannan tuntumassa oleva kartanon rakennusryhmä koostuu empiretyylisestä päärakennuksesta ja kolmesta päärakennuksen tyyliä noudattavasta flygelirakennuksesta sekä syrjemmällä olevista tiilisistä talusrakennuksista (Museovirasto 2024q).

Kuninkaankartastossa 1700–1800-luvun taitteesta Isnäsvikieniin pistää laiturin Isnäsin kylän edustalta (kuva 39). Jo tuolloin madaltunut ja ruovikoitunut lahti on tarvinnut pitkän laiturin rantautumista varten. Kartan veden syvyyksien mittauksista voi päätellä rannan ruovikoitumisen tilaa tuohon aikaan. Nykyisestä ilmakuvasta voidaan havaita, että laiturin edelleen samalla paikallaan. Ilmakuvan perusteella vaikuttaa siltä, että laituria on pidennetty alkuperäisestä. Nykyään se on maavalli, mutta vuosina 1783–1783 se on kuvattu karttaan alkupäästään maavaraiseksi ja loppuosa on veden päälle perustettuna (kuva 40). Karttoihin ei ole merkitty muita rantautumispaikkoja, mutta todennäköisesti pienempiä laitureita ja veneenvetopaikkoja on ajan saatossa ollut ympäri lahtea. Pitäjänkartastossa vuodelta 1783–1784 näkyy yksityiskohtaisesti sen aikainen asutus, talot, ulkorakennukset, tiet ja polut sekä maankäyttö (kuva 41).

Kuva 39. Ote kuninkaankartastosta ajalta 1776–1805. Isnäsin kylästä näyttää pistävän lahteen pitkä laiturin. Lähde: <http://timomeriluoto.kapsi.fi>.

Kuva 40. Ote pitäjänkartastosta vuodelta 1783–1784. Isnäsin laituri on alkupäästään maavarainen ja muuten veden päälle perustettu. Kansallisarkisto: B37:13/7-24 Isnäs; Samfällighet bestående af Baggböle, Böle, Isnäs, Jurby (Ingerby?), Lassdal, Rosendal, Sjögård, Trännäs, Tjusterby och Willmansgård byar: Egocharta och delningsinstrument (1783–1784).

Kuva 41. Ote pitäjänkartastosta vuodelta 1783–1784. Kartassa on yksityiskohtaisesti asutus: talot, ulkorakennukset, tiet ja polut sekä maankäyttö. Kartta on yhdistetty neljästä eri kartasta. Kansallisarkisto: B37:13/7-24 Isnäs.

Pitäjäntkartastossa noin vuodelta 1865 on merkittynä Isnäsvikenin ympäristön tärkeimmät asutuspaikat Isnäs Gård ja Willmångård lahden lounaispuolella sekä Trännäs lahden kaakkoisrannalla Trännesuddenin alueella (kuva 42). Trännesin satamapaikka on mah-

dollisesti ollut syvemässä rannassa Isnäsvikenin ulkopuolella. Rantaan johtaa tie. Senaatinkartastossa vuodelta 1874 on merkittynä myös Rosendalin talo lahden koillisrannalle sekä Isnäsin kylän laiturit (kuva 43).

Kuva 42. Ote pitäjänkartastosta noin vuodelta 1865. Kansallisarkisto 3021 08 la.* -/- - Pernaja (--).

Kuva 43. Ote senaatinkartastosta vuodelta 1874 tutkimusalueelta. Lahden koillisrannalle on merkitty Rosendalin kartano. Kansallisarkisto: Ib.* Senaatin kartasto. IX 35 [Pernaja] (--).

8.6.1 Alueen tunnetut muinaisjäännökset ja kulttuuriperintökohteet

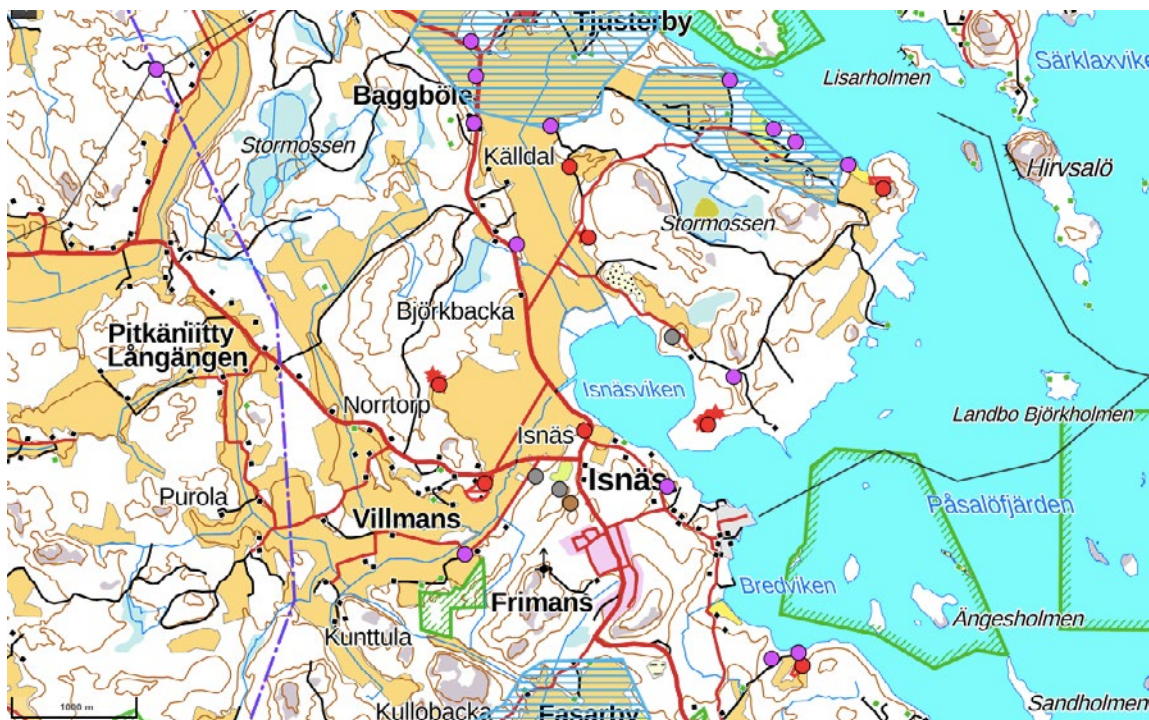
Alueen rannoilta ja sen läheisyydestä tunnetaan muutamia muinaisjäännöksiä (kuva 44). Lahden kaakkoisrannalla Trännesuddenin alueella sijaitsee historiallinen asuinpaikka Sjögård Trännäs (tunnus 1000003244). Trännäsin tontti on merkitty 1700- ja 1800-lukujen vaihteeseen sijoittuviin Kuninkaan kartastoon ja hydrologiseen karttaan. Se näkyy myös 1780-luvun kartassa yksityiskohtaisesti. Lahden lounaisrannalla mäen päällä sijaitsee Isnäs (tunnus 1000008446). Ensimmäisen kerran tila mainitaan historiallisissa lähteissä 1500-luvun alussa. Isnäs skräddar torp (tunnus 1000022418) sijaitsee lahden pohjoispuolella. 1780-luvun kartalle se on merkitty torpan paikkana ja alueella on jäljellä ainakin kivisiä perustuksia. Lisäksi ympäristössä sijaitsevat Villmansgårdin, Kärrbölen ja Sjögård bölen historialliset asuinpaikat.

Alueen mahdolliset muinaisjäännökset liittyvät myös asutushistoriaan. Ingerbobys-

sä (tunnus 1000022350) on ollut vuonna 1560 yksi lampuoti. Talo näkyy samalla paikalla 1700-luvun kartassa ja on edelleen nykyään asuttu. Isnäs Brjörknäs torp (tunnus 1000022422) on 1780-luvun kartalle merkitty torpan paikka. Isnäs Roselund torp (tunnus 1000022417) on edellisen torpan lailla näkyvässä 1780-luvun kartalla.

8.6.2 Alueen kulttuuriperintöpotentiaali

Alue on vanhaa ja aktiivista ihmistoiminnan aluetta, minkä perusteella sen kulttuuriperintöpotentiaali on huomattava. Lahden rannoilla on mm. keskiajalle periytyvää kartanoasutusta. Isnäsin kylän edustalla on alueelle ilmeisen huomattava rantautumispaikka, pitkä laituri, joka näkyy useissa kartoissa ainakin 1700-luvulta lähtien. Suojainen lahti on oletettavasti ollut paikallisille tärkeä rantautumis- ja veneensäilytyspaikka. Todennäköisesti alueella on myös harjoitettu kalastusta.

Kuva 44. Alueen tunnetut muinaisjäännökset (punainen), muut kulttuuriperintökohteet (ruskea), mahdolliset muinaisjäännökset (violetti), löytöpaikat (oranssi, poistetut kiinteät muinaisjäännökset (harmaa) ja RKY-alueet (sininen rasteri). Kartta: <https://kartta.museoverkko.fi>.

8.7 Nabbfladan FI0100005 Tammisaaren ja Hangon saariston ja Pohjanpitäjänlahden merensuojelualue

Nabbfladanin suunnittelualue sijaitsee Raaseporissa, Tammisaaresta etelään, Skärlandetin eteläosassa (kuva 45).

Vanhimmassa tarkastellussa kartassa vuodelta 1769 Nabbfladan on nimetty Åkernäsfladanin nimellä läheisen Åkernäsintalon mukaan (kuva 46). Kartassa näkyy myös viereinen Stensfladan. Tuolloin nämä kaksi vesialuetta ovat olleet yhteydessä toisiinsa. Björkholmen ja Halsholmen ovat vielä omina saariina. Kartassa vasemmalla on Skäldön kylän taloja ja peltoja.

Pitäjänskartastossa vuodelta 1865 Åkernäsfladaninimitys on säilynyt (kuva 47). Näyttää

siltä, että alueen läpi on kulkenut vesiväylä, jonka reitti jatkuu myös maalle. Merenkulullisesti reitti olisi ollut hyvin suojainen. Kyseessä voi olla myös kylän raja, mutta tämä merkintä eroaa muista suuremmin ja täsmällisemmin merkityistä rajoista. On huomattava, että kartta on myös näiltä osin kesken. Kartasta saa kuitenkin käsitystä maa- ja vesialueiden silloisesta tilasta.

Vuoden 1910 isojaon täydennyskartassa Nabbfladanin (Åkernäsfladan) ja Stensfladanin välissä vaikuttaa olevan vielä vesiyhteys, jonka yli kulkee silta (kuva 48).

Vuodelta 1929 olevan isojakokartan avulla voidaan verrata rantojen muutosta ja ruovikoitumista nykypäivän tilanteeseen (kuva 49). Kartta rajautuu Nabbenin kylän alueeseen, jonka raja kulkee Nabbfladanin itärantaa. Kylän talot, alueen tiet ja polut sekä maankäyttö näkyvät kartasta yksityiskohtaisesti. Itse Nabbfladanin alue kuuluu Skäldön kylään.

Kuva 45. Nabbfladanin tutkimusalue on merkitty karttaan mustalla. Kartta: MML/peruskartta.

Kuva 46. Karttaote vuoden 1769 kartasta. Nabbfladan on nimetty karttaan Åkernäsflagan ja se näkyy vain osittain. Karttasuunta on itäkoilliseen. Kansallisarkisto B41a:10/3-4 Skäldö; Egokarta och beskrifning (1769-1769).

Kuva 47. Ote pitäjänkartastosta noin vuodelta 1865. Tarkemmat merkinnät alueelta puuttuvat kartasta, mutta maa- ja merialueista saa kokonaiskuvan. Kansallisarkisto Ia.* Pitäjänkartasto. 2013 06 Ia.* -/- - Pohja (-).

Kuva 48. Ote isojaon täydennyskartasta vuodelta 1910. Nabbfladan vesialue on kartan yläosassa (Åkernäsfladan). Oikealle ylös pistävä niemi on Björkholmen. Karttasuunta on koilliseen. Kansallisarkisto B41a:10/5-9 Skäldö; Storskifteskomplettering, karta och handlingar (1910-1910).

Kuva 49. Ote vuoden 1929 isojakokartasta. Kartassa näkyy Nabbfladanin itäraanta. Maggön saari sijaitsee Nabbfladanin itäosassa. Kansallisarkisto B40:4/4-17 Backa; Backa enstaka.

8.7.1 Alueen tunnetut muinaisjännökset ja kulttuuriperintökohteet

Tutkimusalueen välittömästä läheisyydestä ei tunneta kiinteitä muinaisjännöksiä tai kulttuuriperintökohteita (kuva 50). Alueen ympäristössä lähimpänä sijaitsevat kohteet ovat ajoittamattomia kivirakenteita Baggön alueella sekä alueen pohjoispuolella. Baggö Hamn luode (tunnus 1000012555) on rökkiökohde, ja Baggön (tunnus 1000012554) pieni rökkiö pirunpellossa on mahdollisesti rajamerkki. Backa 2 (tunnus 1000012549) käsittää kolme ajoittamatonta rökkiökohdetta. Backa Östergård (tunnus 1000012548) on kivistä ladottu rajamerkki Backan ja Nabbenin kylien rajalla.

Mahdolliset muinaisjännökset antavat viitteitä alueen asutushistoriasta. Alueen keskiaikaisia kyläpaikkoja on paikannettu arkistotutkimuksessa Georg Haggrenin toimesta vuonna 2005, eikä niitä ole tarkastettu maastossa. Skåldö (tunnus 1000021450), kylässä on ollut kuusi taloa vuonna 1560. Backa (tunnus 1000021448), jossa on vuonna 1560 sijainnut kaksi taloa. Grevö (tunnus 1000021451), taloluku vuonna 1560 on ollut kolme (Museovirasto 2024a).

Nabbfladan suunnittelualue on inventoitu vuonna 1997 (Jansson 1997). Tällöin maastosta on havaittu tutkimusaluetta lähimpänä sijaitsevat ja yllä mainitut muinaisjännöskohteet. Silloinen tutkimus ei ole vielä tunnistanut esimerkiksi keskiaikaisia kylätontteja. Tammisaaren eteläisen saariston inventointi jatkui vielä vuonna 1998 (Jansson 1998).

Kuva 50. Alueen tunnetut muinaisjännökset (punainen), mahdolliset muinaisjännökset (violetti) ja luonnonmuodostumat (sininen). Kartta: <https://kartta.museoverkko.fi>.

8.7.2 Alueen kulttuuriperintöpotentiaali

Nabbfladaa ympäröivä saaristo on vanhaa ihmistoiminnan aluetta perustuen esimerkiksi alueella sijainneisiin keskiaikaisiin kyläpaikoihin. Vesialueen käyttö on todennäköisesti ollut kalastukseen, rantautumiseen ja muuhun vesillä liikkumiseen liittyvää. Alueen läpi sen pohjoisrannalle vaikuttaa vuoden 1865 pitäjänkartaston mukaan kulkeneen veneväylä. Väylä olisi ollut suojainen reitti eteläpuolelta Skärlandetin kyliin.

Tutkimusalueella on potentiaalia esimerkiksi kalastukseen ja vesillä liikkumiseen sekä rantautumiseen liittyviin jäänteisiin. Suunnittelualueen ympäristön tarkempi inventointi voi olla ajankohtaista hankkeen yhteydessä.

9 Lopuksi

Emme voi yksiselitteisesti määritellä jonkin alueen kulttuuriperintöpotentiaalia vähäiseksi tai suureksi sen sijainnin perusteella tai sen perusteella, mitä ympäröivästä kulttuuriperinnöstä tällä hetkellä tiedetään. Suurin osa maamme pinta-alasta on arkeologisesti tutkimatonta. Emme voi pitävästi arvioida etukäteen, onko jokin alue ollut jonain aikana tai pitkänkin ajan kuluessa aktiivisessa käytössä, vaikka se nykypäivänä näyttäisi olevan toisarvoista vesijättömaata tai nykyihmisen näkökulmasta sijainniltaan vähäarvoinen. Tästä voidaan pitää esimerkkinä nykyisiltä suoalueilta tehtyjä esihistoriallisia arkeologisia löytöjä. Toisaalta emme myöskään voi ilman havaintoja tietää, jos jokin alue olisikin ollut ajan saatossa hyvin koskematon eikä siihen olisi kohdistunut minkäänlaista aktiviteettia.

Eri hankealueiden keskinäinen arvottaminen on haastavaa. Tunnettujen kohteiden perusteella emme voi tehdä oletuksia alueen arkeologisesta potentiaalista. Tuskin voimme myöskään arvottaa toista arkeologista kohdetta iän tai tyyppin perusteella toista arvokkaammaksi. Historiallisista lähteistä voimme saada viitteitä jonkin alueen käytön aktiivisuudesta koko ihmisen asutushistorian mitataavassa vain lyhyen aikaikkunan verran. Paikkansapitävää tietoa saamme vain tutkimalla maaperää ja vesistön pohjaa.

Luonnon ennallistamishankkeiden tuloksena voidaan tehdä tärkeitä arkeologisia löytöjä. Lisäksi hankkeiden toimien yhteydessä arkeologisista kulttuuriperintökohteista voidaan saada arvokasta lisätietoa ja kohteiden säilyminen tällaisilla alueilla myös paranee.

Lähteet

- Arnkil, A., Bäck, A., Haavisto, F., Keskinen, E., Kuningas, S., Laine, A., Nieminen, A., Puttonen, I., Raitanen, H. & Salovius-Laurén, S. 2024: Katsaus meriluonnon kunnostustöihin ja -menetelmiin Suomessa. – Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisuja. Sarja A 252. 139 s.
- Gaál, G. & Gorbatshev, R. 1987: An outline of the Precambrian evolution of the Baltic Shield. – *Precambrian Research* 35:15–52.
- Haapamäki, J., Turkia, T., Lappalainen, M. & Kallio, N. 2021: Laguuniaineisto 2021. Metsähallitus & Suomen ympäristökeskus, Helsinki. – <ckan.ymparisto.fi/dataset/laguuniaineisto-2021>.
- Holtedahl, H. & Bjerkli, K. 1982: Late Quaternary sediments and stratigraphy on the continental shelf of More-Trondelag, W. Norway. – *Marine Geology* 45: 179–226.
- Jansson, H. 1997: Delinventerin av Ekenäs södra skärgård. – Museiverket, Helsingfors.
- 1998: Delinventerin av Ekenäs södra och inventering av Ekenäs östra skärgård. Museiverket, Helsingfors.
- Jussila, T., Tiainen, T. & Sepänmaa, T. 2015: Kokkola Kantakaupungin kyläasutuksen vaiheleiskaavan alueiden muinaisjäännösinventointi 2015. – Mikroliitti Oy. 143 s.
- Kaituri, A., Vatanen, S., Yrjölä, R., Pakkanen, T., Hannula, H., Saarniaho, K. & Uusitalo, T. 2017: Merialuesuunnittelun lähtökohtia: merialueiden nykyinen käyttö, tulevaisuuden näkymät ja merialueita koskeva tietopohja. – Ympäristöministeriön raportteja 15/2017. 119 s.
- Kansallisarkisto 2024a: Astia – Kansallisarkiston asiointipalvelu. – <astia.narc.fi/uusias-tia>.
- 2024b: Finna-hakupalvelu. – <finna.fi>.
- Lehtinen, M., Nurmi, P. & Rämö, T. (toim.) 1998: Suomen kallioperä: 3000 vuosimiljoonaa. – Suomen Geologinen Seura, Helsinki. 375 s.
- Loviisan kaupunki 2024: Strömforsin ruukin historiaa. – <loviisa.fi/kulttuuri-ja-vapaa-aika/museot/stromforsin-ruukin-pajamuseo/stromforsin-ruukin-historiaa>, viitattu 2.7.2024.
- Luoto, K. 2018: Uusikaupunki Ketteli Pampinniemi Arkeologinen tarkastus. – Kulttuuriympäristöpalvelut Heiskanen & Luoto Oy. 15 s.
- Maanmittauslaitos 2024: Maanmittauslaitoksen paikkatietoikkuna. – <kartta.paikkatietoikkuna.fi>.
- Murtola, K. 2007: Sahasali – Ruotsinpyhtään ruukin vanhan sahan käyttöönotto- ja kunnostussuunnitelma. – Diplomityö. Teknillinen korkeakoulu.
- Museovirasto 2018: Kulttuuriperinnön huomioiminen virtavesien, kosteikkojen ja ranta-alueiden hankkeissa. – Museovirasto, Kulttuuriympäristöpalvelut -osasto. <stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Kulttuuriymparisto/2019_MV_kalatalousohjeistus_A4_pieni_190705_160100.pdf>. 24 s.
- 2019: Suomen merellisen kulttuuriperinnön tilannekuvaus. – Museovirasto, Kulttuuriympäristöpalvelut -osasto, Helsinki. <merialuesuunnittelu.fi/wp-content/uploads/2019/04/Suomen_merellisen_kulttuuriperinn%C3%B6n_tilannekuva_2019-1.pdf>. 188 s.
- 2020a: Suomen arkeologisten töiden laatuuhteet. – Museovirasto, Helsinki. <stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Kulttuuriymparisto/arkeologisten_kenttatoiden_laatuohje_2020.pdf>. 48 s.
- 2020b: Arkeologisen kulttuuriperinnön opas. – Museovirasto, Helsinki. <akp.nba.fi>, viimeksi muutettu 18.9.2020.

- Museovirasto 2020c: Vedenpohjan luotaus arkeologisen inventoinnin osana. – Museovirasto, Helsinki. <stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Kulttuuriymparisto/Museovirasto_vedenpohjan_luotausohje_2020.pdf>. 9 s.
- 2021: BalticRIM-hanke toi näkyvyyttä vedenalaiselle kulttuuriperinnölle. – Museoviraston tiedote 8.12.2021. <museovirasto.fi/fi/ajankohtaista/balticrim-hanke-toi-naikyvytta-vedenalaiselle-kulttuuriperinnolle>.
  - 2024a: Kulttuuriympäristön palveluikkuna Kyppi. – Museovirasto, Helsinki. <kyppi.fi>, viitattu 1.7.–14.9.2024.
  - 2024b: Museoviraston karttapalvelu. – Museovirasto, Helsinki. <kartta.museoverkko.fi>.
  - 2024c: Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. – Museovirasto, Helsinki. <rky.fi/read/asp/r_default.aspx>.
  - 2024d: Museoviraston Asiat -rekisteri. – Museovirasto, Helsinki. <asiat.museovirasto.fi/home>.
  - 2024e: Kokoelma- ja tietopalvelut. – Museovirasto, Helsinki. <museovirasto.fi/fi/kokoelma-ja-tietopalvelut>.
  - 2024f: Alueelliset vastuumuseot. – Museovirasto, Helsinki. <museovirasto.fi/fi/museoalan-kehittaminen/tietoa-suomen-museoista/alueelliset_vastuumuseot>.
  - 2024g: Arkeologisen kulttuuriperinnön hoito. – Museovirasto, Helsinki. <museovirasto.fi/fi/kulttuuriymparisto/arkeologisen-kulttuuriperinto/arkeologisen-kulttuuriperinnon-hoito>.
  - 2024h: Ahvenkosken historiallinen ympäristö. – Museovirasto, Helsinki. <rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1163>, viitattu 2.7.2024.
  - 2024i: Ahvenkosken kartano. – Kulttuuriympäristön palveluikkuna Kyppi. <kyppi.fi/palveluikkuna/rapea/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=201033>, viitattu 2.7.2024.
  - 2024j: Markkinämäki. – Kulttuuriympäristön palveluikkuna Kyppi. <kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000023951>.
  - 2024k: Pouansuo. – Kulttuuriympäristön palveluikkuna Kyppi. <kyppi.fi/palveluikkuna/mjreki/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1000040954>.
  - 2024l: Pyhämaan kirkot ja kyläasutus. – Museovirasto, Helsinki. <rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=1840>, viitattu 4.7.2024.
  - 2024m: Rajamerkki. – Arkeologisen kulttuuriperinnön opas. <akp.nba.fi/wiki/rajamerkki>, viitattu 25.7.2024.
  - 2024n: Tomtning. – Arkeologisen kulttuuriperinnön opas. – <akp.nba.fi/wiki/tomtning>, viitattu 12.8.2024.
  - 2024o: Fasarbyn kylä. – Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. <rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2209>, viitattu 5.8.2024.
  - 2024p: Tjusterbyn kartano. – Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. <rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=121>, viitattu 5.8.2024.
  - 2024q: Sjögårdin kartano. – Valtakunnallisesti merkittävät rakennetut kulttuuriympäristöt RKY. <rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=2213>, viitattu 5.8.2024.
- Niukkanen, M. 2009: Historiallisen ajan kiinteät muinaisjännökset – tunnistaminen ja suojelu. – Museoviraston rakennushistorian osaston oppaita ja ohjeita 3. <stmuseovirastoprod.blob.core.windows.net/museovirasto/Meista/Julkaisut/hist-ajan-muinaisjaannokset.pdf>. 120 s.
- Pyhämaan matkailuyhdistys 2024a: Lyhyt historia. – <pyhamaa.fi/matkailu/lyhyt-historia>, viitattu 4.7.2024.
- 2024b: Pamprinniemi saanut suojelualuekyllit <pyhamaa.fi/luonto/pamprinniemi>, viitattu 4.7.2024.

- Seppälä, S.-L. 2004: Pyhtää/Ruotsinpyhtää Ahvenkosken osayleiskaava, Arkeologinen inventointi 18.–20. ja 25.–27.10.2004. – Museovirasto, Arkeologian osasto.
- Suomen Kansallinen Geologian Komitea: Geologia.fi-verkkosivusto. – <geologia.fi>, viitattu 18.11.2024.
- Suomen ympäristökeskus 2024a: Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet. – <ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/maisemat/arvokkaat-maisema-alueet>, viitattu 2.7.2024.
- 2024b: Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet – karttapalvelu <syke.maps.arcgis.com/apps/PublicInformation/index.html?appid=0b4ebad1b3a440d89bed0218bca3ea7b>.
- 2024c: Vedenalaisen meriluonnon karttapalvelu VELMU. – <velmu.syke.fi>.
- & Metsähallitus: Rannikon laguunit (1150). – Paikkatietoaineisto, <ckan.ymparisto.fi/dataset/rannikon-laguunit-1150>, viitattu 27.11.2024.
- Winterhalter, B. 1992: Late-Quaternary stratigraphy of the Baltic Sea sediments – a review. – Bulletin of the Geological Society of Finland 64: 189–194.
- Ympäristöministeriö & Suomen ympäristökeskus 2021: Valtakunnallisesti arvokkaat maisema-alueet VAMA 2021 – Uusimaa. – <ymparisto.fi/sites/default/files/documents/VAMA%202021_1%20Uusimaa_FI%20SVE.pdf>, viitattu 13.9.2024. 102 s.

Karttalähteet

- Ahvenlahti: <http://digihakemisto.net/item/2388202868/5978725280/1>.
- Koukkusaari: <http://digihakemisto.net/item/2388204243/5978727041/1>.
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ib.* Senaatin kartasto. XIV 11 [Pyhämaa] (--). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 4.7.2024.
- Kuninkaankartasto: <http://timomeriluoto.kapsi.fi/KARTAT/%C2%B4%C2%B4Kuninkaan%20Kartasto%C2%B4%C2%B4201776-1805/Rannikkosarja%20Pernajanlahti-Kymijoki%20%284+5%29.jpg>. Viitattu 7.8.2024.
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Pitäjänkartasto. 3023 03+3021 12 Ia.* -/- - Ruotsinpyhtää (--). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 2.7.2024.
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Pitäjänkartasto. 2013 06 Ia.* -/- - Pohja (--). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 7.8.2024.
- Viipurin kuvernementin revisionikonttorin kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Kartat. VKKA, VIII 106h:1 Ia.* 401/- - Geographische Charte über Die Gräntze zwischen dem... Russischen und ...Schwedischen Reiche Beginnend von Suurjärvi See in Mändyharju...und erstreckt sich bis an Abborfors,... (--). Tiedosto 12. Kansallisarkisto. Viitattu 2.7.2024.
- Viipurin kuvernementin revisionikonttorin kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Kartat. VKKA, VIII 16 :1 Ia.* 366/- - Charte zeigend den Strand und die Inseln des Finnischen Meer Busens Anfangend von der Säckiervischen Kirchspiels Gräntze und sich erstreckend bis zuder Reichs Gräntze bey Abborfors (--). Tiedosto 4 ja tiedosto 6. Kansallisarkisto. 1783. Viitattu 2.7.2024.

- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. A TURUN JA PORIN LÄÄNI. Pyhämaa. A87:5/1-6 Ketteli; Isojako (1799-1799). Tiedosto 3. Kansallisarkisto. Viitattu 4.7.2024.
- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. A TURUN JA PORIN LÄÄNI. Pyhämaa. A87:5/12-14 Ketteli; Vesialueiden jako (1895-1895). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 4.7.2024.
- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. A TURUN JA PORIN LÄÄNI. Pyhämaa. A87:5/15-34 Ketteli; Isojaonjärjestely sekä tilusvaihtoja koskien seuraavia taloja: Pitkäluoto N:t 1-3 ja Pyhämaa N:o 6 (1903-1903). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 5.7.2024.
- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. A TURUN JA PORIN LÄÄNI. Pyhämaa. A87:19/1-8 Koko kunta; Vesialueiden rajankäynti jakokuntien välillä (1906-1906). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 5.7.2024.
- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. A TURUN JA PORIN LÄÄNI. Pyhämaa. A87:5/10-11 Ketteli; Vesijättömaiden jako (1840-1840). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 5.7.2024.
- Maanmittaushallituksen verollepanokartat. 125:1 Viipurin läänin verollepanokartat. 125 Pyhtää 7:1 Charta öfwer Kroköö Lillkuppis by Tilhörig - uti Pyttis sockn och Friedrichamns Kreijs belägen Till skattläggning af mätt. (1777-1777). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 6.7.2024.
- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. B UUDENMAAN LÄÄNI. Tammisaaren maalaiskunta. B40:4/4-17 Backa; Backa enstaka N:o 1 och N:o 1 i Nabben by, storskifteskomplettering och ägoavfattning (1929-1929). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 7.8.2024.
- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. B UUDENMAAN LÄÄNI. Tammisaaren maalaiskunta. B41a:10/3-4 Skåldö; Egokarta och beskrifning (1769-1769). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 7.8.2024.
- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. B UUDENMAAN LÄÄNI. Tammisaaren maalaiskunta. B41a:10/5-9 Skåldö; Storskifteskomplettering, karta och handlingar (1910-1910). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 7.8.2024.
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Pitäjänkartasto. 2322 08+11 Ia.* -/- - Kruunupyö (-). Tiedosto 1081038. Kansallisarkisto. Viitattu 8.8.2024.
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Pitäjänkartasto. 3021 08 Ia.* -/- - Pernaja (-). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 8.8.2024.
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ia.* Pitäjänkartasto. 3023 06 Ia.* -/- - Pyhtää (-). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 8.8.2024.
- Maanmittaushallituksen historiallinen kartta-arkisto (kokoelma). Ib.* Senaatin kartasto. IX 35 [Pernaja] (-). Tiedosto 1. Kansallisarkisto. Viitattu 13.9.2024.
- Maanmittaushallituksen uudistusarkisto. MHA U Uudistuskartat ja -asiakirjat. B UUDENMAAN LÄÄNI. Pernaja. B37:13/7-24 Isnäs; Samfällighet bestående af Baggböle, Böle, Isnäs, Jurby (Ingerby?), Lassdal, Rosendal, Sjögård, Trännäs, Tjusterby och Willmansgård byar: Egokarta och delningssinstrument (1783-1784). Kansallisarkisto. Viitattu 13.9.2024.
- Pohjanlahden vesistökartta Kokkolan ja Pietarsaaren edusta: <http://timomeriluoto.kapsi.fi/KARTAT/Vesist%C3%B6kartat/Kokkolan-Pietarsaaren%20edusta%201883%20%281907%29.jpg>. Viitattu 10.9.2024.

Uusimmat Metsähallituksen luonnonsuojelujulkaisut

Sarja A

- No 251 Ikkala, L. & Similä, M. (toim.) 2024: Ennallistettujen soiden seurannan kehittämisehdotukset – Hydrologia-LIFE-hankkeessa kertyneitä kokemuksia hoitoseurannan ja hydrologisen seurannan parantamiseksi ja kaukokartoitusseurannan perustamiseksi. 148 s.
- No 252 Arnkil, A., Bäck, A., Haavisto, F., Keskinen, E., Kuningas, S., Laine, A., Nieminen, A., Puttonen, I., Raitanen, H. & Salovius-Laurén, S. 2024: Katsaus meriluonnon kunnostustöihin ja -menetelmiin Suomessa. 139 s.
- No 253 Ikkala, L. & Similä, M. (eds) 2024: Proposals for developing the monitoring of restored peatlands – Experiences gained in Hydrology LIFE project for developing general and hydrological monitoring as well as setting up monitoring by remote sensing. 151 s.
- No 254 Karppinen, A., Nikula, R. & Vierelä, M. 2024: Eräpalvelujen virtavesikunnostukset 2020–2023 – loppuraportti. 64 s.
- No 255 Palviainen, H., Tenhunen, T., Teronen, P., Tolonen, S., Tuovinen, T., Vauramo, A. & Väli-Torala, T. 2024: Kulttuuriperinnön kuva 2023 – Metsähallituksen julkisten hallintotehtävien hallinnassa olevan kulttuuriomaisuuden kuva vuonna 2023. 53 s.
- No 256 Arnkil, A., Bäck, A., Haavisto, F., Keskinen, E., Kuningas, S., Laine, A., Nieminen, A., Puttonen, I., Raitanen, H. & Salovius-Laurén, S. 2024: A Review of Marine Nature Restoration Work and Methods Used in Finland. 139 s.

Sarja B

- No 267 Puranen, T. & Mikkola, M. 2022: Torronsuon kansallispuiston kävijätutkimus 2020–2021. 60 s.
- No 268 Puranen, T. 2022: Liesjärven kansallispuiston kävijätutkimus 2021. 62 s.
- No 269 Tiikkainen, U. 2023: Sallan kansallispuiston ja Sallatunturin alueen kävijätutkimus 2022. 63 s.
- No 270 Haverinen, S. 2023: Patvinsuon kansallispuiston kävijätutkimus 2022. 66 s.
- No 271 Haverinen, S. 2023: Tiilikkajärven kansallispuiston kävijätutkimus 2022. 64 s.
- No 272 Metsähallitus 2023: Suojelualueiden hoidon ja käytön periaatteet. 245 s.

Sarja C

- No 182 Metsähallitus 2022: Helvetinjärven kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 109 s.
- No 183 Metsähallitus 2022: Pinkjärven ja Lastensuon hoito- ja käyttösuunnitelma. 99 s.
- No 184 Metsähallitus 2023: Koloveden kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 131 s.
- No 185 Metsähallitus 2023: Linnansaaren kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 157 s.
- No 186 Metsähallitus 2024: Seitsemisen kansallispuiston hoito- ja käyttösuunnitelma. 107 s.

ISSN-L 1235-6549
ISSN (VERKKOJULKAISU) 1799-537X
ISBN 978-952-377-133-8 (PDF)
JULKAISUT.METSA.FI